

Protesten op het Lange Voorhout

Een onderzoek naar de invloed van protestacties in de 'lange jaren zeventig' bij de Amerikaanse ambassade in Den Haag op de positie en beveiliging van deze diplomatieke vertegenwoordiging

Frédérique Isabelle Holtrop

Studentnummer: 3296741

Master thesis

MA Internationale Betrekkingen in historisch perspectief

Universiteit van Utrecht

Begeleider: prof. Duco Hellema

Datum: 23 september 2013

Afbeelding voorblad: Vietnambetoging voor de Amerikaanse ambassade in Den Haag op 3 juli 1966

Koninklijke Bibliotheek, 'Den Haag -Amerikaanse ambassade betoging' (3 juli 1966),

http://www.geheugenvannederland.nl/?/indonesie_onafhankelijk_-_fotos_19471953/items/ANP01:12980306/&p=2&i=2&t=44&st=amerikaanse%20ambassade&sc=%28cql.serverChoice%20all%20amerikaanse%20%20AND%20ambassade%29/&wst=amerikaanse%20ambassade

(bekeken op 31 augustus 2013).

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Inleiding	6
De jaren zeventig: ‘roerige’ jaren	6
Probleemstelling	8
Onderzoek: methode, opbouw en bronnen	10
Hoofdstuk 1 – De Nederlands-Amerikaanse betrekkingen in het ‘protest decennium’ (1968-1983)	13
§ 1.1 Diplomatieke betrekkingen	13
1.1.1. Het Nederlands atlantisme tot begin jaren zeventig	13
1.1.2. Atlantisch bondgenootschap onder spanning	15
1.1.3. De Nederlands-Amerikaanse betrekkingen onder kabinet- Den Uyl: verandering of continuïteit?.....	18
§ 1.2 De lange jaren zeventig: ‘een protest decennium’	21
1.2.1. Linkse manifestatie	21
1.2.2. De jaren zeventig: tijdperk van anti-Amerikanisme?.....	27
1.2.3. Concluderende paragraaf	29
Hoofdstuk 2 – De demonstraties in beeld	31
§ 2.1 Nederlands ongenoegen over de Verenigde Staten.....	33
2.1.1. 1968-1973: De Vietnambetogingen	33
2.1.1.1 De ‘kerstbombardementen’; berucht en verfoeid.....	39
2.1.2. Verschillende culturele en sociale kwesties.....	41
2.1.2. Amerikaanse bemoeienis in de niet-Westerse wereld.....	43

§ 2.2 Anti- VS & NAVO demonstraties	48
2.2.2. De strijd tegen de neutronenbom.....	49
2.2.2. 'Nee' tegen de kruisraketten	54
2.2.3. Concluderende paragraaf	56
Hoofdstuk 3 – Het gebouw aan het Lange Voorhout	58
Ambassades: metaforen van het Amerikaanse buitenlandsbeleid	59
§ 3.1 De Amerikaanse ambassade en de Vietnambetogingen (1968-1973)	61
3.1.1. Het 'roerige' Amsterdam versus het 'rustige' Den Haag?	61
3.1.2. Permanent bewaken of niet?	68
3.1.2.1. 'Werkgroep Beveiliging ambassades' (1968-1969)	71
3.1.3. Ongenoegen bij het <i>State Department</i>	74
§ 3.2 Toenemende terreurdreiging? (1974-1983)	79
3.2.1. Vals alarm	79
3.2.2. Druk vanuit BuZa.....	81
3.2.3. Dreiging in binnen- en buitenland	85
Conclusie.....	91
Afkortingen	94
Literatuurlijst	95
Geraadpleegde bronnen	96

Voorwoord

Toen Duco Hellema in november 2012 een e-mail stuurde met de vraag wie er een scriptie zou willen schrijven over de positie van de Amerikaanse ambassade als object van demonstratie was ik gelijk geïnteresseerd. Ik liep toentertijd stage bij de Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging bij UNESCO in Parijs op de Nederlandse ambassade. Het leek mij interessant om ook in mijn scriptie iets te doen met de ambassadewereld. In januari 2013 had ik mijn eerste gesprek met Duco. Hij was enthousiast, ik was enthousiast; het was een goed begin van een prettige samenwerking.

Hoewel enkele demonstraties in de jaren zeventig, zoals die van de krakersbeweging, de Provo's en de anti-Vietnam betogingen, mij al bekend waren wist ik eigenlijk niet veel over de demonstraties die hadden plaatsgevonden bij de Amerikaanse ambassade. De Verenigde Staten waren immers toch een belangrijkere bondgenoot van Nederland? De ambassade als 'object van demonstratie', daar kon ik mij aanvankelijk nog niet veel bij voorstellen. Toen ik begon met mijn speurtocht naar persberichten over demonstraties bij de Amerikaanse ambassade bleek echter al snel dat ik iets interessant te pakken had. In de periode 1968-1983 vonden er regelmatig demonstraties bij de Amerikaanse ambassades plaats, uiteenlopend van anti-Vietnambetogingen tot demonstraties tegen homodiscriminatie in de Verenigde Staten.

De Amerikaanse ambassade werd meer dan eens beklad met verf, er werden (nep)bommen geplaatst, de toegang werd versperd door de vorming van een 'menselijk deken' en haar personeel werd met de dood bedreigd. Kortom, het gebouw aan het Lange Voorhout werd in deze periode verfoeid. Het ging hierbij niet zozeer om het gebouw, maar de wereldmacht die het vertegenwoordigde. Mijn aandacht was getrokken en er stond mij een lange

weg aan archiefonderzoek (lees: het doorspitten van tientallen mappen en dozen) te gaan.

Hoewel ik het onderzoek alleen heb verricht schrijf je een scriptie nooit alleen. Mijn dank gaat allereerst uit naar mijn begeleider, Duco Hellema, voor zijn hulp, begeleiding en commentaar. Ook onze persoonlijke gesprekken, over het leven en de jaren zeventig (die ik zelf natuurlijk niet heb meegemaakt maar Duco wel) hebben mij geholpen en koester ik. Bedankt voor uw vertrouwen en dat u mij op cruciale momenten in de goede richting wist te sturen, met belangrijk advies als 'Frederique, het wordt nu toch wel tijd om te gaan schrijven en de balans op te maken'. Daarnaast bedank ik de verschillende medewerkers van het Roosevelt Studie Centre, het Nationaal Archief en het Gemeentearchief voor hun assistentie bij mijn archiefonderzoek. Mijn vriendinnen en huisgenootjes, die vaak geen flauw benul hadden wat ik nu eigenlijk in de archieven allemaal vond, dank ik voor hun steun, liefde, hun vertrouwen en de noodzakelijke afleiding, op momenten dat ik het even helemaal niet meer zag zitten.

Last but not least een speciaal dankwoord aan mijn ouders, Wouter en Maud, zonder wie ik dit allemaal echt niet had gekund. De laatste twee weken van augustus heb ik bij hen doorgebracht om te typen, te typen en nog eens te typen. Naast het voorzien van mijn natje en mijn droogje waren zij mijn belangrijkste steun en toeverlaat, en dit geldt eigenlijk voor mijn gehele studieloopbaan.

Inleiding

De jaren zeventig: ‘roerige’ jaren

Er valt veel te zeggen en er is al zoveel gezegd over de jaren zeventig. Het is een tijdperk dat blijft fascineren. De hippies, de krakers, de Provo's en de Dolla Mina's; het zijn maar een paar voorbeelden van groepen zo typerend voor de jaren zeventig. Op sommige momenten leken zij de Nederlandse samenleving wel op zijn kop te zetten. Protesten en demonstraties waren destijds niet uit het straatbeeld weg te denken. De jaren zeventig worden dan ook niet voor niks het ‘protestdecennium’ genoemd. Linkse hervormers maakten in de Nederlandse samenleving en politiek hun opmars. Zo trad op 11 mei 1973 het meest linkse kabinet (kabinet- Den Uyl) uit de Nederlandse parlementaire geschiedenis aan. Deze verschuivingen in het politieke landschap leidden soms tot heftige confrontaties. Conservatief en progressief Nederland vlogen elkaar meerdere malen in de haren.

Volgens historica Kim van der Wijngaart kunnen de jaren zeventig getypeerd worden door linkse publieke contestatie en maatschappelijke onrust. Iets wat ook zijn weerslag vond in de meningsvorming over de Nederlandse buitenlandpolitiek.¹ Ook historicus Duco Hellema onderstreept dit laatste. Volgens hem ‘spoelde in de lange jaren zeventig een golf van antikapitalistische, antiwesterse of anti-Amerikaanse, radicale hervormingsgezindheid over de niet-westerse wereld’, die ook de Nederlandse politiek niet ongemoeid liet.²

Deze radicale hervormingsgezindheid leidde tot conflicten en meningsverschillen tussen de Verenigde Staten en Nederland over bijvoorbeeld de Amerikaanse Vietnampolitiek, het Amerikaanse optreden in Latijns-Amerika, de neutronenbom en de plaatsing van kruisraketten. Maar

¹ Kim van der Wijngaart, *Bondgenootschap onder spanning. Nederlands-Amerikaanse betrekkingen 1969-1976* (Amersfoort 2011) 14.

² Duco Hellema, *Nederland en de jaren zeventig* (Amsterdam 2012) 108.

ook buiten de deuren van het parlement groeide in de jaren zeventig de kritiek op de Verenigde Staten. De bondgenoot werd steeds kritischer bekeken. Volgens historicus Rimko van der Maar was eind jaren zestig de Amerikaanse militaire bemoeienis met Vietnam een belangrijke katalysator voor protest.³ Op 2 maart 1968 kwamen zo'n duizend mensen in Utrecht bijeen om hier tegen te protesteren. De Buurkerk aan de Utrechtse Steenweg fungeerde als ontmoetingsplek voor de demonstranten, die hoofdzakelijk student waren, en de Utrechtse hoogleraar in de Ethiek, prof. Dr. J. De Graaf hield een betoog die door de demonstranten juichend werd ontvangen.

'Johnson maakt zich schuldig aan oorlogsmisdaden. Tot mijn vreugde slaan vele jongeren alarm. Ik ben blij, dat met name de studenten de aandacht vestigen op het grootste schandaal van deze tijd, die smerige oorlog in Vietnam'.⁴

Ook elders in Nederland werd in 1968 flink geprotesteerd tegen de Vietnamoorlog en met name de Amerikaanse militaire bemoeienis. Vanaf halverwege de jaren zestig werd de Amerikaanse ambassade in Den Haag en het Amerikaanse consulaat-generaal in Amsterdam steeds vaker het doelwit van verschillende demonstraties en protestacties, die zowel anti-VS als pro-VS sentimenten uitdroegen.⁵ Uit archief- en krantenonderzoek blijkt dat deze diplomatieke vertegenwoordigingen in de jaren zeventig werden bestookt met boze brieven, telefoontjes, *sit-down* acties voor de ingang, (verf)bommen, het in brand steken van de Amerikaanse vlag en op 15 januari 1973 zelfs een tijdelijke bezetting van het Amerikaanse consulaat-generaal in Amsterdam.

Maar niet alleen Amerikaanse diplomatieke vertegenwoordigingen werden geconfronteerd met demonstraties, ook andere diplomatieke objecten, zoals de Indonesische, Russische, Spaanse en Griekse ambassade moesten het ontgelden. Voor het politiekorps van Den Haag, de stad waar de meeste

³ Rimko van der Maar, 'Dutch-American Relations and the Vietnam War' in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 684.

⁴ 'Ruim 1000 demonstranten tegen Vietnam in Utrecht', *Trouw*, 4 maart 1968.

⁵ Amerikaanse diplomatieke vertegenwoordigingen in Nederland: Ambassade in Den Haag, consulaat-generaal in Amsterdam en het consulaat in Rotterdam. Het consulaat in Rotterdam sloot overigens in 1986 haar deuren.

ambassades zich bevinden, werd de beveiliging van diplomatieke objecten in de jaren zeventig een steeds grotere ballast. Zo werden vijf ambassades in de jaren zeventig jarenlang intensief bewaakt, namelijk die van Israël, West-Duitsland, Spanje, de Verenigde Staten en Indonesië.⁶

In artikel 22 van het Verdrag van Wenen, een verdrag dat Nederland overigens pas op 7 oktober 1984 ratificeerde, staat vastgelegd dat de ontvangende staat bijzondere verplichtingen heeft ten aanzien van de beveiliging en veiligheid van diplomatieke vestigingen, hun staf en goederen.⁷ In de praktijk valt in Nederland deze taak onder de verantwoordelijkheid van de burgemeester bij de plaatselijke politie. Omdat ambassadebewaking de Haagse politie in de jaren zeventig dusdanig belastte werd zij hierbij ondersteund door een semipermanente bijstandsdetachement van de Koninklijke Marechaussee (KMar) en werd halverwege de jaren zeventig tevens de hulp ingeschakeld van politiekorpsen van gemeentes elders in Zuid-Holland.

Probleemstelling

In het werk van verschillende historici die onderzoek hebben gedaan naar de Nederlands-Amerikaanse betrekkingen, zoals Van der Wijngaart, Van der Maar en Hellema, wordt de maatschappelijke kritiek in Nederland op de Verenigde Staten en de demonstraties zijdelings genoemd. Een grondig onderzoek naar de verschillende protestacties ontbreekt vooralsnog. Hier wil ik verandering in brengen. Hoewel de Nederlands-Amerikaanse betrekkingen op de achtergrond zeker een rol spelen, gaat in dit onderzoek de aandacht volledig uit naar de maatschappelijke onrust die in de lange jaren zeventig in de Nederlandse samenleving heerste ten aanzien van de Verenigde Staten. Onrust die tot uiting kwam in verschillende demonstraties en protestacties bij de Amerikaanse diplomatieke vertegenwoordigingen. Er is niet de ruimte om

⁶ Haags Gemeentearchief, Den Haag, archief van de voormalige Gemeentepolitie van Den Haag, nummer beheer 0432-01, inventarisnummer 6398: 'Instructies en richtlijnen inzake het beveiligen van diplomatieke vertegenwoordigingen en objecten, 1957-1989' (*Verslag van vierde vergadering van de werkgroep Technische Hulpmiddelen bij objectbewaking, 9 januari 1981*).

⁷ GA Den Haag, Gemeentepolitie Archief, 0432-01, inv.nr. 6398 (*Rapport over intern onderzoek naar technische hulpmiddelen bij objectbewaking, november 1981*).

zowel het consulaat-generaal in Amsterdam, het consulaat in Rotterdam als de ambassade in Den Haag in dit onderzoek te betrekken. Daarom heb ik besloten mij voornamelijk te richten op demonstraties en protestacties die bij de Amerikaanse ambassade in Den Haag plaatsvonden. Dit neemt echter niet weg dat ik op gekozen momenten ook stil zal staan bij gebeurtenissen die zich bij het Amerikaanse consulaat-generaal afspeelden. Er gebeurde in Amsterdam immers ook veel. De *New York Times* noemde Amsterdam in 1972 zelfs 'Europe Youth Hip Capital'.⁸

De Amerikaanse ambassade in Den Haag werd in de lange jaren zeventig geconfronteerd met verschillende demonstraties, protestacties en 'kleine' terreuracties, zoals bommeldingen, vernielingen en bedreigingen aan het adres van de Amerikaanse ambassadeur. Deze transformatie van de Amerikaanse ambassade van een diplomatieke vertegenwoordiging tot een object van demonstratie verdient een nadere bestudering. Ik wil in kaart brengen wat de motieven van de demonstranten waren en waar de demonstraties tegen gericht waren. Protesteerden de demonstranten louter vanuit anti-Amerikaanse sentimenten of was er meer aan de hand? En wat waren de gevolgen van de demonstraties voor de positie, gebruik en beveiliging van de Amerikaanse ambassade? Hoe reageerden de ambassade en het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken in Washington, het *State Department*, op de demonstraties? Werden de demonstraties voor de Amerikaanse en Nederlandse autoriteiten een probleem?

De vraag die leidend zal zijn in dit onderzoek luidt als volgt:

Welke invloed hadden de verschillende demonstraties in de 'lange jaren zeventig' (1968-1983) bij de Amerikaanse ambassade in Den Haag op de positie en beveiliging van deze Amerikaanse diplomatieke vertegenwoordiging en werden de demonstraties een probleem voor de Amerikaanse en/of Nederlandse autoriteiten?

De 'lange jaren zeventig' is een term die kort wat uitleg behoeft. Deze term introduceert Hellema in zijn boek *Nederland en de jaren zeventig* om aan te

⁸ Jules B. Farber, 'The Hidden Soul of Europe's Hip Youth Capital', *The New York Times*, 19 maart 1972.

geven dat de politieke en maatschappelijke turbulentie, zo kenmerkend voor de jaren zeventig, in feite langer duurde dan tien jaar. Daarom kiest hij voor een langere periodisering, die zich grofweg voltrok van de tweede helft van de jaren zestig tot begin jaren tachtig.⁹ Ik acht deze redenering gegrond en heb daarom besloten de term ‘lange jaren zeventig’ ook in dit onderzoek toe te passen. Aangezien verschillende historici het hoogtepunt van de Vietnambetogingen in 1968 plaatsen en de vredesdemonstratie op 29 oktober 1983 een van de grootste demonstraties uit de Nederlandse geschiedenis is, zal dit de concrete tijdsafbakening van mijn onderzoek vormen. Dit wil uiteraard niet zeggen dat er voor of na deze periode geen demonstraties bij de Amerikaanse ambassade hebben plaatsgevonden.

Onderzoek: methode, opbouw en bronnen

Het onderzoek is onderverdeeld in drie hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk wordt kort ingegaan op de Nederlands-Amerikaanse betrekkingen en de tijdsgeest van de jaren zeventig in Nederland. Hiervoor zal de bestaande literatuur worden gebruikt van Nederlandse auteurs als Duco Hellema, Kim van der Wijngaart, Rimko van der Maar, Rob Kroes en James C. Kennedy. De vraag die in dit hoofdstuk leidend is luidt: in hoeverre trad er in de lange jaren zeventig een moeilijke periode aan in de betrekkingen tussen de Verenigde Staten en Nederland?

In het tweede hoofdstuk staan de demonstraties bij de Amerikaanse ambassade centraal en wordt aan de hand van persberichten uit verschillende Nederlandse dag- en regiobladen een historisch overzicht van de demonstraties geschetst. De aandacht gaat hierbij vooral uit naar de volgende vragen. Waar waren de demonstraties in de lange jaren zeventig bij de Amerikaanse ambassade tegen gericht? Wie waren de demonstranten en hoe organiseerden zij zich? Welke verschillende vormen namen de protestacties aan? Met deze laatste deelvraag doel ik op het feit dat er verschillende type demonstraties zijn te onderscheiden, zoals *sit-down* acties, stille tochten, bezettingen en massabijeenkomsten. Voor dit onderdeel van het onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de krantencollectie van de Koninklijke Bibliotheek

⁹ Hellema, *Nederland*, 117.

(KB), waar ik op microfiche artikelen uit de Nederlandse dagbladen *Trouw* en *de Volkskrant* heb bekeken, en de digitale krantencollectie van de KB, waar ik krantenartikelen uit andere Nederlandse dag- en regiobladen heb kunnen raadplegen, waaronder *De Telegraaf*, *De Waarheid*, *Nederlands Dagblad* en de *Leeuwarder Courant*. De krantenartikelen uit de laatstgenoemde dag- en regiobladen zijn het resultaat van zoekacties op trefwoorden als ‘demonstratie Amerikaanse ambassade’ o.i.d. middels het online historisch krantenarchief van de KB. Niet alle kranten zijn echter online te raadplegen. Enkele grote dagbladen, zoals *Trouw*, *de Volkskrant*, *Algemeen Dagblad* e.a. zijn alleen op microfiche te bekijken. Om een zo volledig mogelijk persoverzicht te krijgen heb ik de krantenartikelen uit het online krantenarchief gerangschikt op datum en deze naast persberichten uit twee landelijke Nederlandse dagbladen gelegd, namelijk *de Volkskrant* en *Trouw*. Desalniettemin zou dit hoofdstuk geen volledig overzicht van alle demonstraties kunnen bieden. Het kan zijn dat sommige demonstraties, die wel hebben plaatsgevonden, in dit hoofdstuk niet worden genoemd om de praktische reden dat niet alle Nederlandse kranten konden worden doorgespit.

In het derde hoofdstuk ga ik na hoe er door de Amerikaanse en Nederlandse autoriteiten werd gereageerd op de demonstraties en wat de gevolgen ervan waren voor de positie, gebruik en beveiliging van de Amerikaanse ambassade. Met ‘positie’ en ‘gebruik’ doel ik vooral op de vraag in hoeverre de Amerikaanse ambassade echt last kreeg van de demonstraties. De deelvraag is als volgt geformuleerd: hoe werd er door de Amerikaanse en Nederlandse autoriteiten gereageerd op de demonstraties en wat waren de gevolgen voor het gebruik, de positie en beveiliging van de ambassade?

Voor de analyse van de Amerikaanse perceptie maak ik gebruik van een verzameling interviews met oud-medewerkers van de Amerikaanse ambassade in Den Haag, het consulaat-generaal in Amsterdam en het consulaat in Rotterdam in de jaren zeventig, te vinden in de collectie *Frontline Diplomacy: Foreign Affairs Oral History Collections*. Verschillende codeberichten van de Nederlandse ambassade in Washington aan het ministerie van Buitenlandse Zaken (BuZa) in Den Haag bleken meer inzicht te geven in de reacties van het *State Department* op de demonstraties. Deze codeberichten zijn afkomstig uit

het archief van het ministerie van Buitenlandse Zaken en het archief van de Nederlandse Ambassade, Consulaten, Caribische Commissie en Handelscommissariaten in de Verenigde Staten van Amerika en (verkort: archief Diplomatieke Posten U.S.A). De laatstgenoemde archieven boden ook materiaal over de correspondentie tussen de Amerikaanse ambassade en BuZa (telegrammen en nota's van de ambassade) die belangrijke informatie over de reactie van de Amerikaanse ambassade op de demonstraties weergaf.

Voor het onderzoek naar de Nederlandse reactie en beveiliging van de Amerikaanse ambassade heb ik verschillende archieven geraadpleegd, waaronder het archief van de gemeentepolitie van Den Haag. Daarnaast zijn archieven uit het Nationaal Archief gebruikt, zoals het archief van de koninklijke marechaussee (KMar), archief van de commissaris van de koningin (CK) in Zuid-Holland, het archief van BuZa, het archief Diplomatieke Posten U.S.A en het archief van het ministerie van Defensie (Politie). Tot slot bood het *Roosevelt Studie Centre* (RSC) mij de mogelijkheid het digitale archief van *The New York Times* te raadplegen. Resumerend worden voor het tweede en derde hoofdstuk dus vrijwel alleen primaire bronnen gebruikt, die een onuitputtelijke bron van informatie bevatten.

Hoofdstuk 1

De Nederlands-Amerikaanse betrekkingen in het ‘protest decennium’ (1968-1983)

§ 1.1 DIPLOMATIEKE BETREKKINGEN

1.1.1. Het Nederlands atlantisme tot begin jaren zeventig

‘Ik geloof heel sterk in de band met de Verenigde Staten. Ik ben zelf een echte transatlanticus. Ik geloof natuurlijk in de Europese samenwerking, maar ik geloof ook heel sterk in de band met Amerika. Uiteindelijk zijn we door hen bevrijd. Ze zijn leidend in de NAVO’.¹⁰

Dit zijn de woorden van de huidige Nederlandse minister-president Mark Rutte. Ook volgens de historicus Hans Krabbendam is de band tussen de Verenigde Staten en Nederland al eeuwenoud en onverbiddelijk sterk. De Verenigde Staten en Nederland delen volgens hem dezelfde doelen, interesses en idealen, bijvoorbeeld de nadruk op vrijhandel en een sterk geloof in internationale instituties, zoals de Verenigde Naties (VN) en de Noord Atlantische Vredesorganisatie (NAVO).¹¹

Ondanks de bovengenoemde overeenkomsten kunnen wij er echter niet omheen dat de Verenigde Staten en Nederland sterk van elkaar verschillen in bijvoorbeeld landoppervlakte, bevolkingsaantal en de hoogte van het Bruto Nationaal Product (BNP). Dit betekent echter niet dat Nederland een marginale positie ten opzichte van de Verenigde Staten inneemt. De Nederlands-Amerikaanse betrekkingen worden volgens Hans Loeber

¹⁰ <http://www.elsevier.nl/Politiek/nieuws/2011/11/Premier-Rutte-wil-band-met-Verenigde-Staten-versterken-ELSEVIER323382W/>. Bekeken op 13 juli 2013.

¹¹ Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 20.

gekenmerkt door wederkerigheid en gelijkwaardigheid.¹² Hellema en Van der Wijngaart leggen echter meer de nadruk op asymmetrie als kenmerkend voor de bilaterale betrekkingen tussen beide landen. Volgens hen zijn de Verenigde Staten veel belangrijker voor Nederland dan andersom.¹³

De Nederlandse loyale opstelling werd volgens Van der Wijngaart gewaardeerd maar ook gebruikt door de Verenigde Staten als voorbeeld voor andere (kleinere) bondgenoten. Zo werd na de inval in Cambodja in de Amerikaanse media door de toenmalige *Under Secretary of State*, Elliot L. Richardson, benadrukt dat Nederland als enige loyale NAVO bondgenoot de Amerikanen had gesteund in deze inval.¹⁴ De jaren zestig typeert Hellema als de 'hoogtijdagen' van het Nederlands Atlantisme, een term die zich vrij laat vertalen als het bestaan van gedeelde belangen tussen de landen van Noord-Amerika en West-Europa. Van der Wijngaart merkt hier wel bij op dat Nederland altijd het 'spel' slim mee heeft gespeeld, door zijn Atlantische oriëntatie op gezette tijden als troef te gebruiken om Nederlandse belangen te verwezenlijken.¹⁵

Op enkele conflicten na, zoals de Nieuw-Guinea-crisis begin jaren zestig en enkele andere niet-westerse dossiers, was er in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot grofweg begin jaren zeventig, sprake van continuïteit in het Nederlandse buitenlands beleid ten aanzien van de Verenigde Staten. Volgens Van der Wijngaart speelde het negentienjarige ministerschap van Joseph Luns hierbij een belangrijke rol.¹⁶ Zijn lange carrière als Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken liet zich kenmerken door een sterke afkeer tegen het communisme, het behartigen van Nederlandse belangen op internationaal toneel en het investeren in een sterk Atlantisch bondgenootschap.¹⁷

Maar vanaf eind jaren zestig, onder kabinet-De Jong (1967-1971) groeide in Nederland de kritiek op het buitenlands beleid van de Verenigde Staten.

¹² Hans Loeber, *Dutch-American relations 1945-1969. A partnership. Illusions and facts* (Assen/Maastricht 1992) 1-6.

¹³ Duco Hellema, 'The politics of assymetry: the Netherlands and the United States since 1945', in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 580 en Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 221.

¹⁴ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 87.

¹⁵ *Ibidem*, 222

¹⁶ *Ibidem*, 59.

¹⁷ *Ibidem*, 86.

Volgens Van der Wijngaart begon 'de band met de Verenigde Staten iets van haar naoorlogse vanzelfsprekendheid te verliezen'.¹⁸ Deze ontwikkeling hangt nauw samen met het aantreden van een moeilijke periode in de Amerikaans-Europese betrekkingen, iets waar ik in de volgende paragraaf dieper op in zal gaan.

1.1.2. Atlantisch bondgenootschap onder spanning

Begin jaren zeventig kwamen volgens Van der Wijngaart de verhoudingen binnen de NAVO onder druk te staan door een vijftal ontwikkelingen, namelijk **(1) het optreden van een periode van relatieve ontspanning tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten, (2) de economische en politieke opkomst van West-Europa, (3) het presidentschap van Nixon, (4) de Amerikaanse Vietnampolitiek en (5) de Oktoberoorlog**. Ik licht deze ontwikkelingen in de bovenstaande volgorde hieronder verder toe.

Eind jaren zestig trad er tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie een periode van detente op, oftewel een periode van 'relatieve stabiliteit'. De twee grootmachten leken bereid hun militaire strijdbijl te begraven en dit kwam ook de relatie tussen Oost- en West-Europa ten goede.¹⁹ Maar niet alle West-Europese regeringsleiders stonden te springen om deze ontwikkeling. Er werd gevreesd voor de consequenties van de toenadering tussen het Kremlin en het Witte Huis, want deze zou kunnen leiden tot een prioriteitsverschuiving in het Amerikaanse buitenlands beleid. Ook heerste er irritatie onder de West-Europese regeringsleiders over het feit dat zij door de Verenigde Staten niet waren betrokken bij het consultatieproces. Daarnaast wakkerde de detente een belangrijke discussie over de Europese defensie-uitgaven aan. Linkse critici in West-Europa begonnen zich af te vragen of er niet gekort kon worden op de defensie-uitgaven, aangezien de dreiging uit Moskou leek te verminderen.²⁰

Volgens Van der Wijngaart werd deze discussie over het Atlantisch bondgenootschap in West-Europa begin jaren zeventig ook aangemoedigd door het 'Europees Reveil', de economische en politieke groei van West-Europa.

¹⁸ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 49.

¹⁹ Hellema, 'The politics of asymmetry', 588.

²⁰ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 78.

De Europese integratie begon zich in de jaren zestig steeds verder te ontwikkelen en dit versterkte het zelfbewustzijn van West-Europa.²¹ Volgens historica Marja Roholl werd in de periode 1965-1970 het welvaartsverschil tussen West-Europa en de Verenigde Staten steeds kleiner en veroverden Amerikaanse producten, kleding en muziek in rap tempo de Europese markten.²²

De bovengenoemde ontwikkelingen, de periode van detente en de politieke en economische opkomst van West-Europa, vielen samen met het Amerikaanse presidentschap van Richard Nixon van 1969 tot 1974. De voornaamste doelen die Nixon op buitenlandpolitiek terrein wilde bereiken waren terugtrekking uit Vietnam en normalisatie van de bilaterale betrekkingen met de Sovjet-Unie en de Volksrepubliek China. De betrekkingen met West-Europa leken hiermee op een laag pitje te worden gezet. Onder Nixon werd er gekozen voor een meer 'zakelijke relatie' met de Europese bondgenoten. Volgens Van der Wijngaart speelde het Amerikaanse ongenoegen over het Europees Reveil bij deze beslissing een belangrijke rol.²³ Dit Amerikaanse buitenlands beleid maakte Nixon niet populair bij de West-Europese leiders. En al helemaal niet bij de kleinere landen, zoals Nederland, omdat Nixon de aandacht tevens meer wilde vestigen op de grotere Europese bondgenoten.²⁴ Luns zou hier zelfs persoonlijk over hebben geklaagd bij zijn Amerikaanse collega, William Rogers, 'dat de Verenigde Staten een onjuiste visie hadden op de internationale rol en invloed van kleine mogendheden'.²⁵

Daarnaast bracht de Amerikaanse Vietnampolitiek de relatie tussen de Verenigde Staten en West-Europa in lastig vaarwater. Volgens Van der Wijngaart werd de Amerikaanse militaire aanwezigheid in Vietnam hét symbool van kritiek op de Verenigde Staten.²⁶ Met name de kerstbombardementen van 1973, de *madmen bombing campaign*,

²¹ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 27 en 33.

²² Marja L. Roholl, 'Uncle Sam: An Example for All? The Dutch Orientation towards America in the Social and Cultural Field, 1945-1965' in: Hans Loeber e.d., *Dutch-American relations 1945-1969. A partnership. Illusions and facts* (1992) 120.

²³ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 48.

²⁴ *Ibidem*, 44.

²⁵ *Ibidem*, 62.

²⁶ *Ibidem*, 35-36.

veroorzaakten veel publieke commotie, ook in de Verenigde Staten zelf.²⁷ In Nederland leidde dit tot talloze demonstraties voor de stopzetting van de bombardementen en de Amerikaanse terugtrekking uit Vietnam.²⁸ De West-Europese regeringsleiders brandden hun vingers er echter liever niet aan om openlijk kritiek te leveren op het Amerikaanse Vietnambeleid. De banden met de Verenigde Staten waren blijkbaar toch te belangrijk om op het spel te worden gezet.²⁹ Er werd gekozen voor passiviteit. West-Europa hield zich waar mogelijk buiten het conflict en dit werd volgens Van der Wijngaart door de Verenigde Staten geaccepteerd.³⁰

Tot slot leidde de oliecrisis (1973), in nasleep van de Oktoberoorlog, tot spanningen in Europees verband.³¹ Door Amerikaanse steun kon Israël Egyptische en Syrische troepen van haar grondgebied verdrijven en kwam de Oktoberoorlog tot een einde. De *Organization of the Petroleum Exporting Countries* (OPEC) dreigden daarna wel met een olie-embargo die de Verenigde Staten en Nederland in serieuze problemen kon brengen. De Nederlandse regering stond voor een dilemma. Zij was vrijwel geheel afhankelijk van de olietoevoer uit deze regio; repercussies zouden serieuze gevolgen hebben.³² Maar aan de andere kant wilde Nederland zich ook loyaal tegenover Israël en de Verenigde Staten opstellen. De toenmalige minister-president Joop Den Uyl zou zich hebben afgevraagd of Nederland de Verenigde Staten wel door dik en dun moest blijven steunen. Dankzij minister van Buitenlandse Zaken, Max van der Stoep, die een meer pro-Atlantische koers binnen het kabinet vertolkte, koos Nederland toentertijd toch voor aansluiting bij de Verenigde Staten en intensiverde de oliecrisis zelfs de relatie tussen de twee landen.³³

²⁷ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 38.

²⁸ Ibidem, 56-57.

²⁹ Ibidem, 38.

³⁰ Ibidem, 108.

³¹ Ibidem, 89.

³² Ibidem, 152-153.

³³ Ibidem 156-165.

1.1.3. De Nederlands-Amerikaanse betrekkingen onder kabinet- Den Uyl: verandering of continuïteit?

Maar aan Amerikaanse zijde werd wel gevreesd voor de 'linkse politiek' van Den Uyl, die door de toenmalige Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Henry Kissinger, zelfs zou zijn getypeerd als een 'ware marxist'.³⁴ Met enige huiver werd aan Amerikaanse zijde het aantreden van kabinet- Den Uyl in 1973 aanschouwd. Amerikaanse diplomaten zouden het kabinet hebben omschreven als 'het product een linkse tendens in de Nederlandse samenleving die aan kracht had gewonnen en voorlopig niet van het toneel zou verdwijnen'.³⁵

Maar was deze angst wel zo reëel? Hellema is van mening dat de Amerikaanse verontrusting over het nieuwe kabinet niet geheel onterecht was. Het verkiezingsprogramma Keerpunt '72 van de PvdA was weliswaar niet het kabinetsbeleid, maar hierin werden wel enkele plannen aangekondigd op het gebied van de buitenland- en defensiepolitiek, die de Amerikanen enigszins zorgen konden baren, zoals verlaging van defensie-uitgaven, terugdringing van de rol van kernwapens en verhoging van het budget voor ontwikkelingssamenwerking.³⁶

Het beleid van minister van Ontwikkelingssamenwerking, Jan Pronk, ook wel het 'progressieve geweten van het kabinet' genoemd, zette de relatie tussen Nederland en de Verenigde Staten meerdere malen op scherp. Volgens Hellema en Van der Wijngaart zag Pronk het als zijn taak (ook wel het 'idealisme van Pronk' genoemd) de derdewereldbeweging binnen de Nederlandse politiek te vertolken. Dit tot ongenoegen van de Verenigde Staten.³⁷ Met name de keuze om aan Cuba ontwikkelingshulp te schenken werd Pronk door de Amerikanen niet in dank afgenomen.³⁸ Volgens de Amerikaanse ambassade in Den Haag was het vooral Pronk die sterk onder de invloed van de 'radicale PvdA achterban' stond.³⁹ Iets wat de Amerikaanse autoriteiten niet echt konden waarderen. Zo zou de Amerikaanse ambassade zich in 1977

³⁴ Frank Zuijdam, 'Dutch Left-wing Political Parties and NATO', in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 655.

³⁵ Hellema, *Nederland*, 152.

³⁶ Ibidem, 164-165.

³⁷ Hellema, *Nederland*, 167-168 en Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 183.

³⁸ Hellema, *Nederland*, 168.

³⁹ Ibidem, 164.

verontwaardigd hebben uitgelaten over opmerkingen van Pronk in een radio-uitzending, waarin hij de Cubaanse interventie in Angola zou hebben vergeleken met de Amerikaanse bevrijding van West-Europa.

‘Volgens diplomatieke kringen in Den Haag is men op de Amerikaanse ambassade met name verontwaardigd over de opmerkingen van minister Pronk omdat verschillende oudere personeelsleden van de ambassade zelf als militair betrokken zijn geweest bij de bevrijding van West-Europa’.⁴⁰

Maar de ambassade was realistisch en besloot het toenemende linkse engagement van de Nederlandse samenleving en politiek serieus te nemen. Volgens Van der Wijngaart onderhield de Amerikaanse ambassade goed contact met het kabinet-Den Uyl en werd een conflict met Pronk zoveel mogelijk vermeden.⁴¹

‘De ambassade presenteerde Pronk uiteindelijk niet als een bedreiging voor Amerikaanse belangen, noch voor de relatie met Nederland. Vanuit dit perspectief bezien is dat ook te verklaren: de taak van de ambassade was de relatie tussen Washington en Den Haag zo soepel mogelijk te laten verlopen, men had daar dus geen baat bij de relatie in een negatief daglicht te plaatsen’.⁴²

Volgens Van der Wijngaart bleef, door met name de contacten tussen de Amerikaanse ambassade en de Nederlandse regering, het Amerikaanse vertrouwen in Nederland als loyale NAVO-bondgenoot ook tijdens de regeerperiode van Den Uyl bewaard.⁴³ Naar mijn mening ontstaat hier langzaam maar zeker een beeld dat er ook onder kabinet-Den Uyl sprake was van continuïteit in het buitenlands beleid. Er gebeurden niet al te gekke dingen. Volgens Hellema bleef samenwerking met de Verenigde Staten en de

⁴⁰ ‘Amerikanen boos over opmerking van Pronk’, *Leeuwarder Courant*, 28 april 1977.

⁴¹ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 184-185.

⁴² *Ibidem*, 187.

⁴³ *Ibidem*, 219.

NAVO een belangrijk speerpunt van het Nederlandse buitenlands beleid.⁴⁴ Met name Van der Stoel en minister van Defensie, Henk Vredeling, probeerden deze continuïteit zoveel mogelijk te bewaren.⁴⁵ Tot ongenoegen van de PvdA achterban werden onder leiding van Vredeling de nodige investeringen gemaakt in defensiematerieel, terwijl in Keerpunt '72 was beloofd hierop te zullen korten.⁴⁶ Ook Van der Stoel's pro-Atlantische houding werd hem door vele linkse kiezers niet in dank afgenomen; de vernieuwingsbeweging 'Nieuw Links' binnen de PvdA typeerde hem als 'representant van een voorbij tijdperk'.⁴⁷

Kan hier al resumerend de conclusie worden getrokken dat onder het 'meest linkse kabinet in de Nederlandse geschiedenis' het traditionele Nederlands atlantisme eigenlijk helemaal niet verzwakte? Maar hoe verhoudt zich dat dan met alle uitingen van maatschappelijke contestatie in, wat bekend is komen te staan als, de 'roerige jaren zeventig'? Honderden mensen hebben immers in deze periode geprotesteerd tegen verschillende buitenlandse thema's en in het bijzonder tegen het Amerikaanse buitenlandbeleid.

Hellema pleit in dit verband voor een duidelijk onderscheid tussen enerzijds de continuering van het Nederlands buitenlands beleid en anderzijds de steeds kritischer wordende Nederlandse opinie.⁴⁸ Hij typeert het kabinet-Den Uyl als het 'vechtkabinet' dat probeerde gestalte te geven aan verschillende opvattingen die in de Nederlandse samenleving heersten. Op sommige momenten heeft het kabinet geprobeerd de progressieve geest te laten doorschijnen in haar beleid.⁴⁹ Op buitenlands terrein was dit echter moeilijk. Het onderhouden van goede betrekkingen met Washington bleef ook in de jaren zeventig hoog op het Nederlandse prioriteitenlijstje staan. Het lijkt erop dat de term 'kritische bondgenoot' vooral moet worden bekeken in de binnenlandse context, met alle uitingen van protest tegen de Verenigde Staten. In het Nederlands buitenlands beleid veranderde er volgens Van der Wijngaart namelijk niet gek veel. Volgens Van der Wijngaart bleef 'het Nederlandse

⁴⁴ Hellema, *Nederland*, 164-165.

⁴⁵ Hellema, 'The politics of asymmetry', 594.

⁴⁶ Hellema, *Nederland*, 165-166.

⁴⁷ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 137.

⁴⁸ Hellema, 'The politics of asymmetry', 584.

⁴⁹ Hellema, *Nederland*, 174-177.

buitenlands en veiligheidsbeleid [bleef] gebaseerd op het adagium van Atlantische samenwerking onder Amerikaanse leiding'.⁵⁰

Maar dit neemt niet weg dat er in de jaren zeventig zeker wat borrelde. Naar mijn mening werd in deze periode het gat tussen enerzijds het regeerbeleid, dat gekenmerkt werd door een hoge mate van continuïteit, en anderzijds de steeds kritisch wordende publieke opinie, steeds groter. Dit zijn de spannende tendensen waar ik later in deze studie nog uitvoerig over kom te spreken. Maar eerst ga ik in de volgende paragraaf wat dieper in op de jaren zeventig. Want wat maakte deze jaren nou eigenlijk zo onstuimig?

§ 1.2 DE LANGE JAREN ZEVENTIG: 'EEN PROTEST DECENNIUM'

1.2.1. Linkse manifestatie

De maatschappelijke oproer en de 'progressieve *mindset*' van de jaren zeventig heeft menig historicus beziggehouden. Het waren volgens journalist en filosoof Antoine Verbij, 'rode' en radicale jaren. Het was het tijdperk van onder andere de Provo's, Kabouters, krakers en de Rode Jeugd. Dit waren de links-extremisten van Nederland. Maar volgens Verbij stonden de Nederlandse bevolking en deze 'revolutionairen' niet zo gek ver van elkaar af; 'revolutionaire groepen waren ingebed in een omgeving die vierentwintig uur per dag bereid was tot discussie'. Het was een omgeving waarin veel Nederlanders een duidelijk progressieve taal spraken en velen stemden op links georiënteerde partijen.⁵¹

Zowel Verbij als Hellema leggen er de nadruk op dat niet elke linkse stemmer in Nederland ook revolutionair of radicaal was. Verbij spreekt over een belangrijk verschil tussen de linkse stemmers en links-extremisten; de laatst genoemden schopten tegen de gehele Nederlandse maatschappelijke ordening aan, waar links geëngageerde Nederlanders zich tijdens

⁵⁰ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 219.

⁵¹ Antoine Verbij, *Tien rode jaren: links radicalisme in Nederland, 1970-1980* (Amsterdam 2005) 12.

demonstraties beperkten tot uiting van één punt van ongenoegen.⁵² Het valt echter te betwijfelen of de linkse actievoerders, wanneer zij bijvoorbeeld demonstreerden tegen de Vietnamoorlog, zich in hun protest ook echt alleen richtten tegen de oorlog of dat zij ook niet aandacht vroegen voor andere misstanden in de derde wereld en zich beklaagden over de bemoeienis en superioriteit van de Verenigde Staten. Volgens Hellema moeten we ons 'niet blind staren' op deze links-radicalen. Deze groepen waren in Nederland toch vaak klein van omvang en hun invloed gering.⁵³ Maar er was volgens Hellema wel sprake van een duidelijke politieke en maatschappelijke verschuiving naar links.⁵⁴ Mensen uit verschillende hoeken van de maatschappij konden tot protesteren worden bewogen. De Nederlandse bevolking leek niet meer 'gesust' te willen worden en traditionele kaders van maatschappelijke ordening en gezagspatronen werden niet meer als vaststaand beschouwd. Volgens Hellema kan er een algemene oriëntatie van dit hervormingsstreven worden opgemerkt, namelijk een roep om meer democratisering, inspraak, politieke hervormingen en collectieve actie en solidariteit.⁵⁵

Maar wat maakte de jaren zeventig nou eigenlijk zo speciaal, en nog belangrijker, waarom bereikte het hervormingsstreven nou juist in dit tijdperk haar hoogtepunt? Ik haal in dit verband een viertal maatschappelijke ontwikkelingen willen aan, die in nauw verband met elkaar stonden en elkaar versterkten, namelijk (1) **het aantreden van een naoorlogse generatie en de manifestatie van een jongerencultuur**, (2) **invloed van de linkse en kritische media**, (3) **ontwikkelingen binnen de kerkgemeenschap** en (4) **groei van anti-Amerikaanse sentimenten**. Over de invloed van het anti-Amerikanisme in de Nederlandse samenleving kom ik in de eerstvolgende sub-paragraaf te spreken.

Hellema constateert in zijn boek *Nederland en de jaren zeventig* dat de roep om hervormingen, meer inspraak en democratie in de jaren zestig en zeventig in Nederland steeds duidelijker hoorbaar werd.⁵⁶ Volgens Hans Righart staat dit in nauw verband met de ontwikkeling van een specifieke

⁵² Verbij, *Links radicalisme*, 12.

⁵³ Hellema, *Nederland*, 15- 16.

⁵⁴ *Ibidem*, 74.

⁵⁵ *Ibidem*, 71-72.

⁵⁶ *Ibidem*, 70.

jongerencultuur in de jaren zestig, die een linkse en progressieve wind door Nederland deed blazen. Deze naoorlogse generatie conflicteerde steeds vaker met haar ouders, door Righart omschreven als 'het generatieconflict'.⁵⁷ Maar er zijn ook historici die pleitten voor meer nuance in dit generatieconflict. Professor James Kennedy is bijvoorbeeld van mening dat de oudere generatie en de politieke elite in Nederland zich niet zozeer verzetten tegen de nieuwe ideeën van de jongeren in de samenleving; ook zij dachten na over, en bouwden mee aan, een nieuwe sociale en economische indeling van Nederland.⁵⁸

Naar mijn mening moet de katalysator van veranderingen in de Nederlandse maatschappij dan ook worden gezocht in de dynamiek tussen de verschillende generaties. De Nederlandse maatschappij begon in de jaren zestig te veranderen. Om twee voorbeelden te noemen, Nederland werd welvarender, wat er toe leidde dat meer mensen bijvoorbeeld een televisie of auto konden aanschaffen en op vakantie naar het buitenland konden. Er gingen steeds meer jongeren naar de universiteit, waardoor het studentenactivisme groeide. De samenleving groeide in welvaart en kennis en boog zich steeds kritischer over verschillende vraagstukken. Met name internationale vraagstukken werden een belangrijk onderwerp van debat, zoals bijvoorbeeld het Nederlandse NAVO-lidmaatschap, de Vietnamoorlog en de Koude Oorlog. Hierdoor ontstond een kritische geest in zowel de Nederlandse politiek als maatschappij.⁵⁹ Hellema zegt hierover het volgende:

'In Nederland waren internationale vraagstukken van groot belang geweest bij het ontstaan van een oppositionele en kritische geest. De oorlog in Vietnam, het Nederlandse NAVO lidmaatschap, de bewapeningswedloop: het waren stuk voor stuk kwesties geweest die hadden bijgedragen aan een zekere verschuiving naar links, zoals die zich in verschillende partijen had afgetekend'.⁶⁰

⁵⁷ Hans Righart, *De Eindeloze Jaren Zestig* (Amsterdam 1995) 17.

⁵⁸ James C. Kennedy, 'Nieuw Babylon in aanbouw', 9-22 in: Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 55-56.

⁵⁹ Rimko van der Maar, 'Dutch-American Relations', 683-684 en Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 10 en Hellema, *Nederland*, 213.

⁶⁰ Hellema, *Nederland*, 213.

We moeten in dit verband niet vergeten dat de media, met name de televisie, in de jaren zestig in rap tempo werd ontwikkeld en verspreid, waardoor meer mensen in aanraking werden gebracht met buitenlandthema's.⁶¹ Ik denk dat de impact hiervan groot was. Voor het eerst konden mensen namelijk via een tv in hun eigen woonkamer aanschouwen wat er aan de andere kant van de wereld gebeurde. Volgens Hellema waren de jaren zeventig de hoogtijdagen van de linkse, kritische journalistiek, waarbij journalisten steeds creatiever nieuws wisten over te brengen. Zij waren in staat mensen te mobiliseren en uit hun isolement te halen.⁶² Maar de rechtse journalistiek wist zich in deze periode ook te manifesteren. Dit blijkt volgens Hellema wel uit de groei van *De Telegraaf*, een krant die een sterke anti-linkse taal sprak.⁶³

'De wereld van de media was dus ook in velerlei opzichten een strijdterrein, waar zich allerlei tegenkrachten manifesteerden. Mogelijkerwijs nam de aanvankelijke dominantie van progressieve tijdschriften, kranten en zendgemachtigden al midden jaren zeventig af'.⁶⁴

Een meer traditionele verklaring voor de maatschappelijke veranderingen van de jaren zeventig is het proces van secularisering en ontzuiling. De pilaren van de Nederlandse samenleving begonnen uiteen te vallen en vooral jonge mensen durfden buiten deze maatschappelijke kaders te treden.⁶⁵ Maar interessant genoeg waren het juist ook de kerken die mensen voor politieke doeleinden wisten te mobiliseren. Zo kwam de Pax Christi en het Interkerkelijke Vredesberaad (IKV) voort uit de progressieve tak van de Protestantse kerk en werden zij belangrijke actiegroepen in Nederland.

'De kerken, althans kerkelijke instanties en gelovigen, droegen aldus bij aan de algehele hervormingsgezindheid die de Nederlandse samenleving in de jaren zeventig kenmerkte'.⁶⁶

⁶¹ Van der Maar, 'Dutch-American Relations', 683-684.

⁶² Hellema, *Nederland*, 191.

⁶³ *Ibidem*, 192.

⁶⁴ *Ibidem*, 193.

⁶⁵ *Ibidem*, 56.

⁶⁶ *Ibidem*, 65.

De jaren zeventig waren dus tijden waarin verschillende maatschappelijke ontwikkelingen bij elkaar kwamen en er een algeheel hervormingsstreven op gang kwam. Dit voltrok zich niet altijd op een rustige of vreedzame manier; demonstraties en protesten waren in deze periode niet weg te denken uit het straatbeeld. In de loop van de jaren zeventig traden de demonstranten volgens Hellema in steeds grotere getale op en lieten zij zich minder afschrikken door de politie. Wetten en regels werden overtreden en burgerlijke ongehoorzaamheid, zo redeneert Hellema, werd een onderdeel van het maatschappelijk leven.

Aanvankelijk scheen de politie niet goed te weten wat zij met deze 'burgerlijke ongehoorzaamheid' aan moest; zij probeerde dit met name in de jaren zestig hardhandig neer te slaan. Sommige demonstraties mondten uit in heftige aanvaringen tussen demonstranten en politie, waarbij geweld niet werd geschuwd.⁶⁷

Zo schreef *Trouw* dat een grote pro-VS demonstratie (ongeveer 4000 mensen deden hier aan mee) op 16 maart 1968 uit de hand liep nadat anti- en pro-Amerikaanse betogers elkaar in de haren vlogen. Zelfs met twintig politiemensen te paard, honderd geüniformeerde agenten en een vijftiental rechercheurs op de been had de politie grote moeite de menigte tot bedaren te brengen.

'Op het plein voor de ambassade bereikten de chaos zijn hoogtepunt. Anti-betogers trachtten de dranghekken omver te lopen, die rondom de ambassade waren aangebracht. Voortdurende charges van politie te paard dreven de menigte telkens opnieuw uiteen'.⁶⁸

Demonstraties waren in de jaren zeventig aan de orde van de dag, waarbij de politie zich steeds gereserveerder ging opstellen. Volgens Hellema werd 'de juridische, politieke en praktische speelruimte voor politieke en

⁶⁷ Hellema, *Nederland*, 80-84.

⁶⁸ 'Chaotische toestanden in Den Haag: 4000 pro V.S. demonstranten', *Trouw*, 18 maart 1968.

maatschappelijke oppositie uitgebreid'.⁶⁹ Zo werden veel demonstraties en protesten voor ambassades, tot groot ongenoegen van BuZa, gedoogd. Soms werd ook de wet aangepast, zo in 1969, toen de burgemeester van Den Haag, op aandringen van de hoofdcommissaris van de Haagse Politie, twee vergunningsvoorwaarden voor het houden van een politieke demonstratie introk. Dit waren de voorwaarden die bepaalden dat er geen drukwerken mochten worden verspreid en geen 'sprekkoren' worden aangeheven. De argumentatie van de hoofdcommissaris luidde als volgt.

'Mijn inziens levert het spreiden van drukwerken of het aanheffen van een spreekkoor, mits de inhoud hiervan niet beledigend of opruiend is, op zich geen verstoring van de openbare orde op. (...) Als tweede argument voor het afschaffen van de voorwaarden noem ik het veelvuldig overtreden van de voorwaarden, en de grote moeilijkheden die zich, gezien het massale karakter der overtredingen, voor doen bij een poging tot daadwerkelijke handhaving hiervan'.⁷⁰

Een belangrijke rede waarom de hoofdcommissaris dit verzoek deed was dus dat deze voorwaarden zo massaal werden overtreden, dat handhaving vaak niet mogelijk was. Dezelfde argumentatie werd ook in 1970 gebruikt, toen werd besloten artikel 269 van het Wetboek van Strafrecht te wijzigen, waarin stond vastgesteld dat bij belediging van het hoofd van een bevriende staat tot strafvervolging werd overgegaan. De president van de Verenigde Staten was in die jaren zo vaak en massaal het mikpunt van Vietnamdemonstraties dat strafvervolging van alle demonstranten praktisch niet mogelijk was. Onder toezien oog van BuZa en het ministerie van Justitie werd het artikel als volgt aangepast:

'Volgens de voorgestelde nieuwe regeling zal die mogelijkheid alleen blijven bestaan in geval van belediging tijdens een officieel bezoek aan ons land. In

⁶⁹ Hellema, *Nederland*, 110.

⁷⁰ GA Den Haag, Gemeentepolitie Archief, 0432-01, inv.nr. 6397, inv. nrs. 6392-6397: 'Stukken betreffende het nemen van maatregelen n.a.v. incidenten rond diplomatieke vertegenwoordigingen en hun personeel, alfabetisch geordend op landsnaam, 1956-1992' (*Brief van hoofdcommissaris van politie aan burgemeester van Den Haag, 9 april 1968*).

alle andere gevallen zal, overeenkomstig de algemene regel van artikel 269 van het Wetboek van Strafrecht, een geldige klacht van de beledigde nodig zijn, voor de uitoefening van het recht tot strafvordering'.⁷¹

Hellema typeert deze institutionele en juridische wijzigingen terecht als een belangrijk voortvloeisel van maatschappelijk onrust.⁷² De wetgeving werd hier en daar opgerekt ten behoeve van een beleid dat meer gericht was op gedogen dan bestrijden. En zo leidde 'de golfbeweging van hervormingsgezindheid die kenmerkend was voor de lange jaren zeventig, tot vernieuwing van de rechtsstaat en de democratie'.⁷³

1.2.2. De jaren zeventig: tijdperk van het anti-Amerikanisme?

Het Amerikaanse Comité voor Culturele Vrijheid omschreef Nederland in 1952 als een van de meest pro-Amerikaanse landen van West-Europa.⁷⁴ Volgens Kennedy onderhield Nederland sterke culturele en politieke banden met de Verenigde Staten.⁷⁵ Amerikaanse producten werden vaak als voorbeeld genomen en geassocieerd met welvaart, comfort en kwaliteit. En de media bevestigde veelal dit beeld van Amerika als een rijk land; 'a good country to be in'.⁷⁶ Maar vanaf eind jaren zestig werd dit beeld van de Verenigde Staten aan verandering onderhevig. Volgens veel historici werd er steeds kritischer naar de Verenigde Staten gekeken en hier kunnen verschillende verklaringen voor worden gegeven. Zo stelt Kennedy dat de Verenigde Staten kampte met machts- en prestige-verlies, als gevolg van verschillende Amerikaanse misstappen in de Vietnamoorlog en de economische opkomst van Japan en

⁷¹ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-archief 1965-1974, nummer toegang 2.05.313, inventarisnummer 4677: 'Nederland; herziening van artikel 117 van het Wetboek van Strafrecht betreffende het beledigen van een vorst, hoofd van een bevriende staat en vertegenwoordiger van een buitenlandse mogendheid, 1968-1971' (*Brief minister Justitie en minister van Buitenlandse Zaken aan minister-president, 27 oktober 1970*).

⁷² Hellema, *Nederland*, 103.

⁷³ *Ibidem*, 110.

⁷⁴ Rob Kroes, 'Dutch impressions of America', in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 955.

⁷⁵ James C. Kennedy, 'Cultural developments in the Dutch-American relationship since 1945', in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 931.

⁷⁶ Roholl, 'Dutch Orientation towards America', 152.

West-Europa.⁷⁷

Volgens Van der Wijngaart verloor de relatie met de Verenigde Staten hierdoor een stukje van haar vanzelfsprekendheid.⁷⁸ Volgens Frans Zuijdam en Hans Loeber moet de kritische houding jegens de Verenigde Staten vooral gezocht worden in de linkse, progressieve tijdsgeest van de jaren zeventig.⁷⁹ De socioloog Mel van Elteren stelt dat zich in Nederland vanaf 1965 een politiek anti-Amerikanisme, populair onder met name linkse jongeren, ontwikkelde, dat zich uitte in ongenoegen over de Amerikaanse buitenlandpolitiek. Dit anti-Amerikanisme bereikte volgens Van Elteren in de jaren zeventig een alarmerend hoogtepunt. De protesten leidden steeds vaker tot spanningen in de Nederlands-Amerikaanse betrekkingen. Bij deze demonstraties werden interessant genoeg wel Amerikaanse protestsymbolen en gebruiken toegepast, zoals *sit-down* acties en het zingen van protestliederen.⁸⁰

Kroes en Hellema zijn van mening dat het politiek anti-Amerikanisme een belangrijk protestsymbool van de linkse jongerencultuur in Nederland was, echter, benadrukken zij beiden dat de culturele aantrekkingskracht van de Verenigde Staten bleef. De jongeren droegen namelijk vaak Amerikaanse kleding en luisterden naar Amerikaanse popmuziek.⁸¹ Kroes heeft het daarom niet zo op de term 'anti-Amerikanisme' en pleit voor voorzichtigheid. Hij vraagt zich af of de protesten en demonstraties, zoals die in Nederland plaatsvonden bij de Amerikaanse ambassade in Den Haag en het consulaat-generaal in Amsterdam, wel echt als parameter voor het bestaan van anti-Amerikaanse sentimenten kan worden gebruikt.

'To the extent that it is used, it often serves an argumentative purpose to dismiss protest and accusation as predictable emotional outbursts from people whom America never can do anything right anyway'.⁸²

⁷⁷ Kennedy, 'Cultural developments', 941.

⁷⁸ Wijngaart, *Bondgenootschap*, 55.

⁷⁹ Zuijdam, 'Dutch Left-wing Political Parties', 661

⁸⁰ Mel van Elteren, 'Psychology and sociology of work within the Anglo-American Orbit' in: Hans Loeber e.d., *Dutch-American relations 1945-1969. A partnership. Illusions and facts* (1992) 176.

⁸¹ Kroes, 'Dutch impressions of America', 951 en Hellema, 'The politics of assymetry', 589.

⁸² Kroes, 'Dutch impressions of America', 950.

Kroes pleit dus tegen generalisatie, want anti-Amerikanisme is volgens hem sterk tijd-, generatie-, en plaatsgebonden. Volgens Kennedy keerde de 'Dutch fascination with the United States', zo kenmerkend voor de jaren vijftig en zestig, nooit meer helemaal terug. De Nederlands-Amerikaanse betrekkingen, zowel politiek als cultureel, maakte in de jaren tachtig echter wel weer een nieuwe doorstart. Er zou vanuit de Amerikaanse kant meer geïnvesteerd worden in culturele diplomatie.⁸³

'By the mid 1980s, Dutch public opinion was no longer as critical of the United States. Many Dutch had developed a critical but real appreciation of American culture (...)'.⁸⁴

1.2.3. Concluderende paragraaf

In dit hoofdstuk ontstaat het beeld dat er eind jaren zestig een moeilijke periode aanbrak in de Amerikaanse-Europese betrekkingen, die ook de band tussen de Verenigde Staten en Nederland beïnvloedde. In haar boek *Bondgenootschap onder spanning* spreekt Van der Wijngaart zelfs over een band die iets van haar 'naoorlogse vanzelfsprekendheid' leek te verliezen.⁸⁵ De meeste auteurs die voor dit hoofdstuk werden geraadpleegd, echter, kwamen tot de conclusie dat in politiek opzicht het Nederlands buitenlandbeleid ten aanzien van de Verenigde Staten zich ook de in 'roerige' jaren zeventig liet kenmerken door continuïteit en stabiliteit.

Anders wordt dit beeld als we de maatschappelijke onrust en attitudeverandering van de jaren zeventig erbij betrekken. Er was sprake van een duidelijke maatschappelijke verschuiving naar links, met name onder Nederlandse jongeren, die zich laat kenmerken door een roep om meer democratisering, politieke hervormingen en collectieve actie en solidariteit. Demonstraties werden een belangrijk actiemiddel voor individuen, actiegroepen, comités en vredesbewegingen, om zich af te zetten tegen de bestaande orde en om aandacht te vragen voor verschillende kwestie, zoals de

⁸³ Kennedy, 'Cultural developments', 942.

⁸⁴ Ibidem, 943.

⁸⁵ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 49.

Dolle Mina's met hun 'baas in eigen buik' actie en de Kabouterbeweging die begin jaren zeventig aandacht vroeg voor verschillende milieukwesties. Er zijn tal van demonstraties op te noemen die de jaren zeventig tot 'bewogen jaren' maakten, maar de demonstraties die in deze studie de volledige aandacht verdienen zijn de demonstraties bij de Amerikaanse ambassade in Den Haag.

Hoofdstuk 2

De demonstraties in beeld

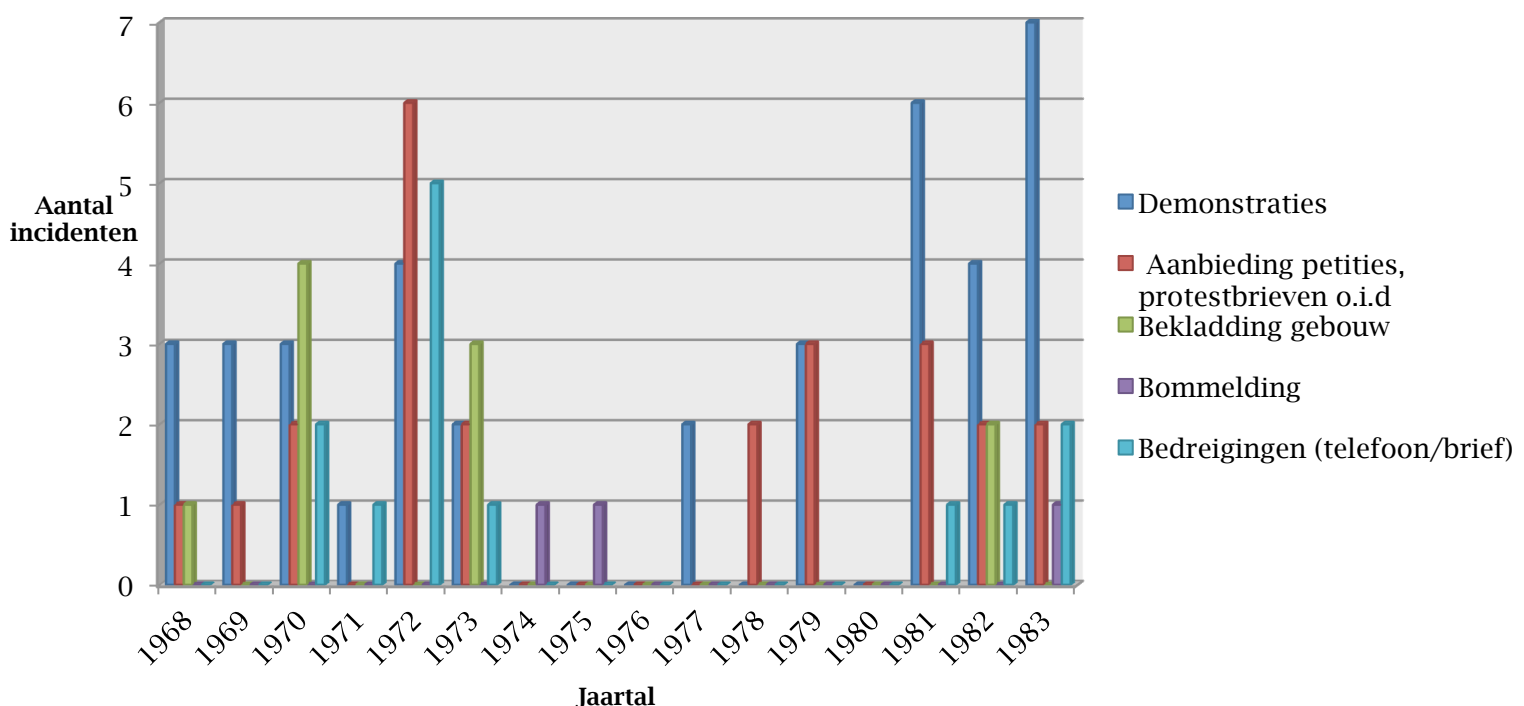
In dit hoofdstuk behandel ik op thematische en chronologische wijze, aan de hand van persberichten uit verschillende Nederlandse dag- en regiobladen, demonstraties die bij de Amerikaanse ambassade in de tijdsperiode 1968-1983 hebben plaatsgevonden, met 1968 als hoogtepunt van de Vietnambetogingen en de vredesdemonstratie van 29 oktober 1983 als laatste, grote afsluiter van dit 'protestdecennium'. De volgende vragen staan hierbij centraal. Waar waren de demonstraties in de lange jaren zeventig bij de Amerikaanse ambassade tegen gericht? Wie waren de demonstranten en hoe organiseerden zij zich? En welke verschillende vormen namen de protestacties aan?

Over de aanleidingen van de protesten wil ik hier al kort iets opmerken. Uit mijn onderzoek blijkt dat de demonstraties bij de Amerikaanse ambassade in de lange jaren zeventig grofweg onderverdeeld kunnen worden in een drietal categorieën, namelijk (1) demonstraties die betrekking hadden op **internationale vraagstukken**, zoals de Vietnamoorlog, de ontwikkeling van de neutronenbom en kernwapens, (2) demonstraties tegen **ontwikkelingen in de Verenigde Staten zelf**, zoals de Amerikaanse inmenging in Nicaragua en El Salvador, maar ook enkele sociale en culturele kwesties, zoals de inhumane behandeling van Indianen en de discriminatie van homoseksuelen in de Verenigde Staten. En tot slot (3) **pro-Amerikaanse demonstraties**, oftewel solidariteitsacties die bij de Amerikaanse ambassade werden gehouden om gevoelens van vriendschap met de Verenigde Staten en verbondenheid met de NAVO te benadrukken.

Daarnaast is gebleken dat deze demonstraties nagenoeg in een drietal fases verliepen, die ook de structuur van dit hoofdstuk bepalen, namelijk (1) de Vietnambetogingen (1968-1973), (2) ongenoegen over verschillende sociale,

culturele en politieke kwesties - met als belangrijkste de Amerikaanse bemoeienis in Midden- en Zuid-Amerika- (1976-1983) en (3) reacties tegen de ontwikkeling van de neutronenbom en de plaatsing van kruisraketten met een nucleaire lading (1977-1983). De onderstaande grafiek, die is gemaakt op basis van gegevens uit persberichten en bronnen uit het archief van BuZa en de Gemeentepolitie van Den Haag, geeft deze chronologie goed weer. Uit de grafiek kan worden opgemaakt dat er begin jaren zeventig regelmatig werd geprotesteerd bij de Amerikaanse ambassade en petities werden afgegeven, gevolgd door een betrekkelijk rustige periode halverwege de jaren zeventig, de bommeldingen in 1974 en 1975 dan niet meegerekend, en een drukke periode begin jaren tachtig.⁸⁶ In de jaren 1981, 1982 en 1983 bereikten de demonstraties en protestacties een hoogtepunt en was de Amerikaanse ambassade zeer regelmatig het object van demonstratie.

Protestacties en geweldplegingen bij de Amerikaanse ambassade in de 'lange jaren zeventig' (1968-1983)

⁸⁶ N.B. De grafiek is grotendeels gemaakt op basis van gegevens uit het persoverzicht. Dit persoverzicht zou geen volledig overzicht van alle demonstraties kunnen bieden. Deze grafiek geeft dus een indicatie van, maar is geen exacte weerspiegeling van het totale aantal demonstraties en protestacties bij de Amerikaanse ambassade in de periode 1968-1983.

§ 2.1 NEDERLANDS ONGENOEGEN OVER DE VERENIGDE STATEN

2.1.1. De Vietnambetogingen

Het jaar 1968 was een ‘veelbewogen’ jaar.⁸⁷ Het was het jaar waarin de democraat Robert F. Kennedy (broer van wijlen president John F. Kennedy) en burgerrechtactivist Martin Luther King werden vermoord, het jaar van de verkiezingszege van de Republikein Richard Nixon en het jaar van het beruchte ‘Tet-offensief’ in Vietnam, een aanval van het communistische Nationaal Front voor de Bevrijding van Zuid-Vietnam (ofwel: Vietcong) die begon op 31 januari en eindigde in juni 1968. De Amerikaanse troepen in Vietnam werden volledig verrast door deze aanval maar wisten deze uiteindelijk af te weren. Volgens Van der Wijngaart vormde het offensief een ‘keerpunt in de publieke perceptie van de oorlog’.⁸⁸ In de Verenigde Staten begon de publieke opinie zich steeds negatiever uit te laten over de langslpende en bloedige oorlog die de Amerikanen in Vietnam voerden.

Waar kritiek in Nederland op de oorlog in Vietnam in de eerste helft van de jaren zestig nog redelijk mild was, werd deze ook in Nederland steeds feller.⁸⁹ Vanaf 1967 gingen Nederlanders op meerdere plekken (en steeds massaler) de straat op om te demonstreren tegen de oorlog. Er vonden grote demonstraties in onder andere Utrecht, Amsterdam en Den Haag plaats. Wat opviel bij bestudering van de persberichten, was dat in 1967 en 1968 de toenmalige Amerikaanse president Johnson het vaak moest ontzien. Leuzen als ‘Johnson moordenaar’ werden tijdens demonstraties en in de Nederlandse pers veelvuldig gebruikt. Zo bekladde op maandagmiddag 9 januari 1968 een Hagenaar de Amerikaanse ambassade met de tekst ‘Johnson mad’ in verf.⁹⁰ In datzelfde jaar werd in het communistische Nederlandse dagblad *De Waarheid* de vraag geopperd of een staatshoofd ‘die oceanen brandende napalm laat uitvloeien over armelijke dorpen en hutten’ nog wel een bevriend staatshoofd

⁸⁷ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 52.

⁸⁸ *Ibidem*, 52.

⁸⁹ Van der Maar, ‘Dutch-American Relations’, 685 en Hellema, *Nederland*, 63.

⁹⁰ ‘Ambassade van de VS beklad’, *De Tijd*, 9 januari 1968.

kon worden genoemd.⁹¹

Dat het Tet-offensief de publieke perceptie van de oorlog negatief beïnvloedde wordt schrijnend duidelijk nadat enkele grote Vietnambetogingen in Nederland plaatsvonden in de periode januari tot en met juni 1968. Zo bracht een Tweede Kamerdebat over Vietnam op 6 februari 1968 zo'n 750 demonstranten op de been. Er zou zelfs een speciale trein door de Nederlandse Spoorwegen zijn ingezet, die betogers van Amsterdam naar Den Haag kon vervoeren, maar *Trouw* meldde dat de trein niet had gereden, wegens gebrek aan belangstelling.⁹² Berichtgeving uit verschillende dagbladen over de demonstratie wijst uit die rustig was.

'De demonstraties hadden een vrij rustig karakter en beperkten zich vrijwel uitsluitend tot het gooien van een aantal rookbommetjes en het gezamenlijk aanheffen van leuzen als 'Johnson moordenaar'.⁹³

Volgens *Trouw* en *de Volkskrant* werden de demonstranten min of meer verrast door de voorzorgsmaatregelen van de Haagse politie. Deze had zowel het Binnenhof als de Amerikaanse ambassade, waar een honderdtal demonstranten na afloop van het Kamerdebat naar toe trok, streng bewaakt met dranghekken en politiemannen met honden.⁹⁴ Toch gingen enkele demonstranten wel met rookbommen tekeer waardoor er volgens het *Limburgsch Dablad* niet van een 'waardige demonstratie met enige politieke diepgang' kon worden gesproken.⁹⁵

In maart 1968 werden, als reactie op de anti-VS betogingen, ook enkele pro-Amerikaanse en pro-Vietnambetogingen georganiseerd. Zo kondigde *De Telegraaf* op 13 maart aan dat op zaterdag 16 maart een pro-Amerikaanse demonstratie bij de Amerikaanse ambassade zou plaatsvinden onder leiding van het 'Comité Vrij Nederland'. Verwacht werd dat enkele duizenden betogers die dag hun sympathie zouden gaan betuigen voor de Amerikaanse militaire

⁹¹ 'De Getuige', *De Waarheid*, 2 maart 1968.

⁹² 'Kamer debatteert over Vietnam. Luns bereid, beroep te doen op alle strijdende partijen', *Trouw*, 7 februari 1968.

⁹³ 'Vietnambetoging verloopt rumoerig maar ordelijk', *Trouw*, 7 februari 1968.

⁹⁴ 'Vietnambetoging verloopt rumoerig maar ordelijk', *Trouw*, 7 februari 1968 en 'Streng bewaking, betogers snel weg van Binnenhof', *de Volkskrant*, 7 februari 1968.

⁹⁵ 'Politie trad tactvol op', *Limburgsch Dagblad*, 7 februari 1968.

strijd in Vietnam.⁹⁶ Op die zaterdag vond inderdaad een grote pro-VS demonstratie plaats, waarbij de betogers ook een petitie aan de Amerikaanse ambassadeur aanboden, als blijk van Nederlandse steunbetuiging.

Hoewel de demonstratie aanvankelijk rustig leek te verlopen, werd deze halverwege ruw verstoord door acties van tegendemonstranten bij de Amerikaanse ambassade. *De Volkskrant* meldde dat groepen anti-Amerikaanse betogers met spreekkoren, rookbommen en blokkades verwarring probeerden te creëren onder de deelnemers van de pro-VS demonstratie.⁹⁷ Ook *Trouw* sprak over ‘chaotische toestanden op het plein voor de Amerikaanse ambassade’. De Haagse politie zou moeite hebben gehad met het in bedwang houden van de opgewonden menigte en totaal werden er 24 mensen gearresteerd.⁹⁸

Uit persberichten blijkt dus dat zaterdag 16 maart 1968 een onrustige dag was bij de Amerikaanse ambassade, waarbij zowel pro- als anti-VS demonstranten op de been waren. In de berichtgeving van de verschillende kranten vielen mij een aantal zaken op. Allereerst stelden zowel *Trouw*, *de Volkskrant* als het *Limburgsch Dagblad* dat het grootste gedeelte van de betogers die werden aangehouden anti-VS demonstranten waren. De volgende redenen voor arrestatie werden genoemd: geweld naar de politie(paarden), het bezit van knuppels en het beledigen van een bevriend staatshoofd.⁹⁹ Daarnaast lag de gemiddelde leeftijd van de pro-demonstranten volgens de kranten een stuk hoger dan bij de anti-VS betogers. Tot slot bleek het op meerdere plekken in Europa een ‘roerig weekend’ te zijn geweest. In Londen zouden anti-Vietnam betogers zelfs geprobeerd hebben de Amerikaanse ambassade te bestormen.¹⁰⁰

⁹⁶ ‘Grote opkomst verwacht bij pro-Amerika demonstratie’, *De Telegraaf*, 13 maart 1968.

⁹⁷ ‘In Den Haag 24 arrestaties. Rookbommen verstoren pro-Amerika betoging’, *de Volkskrant*, 18 maart 1968.

⁹⁸ ‘Chaotische toestanden in Den Haag: 4000 pro-VS demonstranten’, *Trouw*, 18 maart 1968.

⁹⁹ ‘Chaotische toestanden in Den Haag: 4000 pro-VS demonstranten’, *Trouw*, 18 maart 1968 en ‘In Den Haag 24 arrestaties. Rookbommen verstoren pro-Amerika betoging’, *de Volkskrant*, 18 maart 1968 en ‘Pro en contra VS; politiehonden in Den Haag bijten betogers’, *Het Vrije Volk*, 18 maart 1968.

¹⁰⁰ ‘Roerig weekeinde’, *Nieuwsblad van het Noorden*, 18 maart 1968.

Afbeelding: Koninklijke Bibliotheek, Dick Coersen, 'Den Haag Pro-Amerika demonstratie' (17 maart 1968), <http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/ANP01:13854450/&p=1&i=19&t=65&st=den%20haag%20vietnam%20demonstratie&sc=%28cql.serverChoice%20all%20den%20%20AND%20haag%20%20AND%20vietnam%20%20AND%20demonstratie%29/&wst=den%20haag%20vietnam%20demonstratie> (bekeken op 31 augustus 2013).

Ook in de daaropvolgende jaren vonden er nog grote Vietnambetogingen plaats. Vaak waren hier met name jonge mensen bij betrokken, die pleitten voor een onmiddellijke terugtrekking van Amerikaanse troepen uit Vietnam en de beëindiging van de oorlog. Zo meldde het *Nieuwsblad van het Noorden* dat op dinsdag 16 september 1969 duizend 'Haagse jongens en meisjes' een mars door Den Haag hielden, onder leiding van de Socialistische Jeugd uit Amsterdam. Met fakkels en rode vlaggen liepen zij van de Amerikaanse ambassade naar het Binnenhof en het Plein. 'Er werd met rotjes, rookbommen en stukken baksteen naar de politiepaarden gegooid. Van de gebouwen rond het Binnenhof werd een ruit ingegooid'.¹⁰¹

In november 1969 vreesde het kabinet- De Jong voor het uitbreken van relletjes, nadat bekend was geworden dat Amerikaanse troepen eerder dat jaar, in hun 'heksenjacht' op Vietcongstrijders, onnodig veel slachtoffers hadden gemaakt in het Zuid-Vietnamese dorp My Lai.¹⁰² Toch bleef het betrekkelijk rustig in het najaar van 1969. Alleen op kerstavond

¹⁰¹ 'Relletjes met Rode Jeugd in centrum Den Haag', *Nieuwsblad van het Noorden*, 17 september 1969.

¹⁰² Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 80.

demonstreerden zo'n zeventig mensen met brandende kaarsen en spandoeken, met teksten als 'beëindiging oorlog in Vietnam', voor de Amerikaanse ambassade.¹⁰³

In 1970 werd de ambassade tot drie keer toe, in april en tweemaal in oktober, bekogeld met stenen door de Duitser Peter Stoll. Hierbij werden enkele ramen beschadigd en werd een Amerikaanse marinier bijna geraakt. De Amerikaanse ambassade nam het incident niet licht op en diende een officiële aanklacht tegen Stoll in.

'However, in view of the above circumstances the embassy feels it has no alternative but to file an official complaint in the strongest terms. Thus far we have been fortunate that damage has been limited to property and has not involved injury to person'.¹⁰⁴

Een gebeurtenis in 1970 die tot veel publieke commotie leidde was de Amerikaanse inval in Cambodja op 30 april. Volgens Van der Wijngaart ontstond er in Nederland een 'golf van protest die deze keer niet beperkt bleef tot actiegroepen, maar zich uitbreidde onder de bevolking, de oppositie en zelfs de confessionele regeringspartijen'.¹⁰⁵ Ook werden er directe dreigementen aan het adres van de Amerikaanse ambassade geuit. Zo meldde een medewerker van de Amerikaanse ambassade BuZa op 1 mei 1970 dat de ambassade al enkele dagen lastig werd gevallen door rare en bedreigende telefoontjes, waarbij de Amerikaanse ambassadeur met de dood werd bedreigd.

'Een merkwaardige bijzonderheid was dat de anonieme telefoneerder op de hoogte was van het programma van de ambassadeur, alhoewel hierover geen mededelingen waren gedaan door de ambassade'.¹⁰⁶

¹⁰³ 'Vietnambetoging voor ambassade', *Het Vrije Volk*, 27 december 1969.

¹⁰⁴ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 3015 (*Side-memoire Amerikaanse ambassade aan DKP, oktober 1970*).

¹⁰⁵ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap*, 81.

¹⁰⁶ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 3015, inv.nrs. 2986-3017: 'Geweldplegingen tegen buitenlandse vertegenwoordigingen en diplomaten in Nederland, 1965-1975, 3015: Verenigde Staten, 1965-1974' (*Memorandum hoofd DKP/KA aan chef DKP, 1 mei 1970*)

Daarnaast staken de progressieve partijen D66, de Partij van de Arbeid (PvdA), Pacifistisch Socialistische Partij (PSP) en de Politieke Partij Radikalen (PPR) de koppen bij elkaar en overhandigde op 8 mei 1970 een protestbrief aan de Amerikaanse ambassade, waarin zij hun afkeur voor de inval uitspraken. Volgens *Trouw* zouden deze politieke partijen hebben besloten tot het schrijven van de brief 'toen in de afgelopen dagen bleek dat de Nederlandse regering de gevoelens van het volk onvoldoende zou vertolken'. Zij hielden de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, Joseph Luns, hiervoor verantwoordelijk.¹⁰⁷

Naast de overhandiging van de protestbrief verzamelde zich de avond van 8 mei ook een menigte van ongeveer duizend man voor het Amerikaanse consulaat-generaal in Amsterdam om te demonsteren tegen de inval in Cambodja, een betoging die overigens vrij rustig verliep.¹⁰⁸ Op 30 mei was het raak bij de Amerikaanse ambassade in Den Haag, waar zich honderden betogers verzamelden om te protesteren tegen de oorlog in Vietnam en Cambodja. Een onmiddellijke terugtrekking van Amerikaanse troepen werd geëist en ter ondersteuning van dit laatste werd een petitie aan de ambassade overhandigd.¹⁰⁹

In 1971 lijkt het betrekkelijk rustig bij de Amerikaanse ambassade te zijn geweest. Op één grote demonstratie op 4 mei na, wijzen de persberichten niet op andere demonstraties. Op de avond van 4 mei (nationale dodenherdenking) werden er in Amsterdam en in Den Haag stille tochten bij het Amerikaanse consulaat-generaal en ambassade gehouden. Volgens het dagblad *De Tijd* liepen er in Den Haag zo'n 2200 jongeren van het Vredespaleis naar de Amerikaanse ambassade. Bij de ambassade hielden zij twee minuten stilte en maakten allemaal massaal het 'V-teken'.¹¹⁰ *Trouw* berichtte het volgende over de demonstraties:

¹⁰⁷ 'Luns geeft Nixon verkeerd beeld. Oppositie laakt per brief inval Cambodja', *Trouw*, 9 mei 1970.

¹⁰⁸ 'Massale betoging tegen Amerika bleef rustig', *de Volkskrant*, 9 mei 1970.

¹⁰⁹ 'Honderden betogers in Den Haag', *De Waarheid*, 1 juni 1970.

¹¹⁰ 'Vietnambetogingen in Den Haag en Amsterdam', *De Tijd*, 5 mei 1970.

‘In de hoofdstad liepen ongeveer duizend mensen achter een groep dragers van Aziatische dodenmaskers. Zo wilden zij duidelijk maken dat er in 1971 nog andere doden te betreuren zijn dan die van ’40-’45. De demonstratie was georganiseerd door scholieren, docenten en kunstenaars van het Comité ‘Stopzetting Amerikaanse agressie in Indo-China’. (...) De betoging in Den Haag concentreerde zich voor de Amerikaanse ambassade. Hier toonden 2200 jonge betogers duidelijk hun afkeur voor de Amerikaanse Vietnampolitiek. Er deden zich enkele incidenten voor’.

2.1.1.2 De ‘kersbombardementen’; berucht en verfoeid

Het hoogtepunt van de Vietnambetogingen moest echter nog komen. In de kersperiode van 1972 voerden Amerikaanse troepen de beruchtste en zwaarste luchtaanvallen uit de gehele oorlog op Noord-Vietnam uit. Mensen over de hele wereld waren diep geschokt. De Amerikaanse ambassade ontving eind december tientallen brieven, soms met dreigende toon, waarin Nederlanders boos reageerden op de bombardementen.¹¹¹ Deze lokten eind december op meerdere plekken in Nederland ook massale demonstraties uit, die overigens tot eind januari 1973 zouden aanhouden.

Sommige van deze demonstraties werden breed gedragen door maatschappelijke en politieke groeperingen, zoals de links-progressieve partijen, universiteiten en kerkorganisaties. Een optocht, in Amsterdam op 23 december 1972, waartoe onder meer werd opgeroepen door de PvdA, PSP en PPR, trok zo’n 15.000 deelnemers.¹¹² Ook de Katholieke Volkspartij (KVP) liet van zich horen. *De Volkskrant* meldde dat het partijbestuur van de KVP eind december een telegram aan de Amerikaanse ambassadeur in Den Haag had gestuurd om te protesteren tegen de bombardementen.

‘Wij koesteren de hoop dat de bombardementen voorgoed zouden zijn gestaakt. Wij zijn dan ook diep verontwaardigd dat dit niet is gebeurd.’

¹¹¹ NL-HaNA, Diplomatieke posten USA, 2.05.263, inv.nr 450 (*Memorandum chef DKP ter circulatie binnen BuZa, no. 155, 28 december 1972*).

¹¹² ‘Overal demonstraties tegen bombardementen’, *Trouw*, 27 december 1972.

Ondanks onze vriendschap voor de Verenigde Staten zijn we genoopt te blijven demonsteren, aldus het telegram van de KVP leiding'.¹¹³

Ook riep de Raad van Kerken op tot actie, middels het verzamelen van handtekeningen. De Raad zou deze handtekeningen vervolgens willen aanbieden aan de toenmalige Amerikaanse ambassadeur, John William Middendorf.¹¹⁴ Volgens het dagblad *De Waarheid* zou de Amerikaanse ambassade rond Oud en Nieuw zijn 'overspoeld' met protestbrieven, waarvan ver uit de meesten afkomstig waren van kerkelijke organisaties.¹¹⁵ Ook het gebouw zelf werd getracht schade toe te brengen. Op de ochtend van woensdag 10 januari 1973 besmeurde iemand de gevel van de ambassade met rode verf, wat 'bloed uit Vietnam' zou moeten symboliseren.¹¹⁶ Een betoging bij de Amerikaanse ambassade op zaterdag 20 januari 1973, de dag van de inauguratie van Nixon (zijn tweede termijn) liep uit de hand nadat enkele betogers met zakken verf, kippenbloed en stenen naar het gebouw gooiden.¹¹⁷ *Trouw* zei hierover het volgende.

'Terwijl een groot deel van de demonstranten, bij de Amerikaanse ambassade aangekomen, rustig verder liep, bleven enkele honderden jongeren voor de zwaarbewaakte ambassade staan. Het gebouw werd bekogeld met zakjes kalk, bloed en stenen'.¹¹⁸

Er werden vier arrestaties verricht. *De Tijd* meldde dat zo'n 100 mensen vervolgens waren doorgelopen naar het Binnenhof om daar een stille wacht te houden en enkele Kamerleden werd een petitie en zo'n 8000 handtekeningen aanboden, met het verzoek niet langer te zwijgen over de oorlog in Vietnam.¹¹⁹

De vernielingen die bij de Amerikaanse ambassade werden aangericht geven naar mijn mening aan hoe groot de frustratie en het gevoel van onmacht was

¹¹³ 'Protest KVP bestuur tegen bombardementen', *de Volkskrant*, 28 december 1972.

¹¹⁴ 'Oproep raad van kerken. Handtekening tegen bommen', *de Volkskrant*, 29 december 1972.

¹¹⁵ 'Ambassade Den Haag overspoeld met protesten', *De Waarheid*, 20 december 1972.

¹¹⁶ 'VS ambassade Den Haag met rode verf besmeurd', *Leeuwarder Courant*, 10 januari 1973.

¹¹⁷ 'Vietnambetoging: incidenten bij Amerikaanse ambassade', *De Tijd*, 22 januari 1973.

¹¹⁸ 'De Vietnam demonstraties hadden een rustig verloop', *Trouw*, 22 januari 1973.

¹¹⁹ 'Vietnambetoging: incidenten bij Amerikaanse ambassade', *De Tijd*, 22 januari 1973.

onder de betogers. Een gebeurtenis die in dit verband ook zeker niet moet worden vergeten is de bezetting van het Amerikaanse consulaat-generaal in Amsterdam op maandag 15 januari 1973. Op die ochtend drongen, vlak voor openingstijd, een groep van ongeveer 34 mensen het consulaat-generaal binnen, uit protest tegen de voortdurende militaire bemoeienis van de Verenigd Staten in Vietnam.¹²⁰ Hoewel de bezetting relatief van korte duur was, 2 uur in plaats van de bedoelde 24 uur, en niet al teveel schade aanrichtte, liet het zowel de Amerikaanse ambassade als het *State Department* in Washington niet ongemoeid. Met name op het gebied van beveiliging van hun diplomatieke objecten in Nederland stonden de Amerikaanse autoriteiten hierna op scherp. Over de gebeurtenissen en de nasleep van deze bezetting kom ik in het derde hoofdstuk van deze studie uitvoerig over te spreken.

2.1.2. Verschillende culturele en sociale kwesties

Met het ondertekenen van de Parijse Vredesakkoorden op 27 januari 1973, kwam er een einde aan de bijna zestien jaar durende Amerikaanse militaire bemoeienis in Vietnam. Ook behoorden de Vietnambetogingen nu tot het verleden. De jaren 1974-1976 waren een betrekkelijk rustige periode voor de Amerikaanse ambassade wat betreft demonstraties. Er deden zich in die periode maar een aantal incidenten voor, zoals een valse bommelding bij de ambassade op maandag 5 augustus 1974, waarbij de Amerikaanse ambassade overigens niet te spreken was over de wijze waarop de Haagse politie had gehandeld en hoe zij werd ingelicht.¹²¹ Over de nasleep van deze gebeurtenis zal ik in hoofdstuk drie nog terugkomen.

Maar het einde van de Vietnambetogingen betekende niet het einde van demonstraties. Integendeel, vanaf halverwege de jaren zeventig leidde ongenoegen over verschillende culturele en sociale kwesties tot verschillende demonstraties bij de Amerikaanse ambassade. Een klein begin werd al in 1973 gemaakt, toen op maandag 14 mei tientallen leden van de KIVA, de Nederlandse Vereniging voor Indianen, demonstreerden voor de ambassade

¹²⁰ 'Amerikaanse consulaat in Amsterdam bezet', *De Tijd*, 16 januari 1973.

¹²¹ 'Valse bomalarm bij de Haagse ambassade', *Amigoe di Curaçao*, 7 augustus 1974.

uit protest tegen de inhumane behandeling van Indianen in de Verenigde Staten. Zij zouden een medewerker van de ambassade een petitie hebben aangeboden, gericht aan president Nixon waarin werd aangedrongen op gelijke rechten voor de Indianen.¹²² Op 4 juli 1978 meldde *De Waarheid* dat de Nederlandse Vrouwenbeweging (NVB) een protestbrief aan een medewerker van de Amerikaanse ambassade had overhandigd, waarin zij van de toenmalige Amerikaanse president Jimmy Carter de onmiddellijke vrijlating van een Afro-Amerikaanse vrouw, Dessie Woods, eiste. Woods zou volgens de NVB onterecht, en vanuit racistische overwegingen, tot twintig jaar cel zijn veroordeeld omdat zij een blanke man uit zelfverdediging doodschoot, nadat hij haar probeerde te verkrachten.¹²³

In januari 1980 was de Amerikaanse ambassade het mikpunt van verschillende protestacties van Nederlandse politici, nadat de Amerikaanse regering in december 1979 besloot om niet-Amerikaanse homoseksuelen geen visum meer te verlenen. De Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) en de PvdA pleitte voor een onderzoek om na te gaan welke gevolgen het Amerikaanse besluit precies zou hebben en de homogroep van de PvdA zou in een telegram aan de Amerikaanse ambassade in Den Haag haar ongenoegen hebben uitgesproken.¹²⁴ Deze gebeurtenis is dus een voorbeeld van hoe ook Nederlandse politici de Amerikaanse ambassade gebruikten om ongenoegen jegens de Verenigde Staten te uiten. Op 25 januari 1980 meldde het *Nederlands Dagblad* dat middels een brief gericht aan de voorzitter van het Amerikaanse Huis van Afgevaardigden, 132 Kamerleden protest aantekenden.¹²⁵

In het weekeinde van 26 en 27 januari 1980 leidde het Amerikaanse besluit tot grote demonstraties in Amsterdam en Den Haag. Voor de Amerikaanse ambassade zouden volgens *Het Vrije Volk* achthonderd betogers hebben gedemonstreerd tegen deze vorm van discriminatie tegen homoseksuelen.

¹²² 'Demonstraties in Den Haag', *Het Vrije Volk*, 15 mei 1973.

¹²³ 'NVB stuurt protestbrief Carter', *De Waarheid*, 4 juli 1978.

¹²⁴ 'Homofielen niet welkom in de V.S. VVD wil protest bij Amerikaanse regering', *Leeuwarden Courant*, 28 december 1979

¹²⁵ 'Protest tegen discriminatie homoseksuelen in Amerika', *Nederlands Dagblad*, 25 januari 1980.

‘De Amerikaanse ambassade was het hele weekeinde het mikpunt van betogers. Zaterdag protesteerden 800 mannen en vrouwen tegen het Amerikaanse besluit geen inreisvisa te verlenen aan homoseksuelen. Leuzen als “Carter go home” en “Carter flikker op” begeleiden de sprekers voor de ambassade, zoals de parlementariërs Van den Bergh (PvdA), Beckers (PPR), IJmker (CPN) en de PSP’er Kalma. Zij noemden de Amerikaanse inreis-wetten discriminerend en een schending van de mensenrechten’.¹²⁶

Afbeelding: Nationaal Archief - Fotocollectie, 'Protestbijeenkomst tegen de immigratiewet in de Verenigde Staten' (26 januari 1980), <http://www.gahetna.nl/collectie/afbeeldingen/fotocollectie/zoeken/start/54/weergave/detail/tstart/0/q/zoekterm/amerikaanse%20ambassade> (bekeken op 31 augustus 2013).

2.1.3. Amerikaanse bemoeienis in de niet-Westerse wereld

Eind jaren zeventig leidde ongenoegen over Amerikaanse acties in de niet-Westerse wereld, zoals Nicaragua, El Salvador en Zuid-Afrika tot verschillende demonstraties en protestacties bij de Amerikaanse ambassade. Het lijkt dat de demonstranten beter georganiseerd waren dan bij de Vietnambetogingen en het lukraak gebruiken van geweld kwam niet, tot weinig, voor. Zo hielden

¹²⁶ 'Grote groep vrouwen keert zich tegen porno', *Het Vrije Volk*, 28 januari 1980.

demonstranten van het 'Komite Zuidelijk Afrika' op woensdag 10 februari 1982 een korte bijeenkomst bij de Amerikaanse ambassade. Ook kreeg een ambassademedewerker een manifest overhandigd waarin het Comité haar grote verontrusting uitsprak over het gewijzigde beleid tegenover Zuid-Afrika onder Reagan.¹²⁷

In de periode 1979-1983 was het echter met name de Amerikaanse bemoeienis met landen in Zuid-en Midden-Amerika die, net zoals de Vietnambetogingen, veel demonstranten op de been bracht. In 1979 begon het verhaal de ronde te doen dat de Amerikaanse regering zich boog over een mogelijke interventie in Nicaragua. In het Midden-Amerikaanse land had een socialistische guerrillabeweging, de *Sardinisten*, korte metten gemaakt met het dictatoriale bewind van Anastasio Somoza Garcia. Dit was een ontwikkeling waar de Amerikanen niet blij mee waren, uit angst voor verspreiding van het communisme over het continent. De Verenigde Staten werden verdacht van het leveren van steun aan de *contra's*, een groep die de machtsovername van de *Sardinisten* ongedaan probeerde te maken.

Afbeelding: Nationaal Archief - Fotocollectie, Rob Croes, 'Demonstratie van het Nicaragua Comité voor de Amerikaanse ambassade' (18 juni 1979), <http://www.gahetna.nl/collectie/afbeeldingen/fotocollectie/zoeken/start/99/weergave/detail/tstart/0/q/zoekterm/amerikaans-e%20ambassade> (bekeken op 31 augustus 2013).

¹²⁷ 'Demonstranten vragen VS wapenembargo tegen Zuid-Afrika', *De Waarheid*, 12 februari 1982.

Het in 1978 opgerichte ‘Nicaragua Komitee Nederland’ (NKN) was fel tegen deze steun van de Verenigde Staten gekant. Het NKN was met name bang dat de zelfstandige positie van Nicaragua hiermee in het geding kwam en tekende protest aan. Zo demonstreerde het NKN op maandag 18 juni 1979 voor de Amerikaanse ambassade. Zij droegen daarbij een ‘Somoza-pop’ en overhandigde een petitie waarin het Comité pleitte voor de stopzetting van alle hulp aan Somoza in de vorm van wapens en leningen.¹²⁸

Maar het bleef niet bij Nicaragua. Nieuws verspreidde zich in 1981 dat de Verenigde Staten zich, ook vanuit geopolitieke motieven, zou bemoeien met de burgeroorlog in El Salvador, waarbij zij het militaire bewind (de *Junta*) voorzagen van steun. In Nederland leidde dit in de periode 1981-1983 tot demonstraties die duizenden mensen op de been brachten. Zo kondigde het landelijke El Salvador Comité eind januari 1981 een ‘intensieve solidariteitscampagne voor de moedige vrijheidsstrijd in El Salvador’ af, waarbij de Amerikaanse wapenleveranties aan de *Junta* werden veroordeeld.¹²⁹ Op 22 januari leidde dit tot een grote demonstratie voor de ambassade en op zaterdag 14 februari verzamelden zich bij het Amerikaanse consulaat-generaal in Amsterdam zo’n tweeduizend mensen om hun steun te betuigen aan de volksbeweging in El Salvador.

‘Onder het motto “handen af van El Salvador, steun aan de gezamenlijke volksbeweging”, trokken de demonstranten vanuit de binnenstad naar het Amerikaanse consulaat, waar een petitie werd aangeboden. Hierin werd geprotesteerd tegen de schending van het zelfbeschikkingsrecht van het Salvadoraanse volk en de bemoeienissen van de VS met dit land. Op de spandoeken stond onder meer te lezen “Reagan moordenaar” ’.¹³⁰

In dit verband wil ik kort stil staan bij het volgende. Net zoals bij veel Vietnambetogingen (‘Johnson moordenaar’) en de demonstraties op 26 en 27 januari 1980 tegen de discriminatie van homoseksuelen (‘Carter flikker op’) kan ook bij de demonstratie tegen de Amerikaanse bemoeienis in El Salvador

¹²⁸ ‘Het Nicaragua Comité’, *Leeuwarder Courant*, 19 juni 1979 en ‘Petitie’, *De Waarheid*, 20 juni 1979.

¹²⁹ ‘Stop Amerikaanse interventie in El Salvador’, *De Waarheid*, 20 januari 1981.

¹³⁰ ‘Demonstratie voor El Salvador’, *Trouw*, 16 februari 1981.

worden opgemerkt dat de demonstranten hun frustratie vaak richtten tegen de Amerikaanse presidenten. Niet gek, aangezien de president door velen vaak als ‘personificatie’ van het buitenlandbeleid wordt gezien en zich tevens ontleed als een makkelijk doelwit om dingen op af te schuiven. Dat ook andere Amerikaanse bewindslieden het soms moesten ontzien blijkt wel uit het feit dat de Amerikaanse onderminister van Buitenlandse Zaken, Lawrence Eagleburger, tijdens zijn bezoek aan Nederland op 18 februari 1981 voor de Amerikaanse ambassade werd opgewacht met een *picket-line*, georganiseerd door het El Salvador Comité.¹³¹ Daarnaast werd op maandag 17 oktober 1983 voor de Amerikaanse ambassade gedemonstreerd tegen het bezoek van de Amerikaanse speciale afgezant voor Midden-Amerika, Richard Stone.¹³²

In 1982 en 1983 zou de Amerikaanse ambassade in Den Haag nog meerde malen het doelwit van demonstraties, gericht tegen de Amerikaanse inmenging in Midden- en Zuid-Amerikaanse landen, zijn. Zo bekladde een groep demonstranten op Bevrijdingsdag, 5 mei 1982, de ambassade met rode verf waarna zij zichzelf in het verf rolden om zo ‘het andere gezicht van onze bevrijder te laten zien’. Volgens *de Volkskrant* werden er vijf, volgens *De Waarheid* zes, demonstranten aangehouden.¹³³

Op zaterdag 26 maart 1983 werd de dood van de Salvadoraanse bisschop Oscar Romero, die vermoord zou zijn door de *Junta*, herdacht in de Grote Kerk in Den Haag, waarna zo’n duizend mensen in stille tocht, vele met houten kruizen bij zich, richting de Amerikaanse ambassade trokken. Aldaar zou het CDA-kamerlid Jan-Nico Scholen een petitie zijn aangeboden om te protesteren tegen het Amerikaanse beleid in El Salvador. *De Waarheid* meldde dat de houten kruizen later tegen de gevel en ramen van de Amerikaanse ambassade werden geplaatst.¹³⁴

¹³¹ ‘Reagan afgezant in Den Haag met betogingen ontvangen’, *De Waarheid*, 19 februari 1981.

¹³² ‘Tegen komst Stone’, *Nieuwsblad van het Noorden*, 18 oktober 1983.

¹³³ ‘VS gebouwen doelwit demonstratie’, *de Volkskrant*, 5 mei 1982 en ‘Rode verf en bloemen voor Amerika’, *De Waarheid*, 7 mei 1982.

¹³⁴ ‘Massale Romero herdenking in Den Haag’, *De Waarheid*, 29 maart 1983.

Afbeelding: Koninklijke Bibliotheek, Oscar van Alphen, '24-uurs wake bij de Amerikaanse ambassade'(26 maart 1983), <http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/RIJK02:341649/&p=1&i=3&t=44&st=amerikaanse%20ambassade&sc=%28cql.serverChoice%20all%20amerikaanse%20%20AND%20ambassade%29/&wst=amerikaanse%20ambassade> (bekeken op 31 augustus 2013).

Nog geen maand later, op 24 april 1983, werd er weer een demonstratie voor de Amerikaanse ambassade gehouden, ditmaal uit protest tegen de Amerikaanse politiek in Nicaragua. Deze demonstratie verliep vrij onrustig, helemaal nadat de Amerikaanse ambassade zou hebben geweigerd een petitie in ontvangst te nemen.

'De Amerikanen weigerden de petitie in ontvangst te nemen, waarna de papieren onder de deur werden doorgeschoven. Voor het gebouw werd een papieren slang verbrand, die de wurggreep symboliseerde waarin de CIA de volkeren in Midden-Amerika tracht te vangen'.¹³⁵

Geweld kwam er niet aan te pas. Het lijkt wel alsof de demonstranten steeds creatiever werden, want ook een demonstratie op 16 september 1983 tegen de Amerikaanse politiek in Midden-Amerika verliep anders dan anders. Het was een breed gedragen demonstratie, met actievoerders afkomstig uit kerken, solidariteit comités, Midden-Amerika comités en vredesgroepen. Driehonderd demonstranten blokkeerde de Amerikaanse ambassade middels het vormen van een 'menselijk tapijt'. Het *Limburgsch Dagblad* meldde dat

¹³⁵ 'Demonstranten voor Nicaragua treffen deur van de ambassade dicht', *De Waarheid*, 26 april 1983.

ambassademedewerkers letterlijk over de lichamen van de demonstranten door de politie naar binnen werden geholpen. Ook was de ambassade die dag een uur lang niet bereikbaar omdat tientallen mensen uit protest het telefoonnummer van de ambassade bleven bellen.¹³⁶ De demonstranten zouden volgens *Trouw* wel hebben verklaard dat hun ludieke actie geen uiting van anti-Amerikanisme was. Zij zouden enkel de demonstraties, die dezelfde dag ook in de Verenigde Staten tegen de Amerikaanse Midden-Amerika politiek werden gevoerd, in hun politieke boodschap versterken.¹³⁷

§ 2.2 ANTI- VS & NAVO DEMONSTRATIES

In dezelfde periode waarin veel demonstranten hun ongenoegen over het Amerikaanse buitenlandpolitiek beleid in Midden- en Zuid-Afrika uitte begon de publieke opinie in Nederland zich ook te keren tegen twee belangrijke ontwikkelingen in NAVO verband, namelijk (1) de ontwikkeling van de **neutronenbom** en (2) plaatsing van **kruisraketten** op Nederlands grondgebied. Volgens historicus Hans Righolt moet deze weerstand tegen nucleaire wapens, zoals de neutronenbom en kruisraketten, als een laatste culminatie van een protestperiode, die begon met de Vietnambetogingen, worden beschouwd.¹³⁸ En dit beeld lijkt te kloppen, want in de periode 1977-1984 gingen Nederlanders hiertegen massaal de straat op. In de jaren zeventig en begin jaren tachtig werden er verschillende actiecomités en vredesbewegingen voor opgericht, zoals in 1977 het Comité Stop de Neutronenbom en in 1982 het Komitee Kruisraketten Nee (KKN). Tevens organiseerden bestaande actiebewegingen zoals het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) met haar campagnes ‘nee tegen kruisraketten’ grote demonstraties, met als hoogtepunt

¹³⁶ ‘Demonstratie’, *Limburgsch Dagblad*, 16 september 1983 en ‘De actievoerders voor de Amerikaanse ambassade’, *De Waarheid*, 17 september 1983.

¹³⁷ ‘Amerikaanse ambassade een uur geblokkeerd’, *Trouw*, 16 september 1983.

¹³⁸ Hans Righolt, ‘Dutch-American relations during the Second Cold War’ in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 706.

de vredesdemonstratie in Den Haag op 29 oktober 1983, georganiseerd door het KKN, waar ik in de volgende paragraaf uitvoerig over kom te spreken.

2.2.1. De strijd tegen de neutronenbom

Toen in 1977 geruchten opdoken dat de Verenigde Staten plannen hadden de neutronenbom verder te ontwikkelen om dit kernwapen in het NAVO wapenarsenaal te kunnen opnemen, barstte er in grote delen van Europa figuurlijk een bom. De plannen leidde tot grote beroering, zo ook in Nederland. Zo werd er door het communistische Algemeen Nederlands Jeugd Verbond (ANJV) op vrijdag 12 en zaterdag 13 augustus 1977 een 24 uur *picket-line* voor de Amerikaanse ambassade georganiseerd met leuzen als ‘Nee tegen Carters neutronenbom’ en ‘N-bom nee’ en op donderdag 25 augustus protesteerden mensen op verschillende plaatsen in Nederland tegen de neutronenbom. Er werden die donderdag tevens protestbrieven op de Amerikaanse ambassade en het consulaat-generaal in Amsterdam afgegeven.¹³⁹

Ondanks deze commotie wilde de toenmalige Amerikaanse President Jimmy Carter de productie van de neutronenbom toch doorzetten. Dit leidde tot verhitte discussies in politiek Den Haag. In oktober 1978 werd een motie van Tweede Kamerlid Becker-de Bruijn (PPR) gesteund om de Amerikaanse regering de Nederlandse afwijzing van de neutronenbom duidelijk te maken. Het *Nederlands Dagblad* meldde dat op dinsdag 24 oktober deze boodschap, via de Nederlandse ambassade in Washington, zou zijn overgebracht.¹⁴⁰

Hoewel er eind 1978 werd afgezien van de opname van de neutronbom in het wapenarsenaal van de NAVO was de strijd tegen de ontwikkeling van de neutronenbom nog niet gewonnen. In 1979 zette de Amerikaanse regering namelijk plannen voor modernisering van bestaande kernwapens door. Er werd gekeken naar de mogelijkheid tot plaatsing van kruisraketten, met nucleaire lading, op het Europese vasteland, waaronder Nederland. Eind oktober 1979 zou volgens *De Waarheid* een groep Amerikaanse

¹³⁹ ‘ANJV-picketline tegen neutronenbom’, *De Waarheid*, 12 augustus 1977 en ‘Acties tegen neutronenbom’, *De Waarheid*, 25 augustus 1977.

¹⁴⁰ ‘Amerika weet nu hoe Tweede Kamer over neutronenbom denkt’, *Nederlands Dagblad*, 25 oktober 1978.

topambtenaren op de Amerikaanse ambassade in Den Haag hierover met de minister van Defensie, Scholten, een gesprek hebben gevoerd.

‘Volgens de Amerikaanse ambassade had de delegatie geen nieuwe voorstellen gedaan, doch een “verduidelijking gegeven van het Amerikaanse gezichtspunt, met betrekking tot modernisering van de atoombewapening”, waartoe de NAVO in december besluiten wil. De woordvoerders legden er de nadruk op dat het standpunt dat Nederland zal innemen als van ‘doorslaggevende’ belang moet worden beschouwd waarbij van deze kant op werd gewezen dat in ons land de meeste politici zich vooralsnog tegenstander tonen van de stationering van nieuwe atoomwapens’.¹⁴¹

Op 12 december 1979 kwam de NAVO tot het zogeheten ‘dubbelbesluit’, die het volgende bepaalde:

1. ‘De stationering van 572 Amerikaanse middellangeafstandsraketten in Europa. Deze raketten hebben een enkelvoudige kernlading. Deze raketten zijn het antwoord op de SS-20 raketten die de Sovjetunie heeft gestationeerd.
2. De Sovjetunie krijgt het aanbod om te onderhandelen over een beperking van nucleaire wapens’.¹⁴²

Aanvankelijk leek het betrekkelijk stil te blijven rond dit dubbelbesluit; in 1980 bleef maatschappelijke commotie uit. Zo stuurde een zekere meneer Erkelens in augustus 1980 een brief naar het *Limbursch Dagblad* om hier zijn verbazing over te uiten.

‘Het is wat stil geworden rondom de neutronengranaat. (...) Ik vraag mij af wat de oorzaak van hun afwezigheid toch wel mag zijn. Zou er misschien sprake zijn van een selectieve blindheid voor misdaden die gepleegd worden door de Sovjet-Unie, of zouden ze zitten te wachten op instructies van het IKV of hogerop. (...) Tot nu toe heeft ook het IKV alle ellende in de schoenen van

¹⁴¹ ‘Amerikaanse topfunctionarissen in Den Haag’, *De Waarheid*, 24 oktober 1979.

¹⁴² [http://www.defensie.nl/landmacht/cultureel/geschiedenis/de_koude_oorlog_\(1945__1990\)/navo-dubbelbesluit](http://www.defensie.nl/landmacht/cultureel/geschiedenis/de_koude_oorlog_(1945__1990)/navo-dubbelbesluit). Bekeken op 31 augustus 2013.

Amerika geschoven: het zal dus wel weer uitdraaien op demonstraties bij de Amerikaanse ambassade’.

En de voorspellingen van meneer Erkelens kwamen uit. In de periode 1981-1983 werden er verschillende, grote demonstraties tegen de plaatsing van kruisraketten met nucleaire lading voor de Amerikaanse ambassade in Den Haag gevoerd. Maar ook op andere plekken in Nederland werd geprotesteerd. Zo werd op maandag 10 augustus 1981 een stille tocht naar het concentratiekamp in Westerbork gehouden uit protest tegen de productie en plaatsing van de neutronenbom ‘door welk land dan ook’.

Verder werden die dag *sit-down* acties bij de Amerikaanse en Russische ambassade in Den Haag gehouden, alsmede bij de diplomatieke vertegenwoordigingen van West-Duitsland, Frankrijk, Italië en Spanje. Volgens het *Dagblad van het Noorden* vond de grootste actie plaats bij de Amerikaanse ambassade, waar bezoekers en personeel het gebouw slechts konden betreden via een smal pad tussen de demonstranten.¹⁴³ Deze demonstratie werd gehouden door de Haagse werkgroep van het in 1977 opgerichte ‘Comité Stop de Neutronenbom’.¹⁴⁴

Volgens *De Telegraaf* zouden de demonstranten hebben geprobeerd verschillende ambassades te bezetten, een bericht dat ik echter in andere persberichten niet heb kunnen terugvinden. Volgens de secretaris van het Comité Stop de Neutronenbom, Nico Schouten, zou de delegatie vriendelijk zijn ontvangen op de Amerikaanse ambassade en discussieerden zij bijna een uur lang met het hoofd van de politieke afdeling, de heer Feifer.¹⁴⁵ *De Waarheid* meldde hierover dat Feifer beloofd zou hebben het protest en de eisen van het Comité onder de aandacht te brengen in Washington.¹⁴⁶

Ook stuurde op 10 augustus zeventien plaatselijke werkgroepen van het Comité Stop de Neutronenbom uit Noord-Holland een verklaring naar de Nederlandse regering en het Parlement waarin werd aangedrongen op protest bij de Amerikaanse regering tegen de productie en plaatsing van de

¹⁴³ ‘Stille tocht naar voormalig kamp Westerbork’, *Dagblad van het Noorden*, 11 augustus 1981.

¹⁴⁴ ‘Felle reacties op N-bom besluit’, *De Waarheid*, 12 augustus 1981.

¹⁴⁵ ‘Gewichtig protest bij ambassade’, *De Telegraaf*, 12 augustus 1981.

¹⁴⁶ ‘Scherp protest tegen barbaarse neutronenbom’, *De Waarheid*, 13 augustus 1981.

neutronenbom.¹⁴⁷ Ook het IKV en Pax Christi vroegen de Nederlandse regering in een brief om de productie van de neutronenbom door de Verenigde Staten niet te accepteren.¹⁴⁸

Afbeelding: Nationaal Archief - Fotocollectie, Rob Kroes, 'Demonstratie voor Amerikaanse ambassade tegen neutronenbom' (10 augustus 1981), <http://www.gahetna.nl/collectie/afbeeldingen/fotocollectie/zoeken/start/48/weergave/detail/tstart/0/q/zoekterm/amerikaans%20ambassade> (bekeken op 31 augustus 2013).

De ophef over de plaatsing van kruisraketten met nucleaire belading mondde twee maanden later, op zaterdag 21 november 1981, uit tot een grote demonstratie op het Museumplein in Amsterdam. Volgens *de Volkskrant* trok de massale demonstratie in de Verenigde Staten veel aandacht.

'Ze was uitvoering te zien in het nieuws van de nationale televisienetten en ook kleinere stations maakten er melding van. Veel Amerikaanse kranten drukten zondag een verslag van de betoging af'.¹⁴⁹

Die zaterdag werd een menigte van zo'n 400.00 betogers toegesproken door vertegenwoordigers van allerlei actiecomités, vredesbewegingen en politieke bewegingen. De fractievoorzitter van de PvdA, Wim Meijer, zou tijdens zijn

¹⁴⁷ 'Felle reacties op N-bom besluit', *De Waarheid*, 12 augustus 1981.

¹⁴⁸ 'Nederland moet N-bom afwijzen', *de Volkskrant*, 12 augustus 1981.

¹⁴⁹ 'Kernwapens misdadig. Van Agt zegt stappen toe', *de Volkskrant*, 23 november 1981.

toespraak voortdurend zijn uitgejoeld- en gefloten, meldt het *Nieuwsblad van het Noorden*. De demonstranten zouden zijn verklaring, 'dat met de PvdA in de regering geen kruisraketten op Nederland grondgebied komen', niet geloven.¹⁵⁰ De reactie van de toenmalige premier Dries van Agt op de demonstratie luidde als volgt.

'Het kabinet kent zijn verantwoordelijkheid en zal initiatieven nemen op het gebied van kernwapens. Demonstraties van een grootte als in Amsterdam, hield de premier zijn gehoor voor, zijn er zelden of nooit. Er is dan ook iets aan de hand in Nederland. Dat komt omdat doordringt dat een kernoorlog onvoorstelbare verschikkingen met zich mee brengt'.

Hoewel Van Agt van mening was dat kernwapens de wereld uit moesten, hield hij zich vast aan het kabinetsbesluit dat dit enkel en alleen kon gebeuren door onderhandelingen tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten.¹⁵¹

Als reactie op de gebeurtenissen in november 1981 in Amsterdam, werd op zaterdag 23 januari 1982, onder leiding van het Oud-Strijders Legioen (OSL) een pro-Amerikaanse demonstratie voor de Amerikaanse ambassade gehouden om de Nederlandse verbondenheid met de NAVO te benadrukken. Ook werd er stil gestaan bij de viering van het 200-jarig bestaan van diplomatieke en vriendelijke betrekkingen tussen de Verenigde Staten en Nederland. Daarnaast werd er een petitie aan de Amerikaanse ambassade overhandigd, met als belangrijkste strekking dat de recente uitingen van anti-Amerikanisme en anti-NAVO niet gesteund werden door de meerderheid van de Nederlandse bevolking.

'Wij kunnen ons voorstellen dat dit tot irritaties heeft geleid in de VS, maar weest u ervan overtuigd dat de meerderheid van het Nederlandse volk Amerika een warm hart toedraagt. Nederland heeft niet vergeten dat tijdens de Tweede Wereldoorlog duizenden Amerikanen hun leven hebben gegeven, aldus de petitie'.

¹⁵⁰ 'Fractievoorzitter PvdA uitgefloten', *Nieuwsblad van het Noorden*, 23 november 1981.

¹⁵¹ 'Fractievoorzitter PvdA uitgefloten', *Nieuwsblad van het Noorden*, 23 november 1981.

Deze pro-VS demonstratie bracht ook zo'n 50 anti-Amerikaanse betogers op de been, die leuzen als 'Reagan moordenaar' in de richting van de ambassade en de OSL betogers schreeuwden. Er deden zich geen ongeregelde heden voor.¹⁵² De gebeurtenissen van die zaterdag geven naar mijn mening wel aan dat de kwestie rondom de kruisraketten verschillende groepen, pro of anti, in Nederland zeer hoog zat.

2.2.2. 'Nee' tegen de kruisraketten

In de vorige paragrafen ontstaat het beeld dat het begin jaren tachtig erg 'druk' bij de ambassade werd. Deze ontwikkeling komt ook in de grafiek op bladzijde 31 van deze studie duidelijk naar voren. In de jaren 1981, 1982 en 1983 was de Amerikaanse ambassade regelmatig het doelwit van demonstraties, waaronder demonstraties tegen de Amerikaanse inmenging in Midden- en Zuid-Amerika, zoals uitgelegd in paragraaf 2.2.2 van dit hoofdstuk. Ook kwamen de demonstraties tegen plaatsing van de kruisraketten in deze jaren tot een hoogtepunt. Gebeurtenissen bij het Amerikaanse consulaat-generaal in mei 1982 leidde zelfs tot een tijdelijke sluiting van het consulaat omdat zij volgens de toenmalige Amerikaanse ambassadeur William J. Dyess niet meer naar behoren kon functioneren.¹⁵³ Dyess werd overigens na pas zestien maanden op de post te hebben gezeten, in maart 1983 teruggehaald naar de Verenigde Staten omdat hij volgens Washington niet in staat zou zijn geweest het beleid van Reagan op de 'juiste manier te verkopen', aldus een artikel in de *Leeuwarder Courant*.¹⁵⁴

Op 29 oktober 1983 verzamelden tegenstanders van de kruisraketten zich nog eenmaal in Den Haag voor een demonstratie, die de geschiedenisboeken in zou gaan als een van de grootste demonstraties ooit in Nederland gehouden. Het KKN kreeg ongeveer een half miljoen demonstranten

¹⁵² 'OSL demonstreert in Den Haag pro-Amerika', *Nederlands Dagblad*, 27 januari 1982.

¹⁵³ Righolt, 'Dutch-American relations during the Second Cold War', 714.

¹⁵⁴ 'Amerikaanse ambassadeur in Nederland wordt van taak ontheven', *Leeuwarder Courant*, 10 maart 1983.

op de been. De avond voor de vredesdemonstratie waren de voorbereidingen al in volle gang, zo melde de *Leeuwarder Courant*.

‘Die [de voorbereidingen] bestonden onder meer uit het ophangen van een 1700 meter lang spandoek, dat door de 510 platforms van het Komitee Kruisraketten Nee was gemaakt. Het spandoek is aangebracht van het Binnenhof via de Amerikaanse en Franse ambassade naar het Malieveld (...).’¹⁵⁵

Uit angst voor escalatie bij met name de Amerikaanse ambassade, stond de diplomatieke vertegenwoordiging de hele dag onder verscherpt toezicht van de Haagse politie. Uit politierapport blijkt dat zich bij de Amerikaanse ambassade kleine incidenten, door met name jongeren, voordeden. Zo verzamelde zich in de ochtend, bij de zijingang aan het Korte Voorhout, een groep jongeren die een zwarte vlag droegen en verschillende leuzen riepen. Toen de politie hen gebod weg te gaan, deden zij dit zonder tegenstand. In de middag ontstonden er voor de ambassade verhitte discussies tussen anti en pro-Amerika demonstranten, nadat een man luidkeels tegen de vredesdemonstratie ging protesteren. Deze man zou niet hebben willen luisteren naar instructies van de politie en werd aangehouden. Tot slot demonstreerde aan het einde van de middag een aantal jongeren, door de politie omschreven als de ‘harde kern van de krakersbeweging’, voor de ambassade waardoor de demonstratie volgens de politie een ietwat grimmiger karakter kreeg.¹⁵⁶ Maar ondanks dit alles liet een betoger de *Leeuwarder Courant* weten de sfeer in Den Haag terneergeslagener te hebben gevonden dan twee jaar daarvoor in Amsterdam.

‘In Amsterdam waren de mensen veel blijer, ging het allemaal veel ludieker eraan toe. Hier liep men, zo had ik de indruk, veel verbeterer rond. Iedereen vroeg zich radeloos af: als het nu maar helpt’.¹⁵⁷

¹⁵⁵ ‘Organisatiecomité over opkomst optimistisch’, *Leeuwarder Courant*, 29 oktober 1983.

¹⁵⁶ GA Den Haag, Gemeentepolitie Archief, 0432-01, inv.nr. 6135, inv. nrs. 6133-6135: ‘Stukken betreffende het nemen van maatregelen bij de Vredesdemonstratie/Komitee Kruisraketten Nee op 29 oktober 1983 in Den Haag, 1983’ (*Rapport Adrianus Lucas Franciscus Kroesemeijer, brigadier van de gemeentepolitie te ‘s-Gravenhage gericht aan hoofdcommissaris van de politie, Den Haag, 29 oktober 1983*).

¹⁵⁷ ‘Twaalfduizend Friezen liepen mee in Den Haag’, *Leeuwarder Courant*, 31 oktober 1983.

Ook Hellema schetst in zijn boek *Nederland en de jaren zeventig* een beeld dat de demonstranten eigenlijk niet veel hoop hadden dat hun demonstraties veel zouden opleveren. Met als uitzondering een grote handtekeningenactie in 1985, hield de kruisrakettenbeweging het na 1983 dan ook voor gezien. Uiteindelijk zouden de kruisraketten ook nooit geplaatst worden, nadat in 1987 de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie een verdrag sloten die plaatsing van nieuwe Amerikaanse raketten niet toestond.¹⁵⁸

2.2.3 Concluderende paragraaf

De vredesdemonstratie markeerde het einde van een 'protestdecennium'. Uit de analyse van verschillende persberichten kan geconcludeerd worden dat de Amerikaanse ambassade in de lange jaren zeventig regelmatig het doelwit was van verschillende demonstraties en protestacties, die grofweg in drie fases kunnen worden onderverdeeld namelijk (1) de Vietnambetogingen (1968-1973), (2) ongenoegen over verschillende sociale, culturele en politieke kwesties, zoals de Amerikaanse bemoeienis in Midden- en Zuid-Amerika (1976-1983) en (3) reacties op de ontwikkeling van de neutronenbom en de plaatsing van kruisraketten met een nucleaire lading (1977-1983).

Over het verloop en frequentie van de demonstraties kan het volgende worden opgemerkt, namelijk dat de Amerikaanse ambassade begin jaren zeventig het object van demonstratie was uit ongenoegen over de Amerikaanse militaire aanwezigheid in Vietnam. Zo lokten de kerstbombardementen veel protest uit en viel het gebouw begin 1973 regelmatig ten prooi aan vernielingen en bekladdingen met bloed, verf en stenen. De frustratie en woede van de betogers was groot en het gebouw aan het Lange Voorhout hier de dupe van.

Halverwege de jaren zeventig was het er betrekkelijk rustig, maar eind jaren zeventig namen de demonstraties in frequentie en omvang toe om in begin jaren tachtig tot een hoogtepunt te komen. Met name de ontwikkeling van de neutronenbom en mogelijke plaatsing van kruisraketten met nucleaire

¹⁵⁸ Hellema, *Nederland*, 280-281.

lading mobiliseerde veel mensen tot protest.

Bij bestudering van de persberichten is het verder opgevallen dat vooral jongeren betrokken waren bij de Vietnambetogingen. Grote landelijke comités, zoals het IKV en het KKN wisten begin jaren tachtig pas echt massaal mensen uit verschillende bevolkingslagen op de been te krijgen. Waarschijnlijk had dit voor een groot deel te maken met hun professionele en doelgerichte organisatie.

Verder is ook aan het licht gekomen dat niet alleen anti-VS demonstraties bij de Amerikaanse ambassade plaatsvonden. Er vonden van tijd tot tijd ook pro-Amerika betogingen plaats, vaak in reactie op, of tegelijkertijd met anti-VS demonstratie. De leeftijd van de pro-demonstranten lag gemiddeld hoger dan die van anti-VS demonstranten. De verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de oudere generatie, meer dan de jongere generatie, de Verenigde Staten nog sterk zag als de bevrijder en brenger van economische voorspoed met het Marshallplan.

Tot slot is het duidelijk geworden dat er verschillende soorten protestacties bij de Amerikaanse ambassade werden gehouden. Zo werden er *sit-down* acties georganiseerd, leuzen en spreekkoren aangeheven en werd het gebouw regelmatig schade aangebracht. Ook werden er handtekeningen, protestbrieven en petitie aangeboden. Niet alleen demonstranten, maar ook verschillende politieke partijen en Tweede Kamerleden boden soms protestbrieven of petitie aan bij de Amerikaanse ambassade om zo hun ongenoegen over te brengen.

Hoofdstuk 3

Het gebouw aan het Lange Voorhout

In het vorige hoofdstuk is duidelijk geworden dat de Amerikaanse ambassade regelmatig het doelwit was van protestacties zoals demonstraties, *sit-down* acties, stille tochten, (kleine) geweldplegingen en werden er protestbrieven, petitie's en handtekeningen aangeboden. Verschillende mensen, groepen, actiecomités en vredesbewegingen trokken naar het gebouw aan het Lange Voorhout, om hun ongenoegen te uiten over uiteenlopende zaken, zoals de Vietnamoorlog, de bemoeienis van de Verenigde Staten met landen in Midden- en Zuid-Amerika, de ontwikkeling van de neutronenbom en plaatsing van kruisraketten. Gezien de omvang en frequentie van de verschillende protestacties en demonstraties, moeten zij de Nederlandse en Amerikaanse autoriteiten toch niet ongemoeid hebben gelaten. Hoe gingen zij hiermee om? Werden de demonstraties een probleem? Deze vraagstukken verdienen in dit laatste hoofdstuk de aandacht.

Ik ga, op chronologische wijze, na hoe er door de Amerikaanse en Nederlandse autoriteiten werd gereageerd op de demonstraties en wat de gevolgen ervan waren voor het gebruik, de positie en beveiliging van de ambassade. Ik neem hierbij de drie grote demonstratiegolven, zo toegelicht in het tweede hoofdstuk, in acht, te weten (1) de Vietnambetogingen (1968-1973), (2) ongenoegen over verschillende sociale, culturele en politieke kwesties (1976-1983) en (3) reacties tegen de neutronenbom en de plaatsing van kruisraketten met een nucleaire lading (1977-1983).

In het tweede deel van het hoofdstuk sta ik ook stil bij de toenemende terreurdreiging in de wereld, in de periode 1974-1983, die de Amerikaanse autoriteiten sterk verontrustten. Naar mijn mening had dit ook haar weerslag op de positie en beveiliging van de Amerikaanse ambassade in Den Haag. Alvorens ik hiertoe overga, lijkt het mij in dit verband nuttig om eerst een

paar opmerkingen te maken over de ontstaansgeschiedenis van de Amerikaanse ambassade in Den Haag.

Ambassades: metaforen voor het Amerikaanse buitenlandsbeleid

Volgens de historica Jane C. Loeffler gingen de Verenigde Staten zich pas na de Tweede Wereldoorlog intensief bezig houden met de opbouw van diplomatieke missies in het buitenland. Hierover zegt zij het volgende:

‘The United States did not build more than a handful of its own embassies until late in the 1920s, when Congress first recognized the necessity to upgrade representation abroad. The need for foreign buildings existed prior to World War II, but not until after the war did the U.S. recognize its vastly increased global interests, and not until then did the funds exist to make a large-scale building program possible’.¹⁵⁹

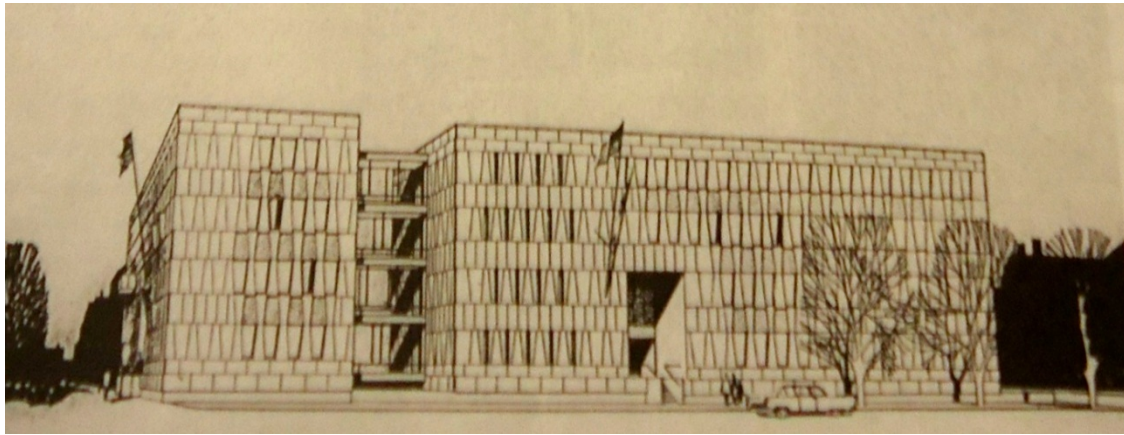
De Tweede Wereldoorlog deed de Amerikanen inzien dat het belangrijk was haar globale positie in de wereld te verbeteren en versterken. Er werd een speciaal bureau binnen het *State Department* opgericht, het *Office of Foreign Building Operations* (FBO), die een forse uitbreiding van het aantal ambassades en consulaten in de jaren vijftig en zestig bewerkstelligde. Er werd gekozen voor een bouwprogramma van moderne architectuur om *goodwill* te creëren in de landen waar de Verenigde Staten zich vertegenwoordigden. De Amerikaanse ambassades moesten het symbool worden van de Verenigde Staten als een moderne, democratische en vooruitstrevende natie. De keuze voor moderne architectuur was volgens Loeffler dus een bewuste. De uitstraling van democratische waarden vond men in de moderne architectuur.¹⁶⁰

Een belangrijke representant van de moderne architectuur in de Verenigde Staten was de Hongaars-Amerikaanse architect Marcel Breuer.

¹⁵⁹ Loeffler, *The Architecture of Diplomacy*, 4.

¹⁶⁰ *Ibidem*, 7-8.

Halverwege de jaren vijftig wees het FBO Breuer dan ook aan als de man die het ontwerp moest maken voor de Amerikaanse ambassade in Den Haag.¹⁶¹

Afbeelding: Presentatieschets van het voorlopige ontwerp, 1955 uit Wijnand Galema en Fransje Hooimeijer, *Bouwen aan Diplomatie. De Amerikaanse ambassade in Den Haag, Marcel Breuer 1956-1959* (Gemeente Den Haag 2008) 36.

Volgens architectuurhistoricus Wijnand Galema, die in 2008 voor de gemeente Den Haag onderzoek deed naar de cultuurhistorische waarde van de ambassade, werd het voorlopige ontwerp van Breuer uit 1955 zowel door het *State Department* als de gemeente Den Haag positief beoordeeld. Vanuit de gemeente werd een speciale ‘Welstandscommissie’ ingesteld die moest toezien dat het gebouw zou passen in de stad. De moderne architectuur sprak ook deze Haagse commissie aan, zo blijkt uit hun volgende reactie.

‘Onze commissie waardeert het dan ook hogelijk dat het gebouw het stempel draagt van de tijd waarin wij leven: zij zou het althans hebben betreurt indien men voor de dag gekomen zou zijn met een ontwerp in bijvoorbeeld ‘colonial style’ of anderszins historiserende vormgeving’.¹⁶²

De mening van de commissie, dat de Amerikaanse ambassade een belangrijke aanwinst voor de stad was, werd echter niet gedeeld door veel inwoners van Den Haag. Veel mensen vonden de plannen voor het betonnen en hoekige gebouw niet passen in de historische en klassieke omgeving van het Lange

¹⁶¹ Wijnand Galema en Fransje Hooimeijer, *Bouwen aan Diplomatie. De Amerikaanse ambassade in Den Haag, Marcel Breuer 1956-1959* (Gemeente Den Haag 2008) 32.

¹⁶² Galema, *Bouwen aan Diplomatie*, 37.

Voorhout. De bouw van de ambassade zou in de opeenvolgende jaren tot veel maatschappelijke en politieke commotie leiden.¹⁶³ Maar het ontwerp kreeg uiteindelijk wel groen licht en de ambassade werd in 1959 opgeleverd. In dat jaar was de ophef over het uiterlijk van het gebouw vrijwel volledig verdwenen. Dit had echter wel plaats gemaakt voor een ander vorm van protest, namelijk protesten gericht tegen de autoriteit die zich in het gebouw bevond. Galema onderstreept dit laatste, door aan het einde van zijn onderzoek het volgende te concluderen:

‘Na de oplevering van het gebouw hebben deze geluiden langzaam weg, maar vanaf de jaren zeventig is het niet de architectuur van de ambassade waar de burgers zich tegen verzetten, maar de wereldmacht die het vertegenwoordigt’.¹⁶⁴

§ 3.1 DE AMERIKAANSE AMBASSADE EN DE VIETNAMBETOGINGEN (1968-1973)

3.1.1. Het ‘roerige’ Amsterdam versus het ‘rustige’ Den Haag?

Zoals beschreven in hoofdstuk twee van dit onderzoek, waren de demonstraties en protestacties bij de Amerikaanse ambassade in de periode 1968-1973 met name uitingen van ongenoegen jegens de Amerikaanse Vietnampolitiek. De Amerikaanse ambassade hield deze ontwikkeling goed in de gaten. Toen op 5 mei 1966 voor het Amerikaanse consulaat in Amsterdam een grote Vietnambetoging werd gehouden, stond de toenmalige Amerikaanse ambassadeur William R. Tyler de volgende dag bij de chef van de directie kabinet en protocol (DKP) van BuZa op de stoep. Uit dat gesprek zou zijn gebleken dat Tyler geen protest wilde aantekenen over de demonstratie, maar dat hij het betreunde dat hierover in de pers een onjuist beeld werd geschetst. Volgens Tyler werd de boel opgeblazen en leek het net alsof de gehele stemming in Nederland anti-Vietnam of anti-VS was.

¹⁶³ Galema, *Bouwen aan Diplomatie* 38-39.

¹⁶⁴ *Ibidem*, 7.

Afbeelding: Nationaal Archief - Fotocollectie, Jaap Doeser, 'Amerikaanse ambassade', <http://www.gahetna.nl/collectie/afbeeldingen/fotocollectie/zoeken/start/97/weergave/detail/tstart/0/q/zoekterm/amerikaanse%20ambassade> (bekeken op 1 september 2013).

Afbeelding: Nationaal Archief - Fotocollectie, KLM Aerocarto, 'Luchtfoto Amerikaanse ambassade' (14 april 1959), <http://www.gahetna.nl/collectie/afbeeldingen/fotocollectie/zoeken/start/98/weergave/detail/tstart/0/q/zoekterm/amerikaanse%20ambassade> (bekeken op 1 september 2013).

Uit een memorandum blijkt dat het DKP was die de minister van BuZa vervolgens had geadviseerd om er in de eerstvolgende ministerraad op aan te dringen dat de Amerikaanse diplomatieke gebouwen voorshands extra politiebescherming moesten krijgen.¹⁶⁵

Baarde de demonstraties de Amerikanen dan geen zorgen? Uit een interview met Thomas Macklin, politiek ambassademedewerker in 1966-1967, blijkt dat de Amerikaanse ambassade zich toch wel iets meer zorgen maakte over de demonstraties dan Tyler aan DKP liet blijken. Volgens Macklin waren de anti-VS demonstraties in de lente van 1966 wijdverspreid en maakte de ambassade zich hier wel degelijk een beetje nerveus over. Dit had volgens Macklin niet zozeer te maken met de angst voor anti-Amerikaanse sentimenten, maar had meer te doen met het feit dat de Amerikanen het gevoel hadden dat de Amsterdamse politie té coulant op de demonstraties reageerde. Het was volgens de ambassade het ‘inadequate’ handelen van de politie dat de ambassade het meeste zorgen baarde, aldus Macklin.¹⁶⁶

Volgens het plaatsvervangende hoofd van de politieke afdeling van de ambassade in de periode 1964-1969, Donald R. Norland, waren de anti-Vietnambetogingen uitingen van ‘experimenteel’ gedrag van jongeren en studenten en was dit met name een probleem in Amsterdam.

‘The students were not a major force in The Hague. They were a problem in Amsterdam, particularly. This was the age of drugs, LSD and the youth culture, an anti-Vietnam spirit took the form of experimentation. It was regrettable’.¹⁶⁷

Uit het interview blijkt verder dat Norland zelf niet achter de oorlog in Vietnam stond. Maar dit werd natuurlijk buiten de pers gehouden. Norman legde uit dat de ambassade waar mogelijk, een zo goed mogelijk contact probeerde te onderhouden met zowel de Nederlandse pers als politici. Zo zou

¹⁶⁵ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 3015 (*Memorandum chef DKP aan minister van Buitenlandse Zaken, no.69, 6 mei 1966*).

¹⁶⁶ Association for Diplomatic Studies and Training, *Frontline Diplomacy: The U.S. Foreign Affairs Oral History Collection*, Country reader: Netherlands (<http://adst.org/oral-history/country-reader-series/>). PFD file. Interview Thomas Macklin Jr, blz. 13.

¹⁶⁷ *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview Donald R. Norland, 1964-1969, Political Officer, The Hague, blz. 71.

hij destijds goed contact hebben gehad met een van Nederlands invloedrijkste journalisten, Dries Ekker van *Het Parool*, die regelmatig bij hem langskwam.¹⁶⁸

Volgens Van der Wijngaart en historicus Giles Scott-Smith werden op de Amerikaanse ambassade vaak Nederlandse politici en Kamerleden uitgenodigd om te praten over veranderingen in het politieke en maatschappelijke landschap van Nederland.¹⁶⁹ Zo vond er in augustus 1969 een gesprek plaats tussen een medewerker van de politieke afdeling van de ambassade, Thomas Dunnigan, en Joop Den Uyl, waarbij de laatstgenoemde zou hebben gesproken over een significante toename van anti-Amerikaanse gevoelens, die sterk samenhang met de Vietnamoorlog. Met name onder de jongeren, zo stelde Den Uyl, namen anti-Amerikaanse sentimenten sterk toe.¹⁷⁰ Ook uit een interview blijkt dat Dunnigan deze ontwikkelingen, tezamen met Nederlandse politici, nauw in de gaten hield. Over de demonstraties zei hij het volgende:

‘It started a couple of years before I got there, and it was becoming ever more noticeable, particularly in Amsterdam. The Provo’s, as they were first called, were against everything: against NATO, against American involvement in Vietnam, of course’.¹⁷¹

Volgens de Amerikaanse ambassadeur J. William Middendorf II, die Tyler opvolgde in 1969 en de post bekleedde tot 1973, viel het allemaal wel mee met de anti-Amerikaanse sentimenten in Nederland. Nederland was volgens Middendorf een van de weinige landen in Europa waar de dank aan de Verenigde Staten, voor de bevrijding van de Nazi’s en het Marshallplan, nog zo groot was.

‘There was a great deal of empathy for the United States at that time. I mean, gratitude as being one of the most noble of all human emotions, so this was a

¹⁶⁸ *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview Donald R. Norland, blz.73.

¹⁶⁹ Wijngaart, *Bondgenootschap*, 57-58 en Giles Scott-Smith en Bert van der Zwan, ‘Embassies and ambassadors in The Hague and Washington’ in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 663-664.

¹⁷⁰ Wijngaart, *Bongenoetschap*, 57-58.

¹⁷¹ *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview Thomas J. Dunnigan, 1969-1972 Political Counselor, The Hague, blz. 77.

rather surprising turn of events. It was a very pleasant time to be in the Netherlands, because they loved Americans'.¹⁷²

Of alle Nederlanders zo dol waren op de Amerikanen valt echter te bezien. De verschillende demonstraties laten namelijk emoties van afkeer en woede blijken.

Wat vertellen de interviews ons tot dusver over de demonstraties? Het lijkt erop dat de Vietnambetogingen zich voornamelijk in Amsterdam afspeelden, dat het bij de Amerikaanse ambassade betrekkelijk rustig bleef, en tot slot dat de Amerikanen niet zozeer verontrust waren over de demonstraties zelf, maar dit had meer te maken met het inadequate handelen van de Nederlandse politie. Als we de toenmalige Amerikaanse consul in Rotterdam, Elden B. Erickson, en een politiek medewerker van het Amerikaanse consulaat-generaal in Amsterdam, Eugene M. Braderman, moeten geloven klopt dit beeld. Erickson, consul in Rotterdam van 1970-1974, concludeerde dat de radicale groep demonstranten zich geheel in Amsterdam centreerden: 'The Hague is a nice and quiet bedroom community (...) It all happened in Amsterdam while the rest of Holland just went about its business'.¹⁷³ Ook Braderman benadrukte dat het in de periode 1970-1973 in Den Haag betrekkelijk rustig bleef, terwijl in Amsterdam de demonstraties een serieus probleem begonnen te worden en de jongeren zich tegen alles en iedereen wat met de Verenigde Staten te maken had leken af te zetten.

'But Amsterdam, that was the place. I was not only Mr. Nixon, I was the personification of everything these young people hated about the United States. There would be demonstrations daily. In the beginning, many of them were small. I would go out and discuss Vietnam with these youngsters. (...) But when the groups got to be very large, you just couldn't do that. Once or twice I

¹⁷² *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview J. Middendorf II, 1969-1973 Ambassador, Netherlands, blz. 81-82.

¹⁷³ *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview Elden B. Erickson, 1970-1974 Consul-General, Rotterdam, blz. 90-92.

invited them into the Consulate General for discussions, but that didn't work very well. The demonstrations escalated'.¹⁷⁴

De escalatie waar Braderman in het interview op doelde was de bezetting van het Amerikaanse consulaat in 1973, waar ik later in dit hoofdstuk nog over kom te spreken. Hoewel Braderman enerzijds de ernst van de demonstratie onderstreepte, vertelde hij in het interview dat in de rapportage naar het *State Department* er een niet al te grote zaak van werd gemaakt: 'we wouldn't try to make a big thing out of it', waren zijn letterlijke woorden.¹⁷⁵ Deze houding kan ook terug worden gevonden in de memoires van Middendorf.

Want in hetzelfde interview, waarin Middendorf beklemtoonde dat de Nederlanders 'loved us', gaf hij aan dat de demonstraties zich niet enkel tot Amsterdam beperkten. Zo vertelde hij over een betoging waarbij zich zo'n 500 anti-Vietnam demonstranten om de ambassade verzamelden, allen gillend 'Ambassador come out'.¹⁷⁶ Waar Middendorf in die periode met name ongerust over was, waren de persoonlijke bedreigingen die hij, en andere ambassademedewerkers regelmatig kregen. Soms kreeg hij wel meer dan twee doodsbedreigingen op een dag en bewaakte een Amerikaanse marinier zijn residentie de hele nacht. Op de vraag van de interviewer of Middendorf deze gebeurtenissen en escalaties rapporteerde aan Washington antwoordde Middendorf als volgt: 'we didn't make a big deal of it back in Washington, we just tried to keep it fairly under control'.¹⁷⁷

Net als Braderman, probeerde ook Middendorf de boel enigszins te sussen, door niet alle details aan Washington te geven. En dat terwijl de demonstraties en protestacties, in de vorm van doodsbedreigingen, ook in Den Haag dus wel degelijk ernstige vormen aannamen. Soms werd BuZa wel hierover ingelicht door de ambassade. Zo vernam DKP in mei 1970 van een ambassademedewerker, de heer Sinozich, dat de Amerikaanse ambassade steeds vaker zou worden lastig gevallen door allerlei rare en dreigende telefoontjes, met mededelingen dat de Amerikaanse ambassadeur zou worden

¹⁷⁴ *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview Eugene M. Braderman, 1971-1972 Political Officer, Amsterdam, blz. 97.

¹⁷⁵ *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview Eugene M. Braderman, blz. 97-102.

¹⁷⁶ *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview J. Middendorf II, blz. 82.

¹⁷⁷ *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview J. Middendorf II, blz. 84.

vermoord.¹⁷⁸ Ook zat de Amerikaanse ambassade bovenop de veroordeling van de Duitser Peter Stoll, die in april en oktober 1970 het gebouw aan het Lange Voorhout schade had toegebracht, middels het gooien van grote stenen.¹⁷⁹

Maar de demonstraties gingen ook de Nederlandse autoriteiten niet in de koude kleren zitten. Zo trok BuZa vaak bij BiZa en Justitie aan de bel wanneer er demonstratie plaatsvonden of protestacties uit de hand dreigden te lopen bij de Amerikaanse diplomatieke vertegenwoordigingen. Op 5 april 1968 drong BuZa bijvoorbeeld aan op een verscherpt toezicht bij alle Amerikaanse consulaten en ambassade in Nederland in verband met de moord op Martin Luther King.¹⁸⁰ Ook was het BuZa die door de Amerikaanse ambassade werd ingelicht over schade aan hun gebouwen en de reparatiekosten die dit met zich meebracht. Zo ontving BuZa op 26 mei 1970 een rekening voor herstelwerkzaamheden aan de Amerikaanse ambassade, die nodig waren de schade te herstellen na de geweldplegingen van Stoll een maand daarvoor.¹⁸¹

BuZa, en met name DKP, onderhield dus het nauwst contact met de Amerikaanse diplomatieke missies en werd vrijwel als eerste geïnformeerd over demonstraties en protestacties. Zoals al eerder uitgelegd in deze studie, ligt de verantwoordelijkheid voor de bescherming van diplomatieke objecten bij de burgemeester van de desbetreffende gemeente en derhalve bij de plaatselijke politie. De regering heeft evenwel geen officiële bevoegdheid de burgemeester aanwijzingen te geven of te instrueren. Deze regeling stuitte BuZa in de jaren zeventig wel meer dan eens tegen de borst. Zo probeerde het ministerie in 1974 strengere voorwaarden aan demonstraties voor diplomatieke vertegenwoordigingen door te voeren en kwam zij in 1977 zelfs met de eis dat alvorens het verlenen van een vergunning voor een demonstratie met een 'buitenlandpolitiek karakter' eerst overleg diende te worden gepleegd met DKP om 'zich een meer diepgaand beeld te kunnen

¹⁷⁸ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 3015 (*Memorandum hoofd DKP/KA aan chef DKP, no.176, 1 mei 1970*).

¹⁷⁹ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 3015 (*Minuut chef DKP aan minister van Justitie, DKP/KA-202275, 15 oktober 1970*) en zie hoofdstuk 2 van deze studie, bladzijde 36.

¹⁸⁰ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 3015 (*Minuut telexbericht minister van Buitenlandse Zaken aan ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie, 64724 DKP/KA, 5 april 1968*).

¹⁸¹ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 3015 (*Telegram Amerikaanse ambassade aan ministerie van Buitenlandse Zaken, no.24, 26 mei 1970*).

vormen van de consequenties, welke een dergelijke demonstratie kunnen hebben voor de betrekkingen met de Regering van het land waartegen gedemonstreerd wordt.¹⁸²

3.1.2 Permanent bewaken of niet?

Vanaf eind jaren zestig begon de bewaking en beveiliging van de Amerikaanse ambassade, maar ook andere diplomatieke vertegenwoordigingen en residenties in Den Haag en Wassenaar, een zware wissel op het Haagse politiekorps te trekken. Niet alleen de Amerikaanse ambassade was in de periode 1968-1973 het mikpunt van demonstraties, protestacties en geweldplegingen, maar ook de diplomatieke vertegenwoordigingen van onder andere Indonesië, Spanje, Griekenland, Israël en de voormalige Sovjet-Unie moesten het vaak ontzien. De Haagse hoofdcommissaris van politie omschreef dit als een vorm van een agressie die 'in zowel opzet als uitvoering een bijzonder ernstig karakter kan dragen'.¹⁸³

Hoewel het in deze studie voornamelijk draait om demonstraties en protestacties bij de Amerikaanse ambassade, lijkt het mij in dit verband toch nuttig om kort stil te staan bij de discussies en problematiek die de bewaking van diplomatieke objecten voor de gemeente Den Haag en de Rijksoverheid met zich bracht.

Vanaf 1967 pleegden de korpschefs van de gemeentelijke politie van Rotterdam, Amsterdam en Den Haag en vertegenwoordigers van de ministeries BuZa, BiZa en Justitie al regelmatig overleg over hoe de bewaking het beste geregeld kon worden. Verschillende opties werden op tafel gelegd en besproken. In een brief aan de commissaris van de koningin (CK) in Zuid-Holland, van mei 1967, vroeg de chef politie (BiZa) zich af of het eigenlijk wel noodzakelijk was om politiepersoneel voor de bewakingstaken in te schakelen.

¹⁸² GA Den Haag, Gemeentepolitie Archief, 0432-01, inv.nr. 6097, inv. nrs. 6097-6099: 'Stukken betreffende het houden van toezicht van de politie op meetings en optochten, 1966-1994' (*Brief van P.H. Kooijmans aan de Burgemeester van Den Haag, no. 935B, 10 januari 1977*).

¹⁸³ Nationaal Archief, Den Haag, Koninklijke Marechaussee, nummer toegang 2.13.175, inventarisnummer 127, inventarisnummers 122-130: 'Ingekomen en minuten van uitgaande persoonlijke stukken. 1950-1976, 127: 1965-1968' (*Brief hoofdcommissaris van politie aan brigade-generaal van de KMar, 7 juli 1967*).

‘Ik vraag mij of, of het noodzakelijk is voor deze bewaking, die in het algemeen van het betrokken personeel slechts eenvoudig werk vraagt, gebruik te maken van speciaal aan te stellen personeel, dat aan minder hoge eisen behoeft te voldoen dan het eigenlijke politiepersoneel. Met een korte opleiding, die de betrokken gemeenten zouden kunnen combineren, zouden deze bewakers voor hun taak geschikt kunnen worden gemaakt’.¹⁸⁴

De suggestie van BiZa om de bewakingstaken over te hevelen aan ‘lager personeel’ werd door de korpschefs van Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Wassenaar niet goed ontvangen. Gesteund door zijn ambtgenoten, stuurde de Haagse hoofdcommissaris van politie in juni 1967 de burgemeester van Den Haag een brief, waarin hij het voorstel van tafel veegde.

‘De met bewaking belastende ambtenaren dienen dan ook in staat te zijn, op een dergelijke agressie snel, adequaat en doeltreffend te reageren. Van hen wordt vaak meer verlangd dan alarmering; zij behoren een eerste actie te ondernemen tegen de geconstateerde agressie. Op grond van het voorgaande hebben wij gemeend de visie van de minister dat hier sprake zou zijn van “slechts eenvoudig werk”, zeer beslist onjuist te moeten noemen. De suggestie de onderhavige taken toe te vertrouwen aan personeel “dat aan minder hoge eisen behoeft te voldoen” achten wij derhalve onaanvaardbaar’.¹⁸⁵

Hoewel in juni 1967 de mogelijkheid van de oprichting van een speciaal nachtveiligheidsdienst voor de bewaking van ambassades nog werd besproken, bracht de Haagse hoofdcommissaris in zijn brief toch duidelijk naar voren dat hij, en zijn ambtgenoten, unaniem tot de conclusie waren gekomen dat de bewaking van ambassades in het takenpakket van de reguliere politie hoorde. Verder zou bijstand volgens de hoofdcommissaris enkel en alleen in het Wapen der Koninklijke Marechaussee kunnen worden gevonden.

¹⁸⁴ Nationaal Archief, Den Haag, Kabinet van de Commissaris der Koningin in Zuid-Holland, nummer toegang 3.02.42, inventarisnummer 123: ‘Handhaving van de openbare orde in de omgeving van ambassades, 1956-1972’ (*Brief minister van Binnenlandse Zaken aan commissaris van de koningin in Zuid-Holland, EA67/U1501, 18 mei 1967*).

¹⁸⁵ NL-HaNA, KMar, 2.13.175, inv.nr 127 (*Brief hoofdcommissaris van politie aan brigade-generaal van de KMar, 7 juli 1967*).

Daarbij benadrukte hij dat de bewaking van diplomatieke objecten een steeds zwaardere last ging vormen op de ‘onderbezette korpsen’ van met name Den Haag en Amsterdam. De Haagse hoofdcommissaris drong er op aan dat het van groot belang was dat de KMar op voldoende sterkte kwam, zodat het verlenen van bijstand ten behoeve van de bewaking van ambassades in de toekomst geen probleem hoefde te vormen.¹⁸⁶

Volgens de Haagse hoofdcommissaris was het ook de wens van BuZa om een beroep te kunnen doen op de KMar. Hij stuurde de burgemeester van Den Haag eind november 1967 wederom een brief, waarin de hoofdcommissaris dit verzoek van BuZa uitlegde en benadrukte hij dat gezien artikel 47 van de Politiewet, de KMar ‘de meest gereede organisatie is om deze bijstand te verlenen en wel in de vorm van een permanent beschikbare reserve, waaruit naar behoefte kan worden geput’. In zijn brief legde de hoofdcommissaris met name de aandacht op de ambassades van de Verenigde Staten, Indonesië, Egypte, Tunesië, Israël, Griekenland, Spanje, Portugal, Groot-Brittannië, Duitsland, Nigeria, Hongarije en China, die verscherpt toezicht vereisten. Zijn schatting was dat voor de bewaking van deze diplomatieke objecten dagelijks zo’n 50 man nodig zou zijn.¹⁸⁷

En met dit voorstel, om de KMar dan wel niet permanent, maar wel regelmatig te belasten met de bewaking van ambassades, barstte er tumult in Den Haag los. Het leidde er toe dat de CK in Zuid-Holland er persoonlijk bij de KMar op aandrong dat zij een beschikbaarstelling van vijftig man voor het ‘onderbezette Haagse politiekorps’ zou bevorderen, zo blijkt uit schriftelijke correspondentie tussen de CK en de commandant van de KMar uit december 1967.¹⁸⁸ De commandant antwoordde hierop dat door een overschot aan beveiligingswerkzaamheden in de provincie Zuid-Holland zijn detachement niet verder uitgebreid kon worden ten behoeve van bijstand aan de Haagse gemeentepolitie. Wel deed hij de volgende aanbeveling:

¹⁸⁶ NL-HaNA, KMar, 2.13.175, inv.nr 127 (*Brief hoofdcommissaris van politie aan brigade-generaal van de KMar, 7 juli 1967*).

¹⁸⁷ NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv.nr 186: ‘Regeling van de bijstand door de Koninklijke Marechaussee, 1954-1983’ (*Brief hoofdcommissaris van politie Den Haag aan burgemeester Den Haag, 27287 H, 22 november 1967*).

¹⁸⁸ NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv.nr 186 (*Minuut commissaris van de koningin in Zuid-Holland aan commandant van 2^e divisie der KMar in Den Haag, no. 2601, 8 december 1967*).

(...) ‘ik moge u adviseren een aanvraag tot bijstand van het wapen KMar te doen voor personeel buiten te provincie Zuid-Holland (...), dan wel bijstand te vragen van andere gemeente politiekorpsen of van het Korps Rijkspolitie’.¹⁸⁹

Maar deze voorstellen achtte de CK niet gewenst. Volgens hem bleef de organieke sterkte van de Rijkspolitie in veel gemeenten achter. In januari 1968 drong de CK er nogmaals bij de minister van BiZa op aan om het verzoek vanuit de gemeente Den Haag te bevorderen, namelijk dat bijstand vanuit de KMar zou worden verkregen.¹⁹⁰

3.1.2.1 ‘Werkgroep Beveiliging ambassades’ (1968-1969)

In de jaren hierop volgend zou dit bewakingsvraagstuk de gemoederen tussen de verschillende partijen, namelijk de KMar, de burgemeester en hoofdcommissaris van politie van Den Haag, BiZa, BuZa en Justitie nog lang beziggehouden. Gezien de omvang van deze studie rest mij niet de ruimte om hier uitvoerig op in te gaan. Wat wel belangrijk is te zeggen, dat alle commotie over de mogelijke bijstand van de KMar aan het Haagse politiecorps ten behoeve van ambassadebewaking er toe leidde dat in maart 1968 de ministerraad besloot tot de oprichting van een speciale interdepartementale werkgroep. Deze kreeg de naam ‘Werkgroep Beveiliging ambassades’ en hier zouden vertegenwoordigers van de verschillende partijen bij elkaar komen om te bespreken hoe de beveiliging van de buitenlandse vertegenwoordigingen het best gewaarborgd kon worden.¹⁹¹

Tijdens een tweede vergadering van de werkgroep, op 3 september 1968, werden er verschillende opties bekeken voor extra bijstand. Hierbij passeerden verschillende opties de revue, van het instellen van parketwachters tot het in dienst nemen van politiepersoneel die met functioneel leeftijdsontslag was. Uiteindelijk kwam de werkgroep tot de conclusie dat er

¹⁸⁹ NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv.nr. 186 (*Brief KMar aan commissaris van de koningin in Zuid-Holland, 18 december 1967*).

¹⁹⁰ NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv.nr. 186 (*Brief commissaris van de koningin in Zuid-Holland aan minister van Binnenlandse Zaken, 16 januari 1968*).

¹⁹¹ NL-HaNA, KMar, 2.13.175, inv.nr. 127 (*Brief minister Binnenlandse Zaken aan brigade-generaal KMar met ontwerprapport, 20 maart 1968*).

maar twee opties waren die een nadere bestudering vereisten, namelijk (1) bijstand van de KMar en (2) bijstand van gemeentelijke politiekorpsen elders in de provincie Zuid-Holland.¹⁹²

Tot ongenoegen van de burgemeester en de hoofdcommissie van politie van Den Haag, werd in het eindrapport van de werkgroep, echter, grotendeels de nadruk gelegd op de verantwoordelijkheid van de plaatselijke politie. De Haagse politie moest anticiperen op de permanente bewakingstaak ten aanzien diplomatieke vertegenwoordigingen en waar mogelijk hiervoor meer personeel aantrekken. Daarnaast dienden de buitenlandse vertegenwoordigingen volgens de werkgroep ook zelf maatregelen te nemen ter beveiliging van hun gebouwen, zoals het aanschaffen van beveiligings- en alarmeringsapparatuur. Over bijstand van de KMar kwam de werkgroep tot de volgende conclusie.

‘Slechts indien door het bestaan van een onevenredig aantal vacatures bij een politiekorps, de mankracht ontbreekt om de bedoelde taak naar behoren te kunnen vervullen, of indien incidenteel een bijzondere sterke stijging van de behoefte aan bewaking optreedt, zal het verlenen van bijstand overwogen kunnen worden’.¹⁹³

Enkel en alleen in het geval van nood kon de KMar dus worden ingeschakeld. De verantwoordelijkheid voor de beveiliging van de ambassade lag toch echt bij plaatselijke gemeentekorpsen en de diplomatieke missies zelf.

Maar met dit eindrapport was de discussie over ambassadebewaking nog lang niet gesloten. Begin jaren zeventig verminderde de burgemeester en de hoofdcommissaris van politie van Den Haag, het bewakingstoezicht bij verschillende ambassades. Dit tot groot ongenoegen van BuZa. Om een voorbeeld te noemen, toen de burgemeester van Den Haag eind november 1969 besloot de bewakingsintensiteit van de ambassades van Portugal en de Verenigde Staten te verminderen pleitte BuZa juist voor een verscherpt

¹⁹² NL-HaNA, KMar, 2.13.175, inv.nr. 127 (*Brief minister Binnenlandse Zaken aan brigade-generaal KMar met ontwerprapport, 20 maart 1968*).

¹⁹³ NL-HaNA, KMar, 2.13.175, inv.nr. 127 (*Eindrapport ‘Werkgroep bewaking buitenlandse vertegenwoordigingen’, 23 april 1969*).

toezicht bij de Amerikaanse ambassade, omdat daar regelmatig nog demonstraties plaatsvonden.¹⁹⁴ De minister van BiZa deelde de burgemeester van Den Haag eind december van dat jaar dan ook schriftelijk het volgende mee:

‘De Ministerraad heeft zich op het standpunt gesteld, dat U bij het nemen van een beslissing omtrent de wijze van bewaking der ambassadegebouwen tevens rekening zal willen houden met de mening en wensen van de regering’.¹⁹⁵

De wensen van de regering werden uiteindelijk ingewilligd; in 1970 werd de Amerikaanse ambassade permanent bewaakt.¹⁹⁶ Onder toeziend oog van BuZa zouden de gemoederen over ambassadebewaking in de jaren zeventig nog vaker hoog oplopen. De bewaking van diplomatieke objecten bleef in de jaren zeventig een urgente zaak. Om een paar voorbeelden te noemen, in april 1970 werd er in de ministerraad een besproken of er (1) een wettelijke grondslag kon worden gecreëerd dat BuZa de Burgemeester zou kunnen instrueren tot het nemen van beveiligingsmaatregelen en (2) of de KMar een eigen taak op het gebied van ambassadebewaking kon krijgen of gevolg kon geven aan een rechtstreeks verzoek vanuit BuZa.¹⁹⁷

De twee bovengenoemde opties zouden echter nooit tot uitvoering worden gebracht. Wel maakte BiZa, in overleg met de CK in Zuid-Holland en de Burgemeester van Den Haag, in 1970 plannen om de, tot dusver tijdelijke, bijstand van de KMar om te buigen tot een vast bijstandsdetachement. De minister van BiZa zou wel hebben benadrukt dat het hier dan zou gaan om een tijdelijke regeling, die haar grondslag vond in het toenmalige structurele tekort van het Haagse politiekorps, en die dus weer zou worden opgeheven als

¹⁹⁴ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 3018, inv.nrs 3018-3019: ‘Bewaking van gebouwen van buitenlandse diplomatieke missies en bescherming van diplomaten, 1965-1976, 3018: 1965 - 1970 april’ (*Brief minister Buitenlandse Zaken aan minister Binnenlandse Zaken, 21 november 1969*).

¹⁹⁵ NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv. nr. 123 (*Brief minister Binnenlandse Zaken aan burgemeester Den Haag, 23 december 1969*).

¹⁹⁶ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie; Algemene Secretarie, Beleidsterrein Politie I, nummer toegang 2.13.5382, inventarisnummer 18: ‘Bewaking en beveiliging van ambassades en rapport van de “Werkgroep Bewaking Buitenlandse Vertegenwoordigingen”, en bewaking diplomatieke objecten in binnen- en buitenland’ (*Brief burgemeester Den Haag aan minister van Binnenlandse Zaken, 11 november 1970*).

¹⁹⁷ NL-HaNA, Defensie / Politie I, 2.13.5382, inv. nr. 18 (*Brief chef van de hoofdafdeling politie aan de minister van Binnenlandse Zaken, no. 83, 8 april 1970*).

het personeelstekort was opgelost.¹⁹⁸ Uiteindelijk zou de losse, incidentele bijstand van de KMar aan de Haagse politie pas in oktober 1974 worden vervangen door een semipermanente bijstandsdetachement. In dat jaar werden ook verdergaande plannen getroffen om alle ambassades, consulaten en residenties aan te sluiten op een telefonisch alarmnet. Maar hiermee was het bewakingsvraagstuk van diplomatieke vertegenwoordigingen nog niet van tafel; in de periode 1976-1983 zou dit nog voor de nodige problemen zorgen. Hier kom ik in het tweede deel van dit hoofdstuk nader over te spreken.

3.1.3. Ongenoegen bij het *State Department*

De bezetting van het Amerikaanse consulaat-generaal in Amsterdam op 15 januari 1973 zette de Amerikanen pas echt op scherp zette. Hoewel de bezetting relatief van korte duur was (ongeveer van 08.00 tot 10.00 in de ochtend) en weinig schade aanrichtte zat de schrik er bij de Amerikanen goed in. Wat dreef deze 34 jonge mannen en vrouwen ertoe om het Amerikaanse consulaat-generaal te bezetten?

De bezetters verklaarden na afloop dat zij het consulaat-generaal 24 uur bezet wilden houden uit protest tegen de aanhoudende Amerikaanse bombardementen in Vietnam. In een telegram van BuZa aan de Nederlandse ambassade in Washington werd er als volgt over de bezetting gerapporteerd:

‘De bezetting trok grote aandacht van het publiek. Buiten op straat stonden ondanks de regen tientallen toeschouwers, onder wie veel jongeren, die af en toe spreekkoren vormden. (...) Vanaf de balkons van het consulaat hingen spandoeken met de teksten “Nixon teken de vrede nu” en “Nixon war criminal”. Toen het de politie aanvankelijk niet lukte om via de achterkant binnen te dringen klom een agent langs de klimop aan de voorgevel omhoog, maar ook hij moest zijn pogingen staken. Daarna werd een ladder op het dak van een Volkswagen bus gezet en probeerde een andere agent met een grote tang een der ruiten in te slaan.

¹⁹⁸ NL-HaNA, Defensie / Politie I, 2.13.5382, inv. nr. 18 (*Brief minister van Binnenlandse Zaken aan burgemeester Den Haag, 20 oktober 1970*).

Afbeelding: Nationaal Archief - Fotocollectie, Rob Croes, 'Amerikaanse consulaat bezet' (15 januari 1973), <http://www.gahetna.nl/collectie/afbeeldingen/fotocollectie/zoeken/weergave/detail/start/0/tstart/0/q/zoekterm/bezetting%20amerikaanse%20consulaat> (bekeken op 31 augustus 2013)

Ook dat lukte niet want het consulaat heeft rondom ramen met kogelvrij glas. Zelfs met een bijl lukte het niet. Kort na halftien vertelde Commissaris Rhodes dat de politie toch via de achterkant het gebouw was binnengedrongen'.¹⁹⁹

De bezetting van het consulaat-generaal moet dus in het licht van ongenoegen over de Vietnamoorlog worden beschouwd. De kerstbombardementen waren in dit opzicht olie op het vuur en leidde tot veel publieke commotie en oproer. Het ontging ook de Amerikaanse ambassade niet dat er iets borrelde in de Nederlandse samenleving, zo blijkt uit een memorandum van de chef DKP die op 29 december 1972 een informeel lunchgesprek had met een van de ambassademedewerkers, Charlie Tanguy. In dit gesprek zou Tanguy ter sprake hebben gebracht dat de ambassade op dat ogenblik tientallen, soms dreigende, brieven ontving van Nederlanders die hun verbijstering uitspraken over de intensivering van de Amerikaanse bombardementen op Vietnam. Daarop zou de chef DKP zijn zorg hebben geuit over 'die groepen van goedwillende Nederlanders bij wie een zekere anti-Amerikaanse houding zou worden aangewakkerd door de bombardementen'.²⁰⁰

De Amerikaanse reactie op de bezetting liet niet lang op zich wachten. Op 16 januari ontving BuZa een telegram van de Amerikaanse ambassade, die zij verstuurde op instructies van het *State Department*. De Amerikanen waren, op zijn zachts gezegd, niet te spreken over de gang van zaken. Volgens Braderman was dit een nieuwe ontwikkeling, want voorheen leek het *State Department* zich nooit zo druk te maken over anti-Amerika demonstraties en protestacties in Nederland en negeerde zij zelf rapportage over dergelijke gebeurtenissen.

(...) 'nobody expected anything in a nice country like the Netherlands. I would report from time to time, either as part of an embassy report of my own, on some of these demonstrations. But when they got to be a daily event, they

¹⁹⁹ Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse Ambassade, Consulaten, Caribische Commissie en Handelscommissariaten in de Verenigde Staten van Amerika, nummer toegang 2.05.263, inventarisnummer 450: 'Acties in Nederland tegen de oorlog in Vietnam 1972 - 1973' (*Codebericht ministerie van Buitenlandse Zaken aan Nederlandse ambassade in Washington, nr. 597, 15 januari 1973*).

²⁰⁰ NL-HaNA, Diplomatieke posten USA, 2.05.263, inv.nr 450 (*Memorandum chef DKP ter circulatie binnen BuZa, no. 155, 28 december 1972*).

appeared routine and our reports were ignored. The people back home were not interested in reading that kind of stuff'.²⁰¹

Maar in 1973 nam het *State Department* de bezetting uiterst serieus en drong zij bij BuZa aan op een onmiddellijke verscherping van de beveiliging van alle Amerikaanse diplomatieke objecten in Nederland. Over de bezetting had zij met name wat op te merken over het optreden van de Amsterdamse politie.

'On instructions from the Department of State the embassy protests this unfortunate incident, and regrets the failure of the Amsterdam police to provide adequate protection despite the advance information made available to the Amsterdam authorities the night before. In order to preclude any recurrence of this type of incident to the Ministry of Foreign Affairs, as representing the government of the Netherlands, to assure that adequate protection is provided by the competent authorities of all U.S. officials premises and installations in the Netherlands'.²⁰²

Het zat de Amerikanen erg dwars dat de Amsterdams politie, ondanks voorinformatie, niet voldoende maatregelen had genomen om de bezetting te voorkomen.²⁰³ Welke voorinformatie was de Amerikaanse autoriteiten dan gegeven? Uit het archief van BuZa blijkt dat de Amerikaanse ambassade en het consulaat-generaal in Amsterdam op 14 januari al verschillende telefoontjes hadden gehad, waarin gedreigd werd met de bezetting van de ambassade of een van de consulaten. BuZa zei hierover het volgende:

'Den Haag nam onmiddellijk maatregelen, maar in Amsterdam, zoals gebruikelijk niet. Het gevolg was dat hedenmorgen, toen het consulaat-generaal openging bezetters konden binnendringen'.

²⁰¹ *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview Eugene M. Braderman, blz. 97-102.

²⁰² NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 11832, inv.nrs 11697-11841: 'Verhouding tot en betrekkingen van Nederland met andere landen, 11832: Verenigde Staten, 1966-1974' (*Brief Amerikaanse ambassade aan minister van Buitenlandse Zaken, no.5, 16 januari 1973*).

²⁰³ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 11832 (*Memorandum minister Buitenlandse Zaken aan secretaris-generaal BuZa, 19 april 1973*).

BuZa betreurde deze ‘laksheid’ van de Amsterdamse politie dan ook ten
zeerst.²⁰⁴ Volgens BiZa, echter, zou de Amsterdamse politie niet hebben
geweigerd om extra bijstand te verlenen. Door de ‘vaagheid van de tip’ werd
door de Amsterdamse politie een verscherpt toezicht op het consulaat-
generaal voldoende geacht.²⁰⁵

Het ongenoegen van het *State Department* over de gang van zaken rond
de bezetting komt ook duidelijk naar voren in een telegram die de
Nederlandse consul-generaal in Frankfurt, B. Van Eyk, opstelde over een
gesprek dat hij op 21 januari 1973 met de Amerikaanse ambassadeur
Middendorf had. Beide heren waren die avond te gast bij de Amerikaanse
Generaal Pearson. Middendorf zou zich bij Van Eyk hebben beklagd over de
houding van de Amsterdamse politie en het gebrek aan excuses van de
Nederlandse regering. Het *State Department* zou met name teleurgesteld zijn
geweest in het optreden van de Amsterdamse politie, gezien de politie in
Rotterdam en Den Haag wel de nodige veiligheidsmaatregelen had genomen.²⁰⁶
Ook beklagde het *State Department* zich bij de Nederlandse ambassadeur in
Washington, Baron van Lynden. Tijdens een gesprek eind januari 1973 tussen
de Nederlandse ambassadeur en de Amerikaanse Assistant-Secretary for
European Affairs, zou de laatstgenoemde Van Lynden gevoelens van
‘teleurstelling’ hebben meegedeeld, die de hele kwestie in Washington teweeg
had gebracht.²⁰⁷

Het lijkt dus dat de bezetting van het Amerikaanse consulaat-generaal
Washington ruw wakker schudde. Met name het vertrouwen in de
Amsterdamse politie leek een behoorlijke deuk te hebben opgelopen. Dit blijkt
wel uit de toon van de brief van de Amerikaanse ambassade aan BuZa, het
gesprek tussen Middendorf en Van Eyk en tot slot het gesprek in Washington.
Het *State Department* leek meer doordrongen te zijn van de urgentie van
beveiliging van diplomatieke objecten, ook in een bevriend land als Nederland.

²⁰⁴ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr. 11832 (*Memorandum chef DKP aan minister van Buitenlandse Zaken, no.27, 15 januari 1973*).

²⁰⁵ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr. 11832 (*Brief minister van Binnenlandse Zaken aan minister van Buitenlandse Zaken, nr.EA73/U431, 23 februari 1973*).

²⁰⁶ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr. 11832 (*Brief Nederlandse ambassade Bonn aan secretaris-generaal van BuZa, met rapport consul-generaal Van Eyk over gesprek met Middendorf op 21 januari 1973, no.258/45, 24 januari 1973*).

²⁰⁷ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr. 11832 (*Codebericht Nederlandse ambassade Washington aan ministerie van Buitenlandse Zaken, no.2203, 26 januari 1973*).

Zo werd er eind januari 1973 gevraagd om een direct alarmsysteem tussen het Amerikaanse consulaat-generaal en de Amsterdamse politie op te zetten.²⁰⁸

In 1973 werd de beveiliging van de Amerikaanse diplomatieke objecten in Nederland voor de Verenigde Staten pas echt een urgente zaak. Dit had natuurlijk te maken met de bezetting van het Amerikaanse consulaat-generaal in Amsterdam, maar ook de toegenomen terreurdreiging in de wereld speelde hier naar mijn mening een rol. Zo veroorzaakten het bloedbad van de Olympische Spelen in München in september 1972, toen elf Israëliërs werden gegijzeld en gedood door leden van de Palestijnse terreurbeweging *Zwarte September*, flink wat opschudding. Ook begonnen de acties van Molukse jongeren in Nederland in de jaren zeventig steeds serieuzere vormen aan te nemen. Het was dus niet gek dat de Amerikaanse autoriteiten zich in deze jaren steeds meer zorgen begonnen te maken over terreuracties, demonstraties en persoonlijke bedreigingen van hun diplomatenstaf in Nederland. Hoe ontwikkelde dit alles zich verder in de lange jaren zeventig? Stonden de Amerikaanse autoriteiten na de bezetting van 1973 echt meer op scherp? Werden de demonstraties en protestacties, in de periode 1974-1983, meer een probleem voor de Amerikaanse ambassade en de Nederlandse autoriteiten, en zo ja, welke implicaties hadden ze?

§ 3.2 TOENEMENDE TERREURDREIGING? (1974-1983)

3.2.1. Vals alarm

Niet lang na de bezetting van het Amerikaanse consulaat-generaal, deed een (valse) bommelding op 5 augustus 1974, het vertrouwen in de Haagse politieautoriteiten enigszins bekoelen. Op die dag werd omstreeks 16.30 door een krantenbezorger een kartonnen doos, met draden en een wekker, gevonden bij de Amerikaanse ambassade. Volgens DKP waarschuwde de krantenbezorger onmiddellijk de politie, die de nodige veiligheidsmaatregelen

²⁰⁸ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 11832 (*Telegram Robert L. Burns, Political Counselor, Amerikaanse ambassade aan ministerie van Buitenlandse Zaken, 31 januari 1973*).

nam, althans ten aanzien van het Nederlandse straatpubliek. De explosieven opruimingsdienst blies de doos, die uiteindelijk alleen maar springgelatine bevatte, op.²⁰⁹ Volgens een nota van de Amerikaanse ambassade, die zij na het incident naar DKP stuurde, zou de ambassade niet van de bommelding op de hoogte zijn gebracht, noch van opruiming van de bom. Gezien het toegenomen risico van terroristische aanslagen in de wereld, vonden de Amerikanen dit onacceptabel en pleitten zij voor betere inlichting in de toekomst, zo blijkt uit hun nota.

‘The Embassy requests therefore that these unusual circumstances be brought to the attention of appropriate officials for their review. As recent events elsewhere in the world suggest that the risk of terrorist attack maybe a continuing one, in the months ahead, the Embassy would welcome an opportunity to re-examine contingency procedures with the competent Dutch authorities at their discretion’.²¹⁰

Ook BuZa betreurde deze gang van zaken en erkende dat de communicatie op 5 augustus 1974 slecht was geweest. Hoewel de Amerikaanse ambassade de gebeurtenis als een ‘incidentele uitzondering’ wilde beschouwen, drong BuZa er bij BiZa op aan dat ook zij op de hoogte diende te worden gesteld, zodat BuZa de diplomatieke vertegenwoordiging bijtijds kon inlichten.²¹¹ In een brief van de minister van BiZa aan zijn ambtsgenoot van BuZa deelde hij mee dat volgens de burgemeester van Den Haag het al snel duidelijk was geworden dat het om een geïmproviseerde bom ging en dat de hoofdinspecteur van politie tijdig contact had opgenomen met de veiligheidsambtenaar van de Amerikaanse ambassade. Met hem zou vervolgens het gevaar van de explosie en de gevolgen zijn besproken, waarna er door de ambassade veiligheidsmaatregelen werden genomen. Volgens de minister van BiZa waren

²⁰⁹ GA Den Haag, Gemeentepolitie Archief, 0432-01, inv.nr. 6392 (*Brief DKP aan minister van Binnenlandse Zaken, 6 september 1974*).

²¹⁰ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 3015 (*Brief Amerikaanse ambassade aan ministerie van Buitenlandse Zaken, no.N-311,22 augustus 1974*).

²¹¹ GA Den Haag, Gemeentepolitie Archief, 0432-01, inv.nr. 6392 (*Brief DKP aan minister van Binnenlandse Zaken, 6 september 1974*).

er tevens tijdens het incident ambtenaren van BuZa aanwezig dus het ministerie wist ervan.²¹²

De bommelding bewees maar al te goed dat de Amerikaanse ambassade een mogelijk doelwit was van terroristische aanslagen. De bewaking van de ambassade werd in de loop van 1975 dan ook aanzienlijk verscherpt door Amerikaanse mariniers. Volgens *De Telegraaf* zou een woordvoerder van de ambassade hebben verklaard dat dit een maatregel van het *State Department* was in reactie op de toenemende terreurdreiging in de wereld.²¹³

Ook de Nederlandse autoriteiten gingen zich vanaf 1974 steeds intensiever met het beveiligingsvraagstuk van diplomatieke objecten bezighouden. De invloed van incidenten bij de Amerikaanse ambassade op deze ontwikkeling is echter wel moeilijk te bepalen. Naar mijn mening droegen ook gebeurtenissen bij andere diplomatieke objecten, zoals incidenten bij onder andere de ambassades van Israël, Indonesië en de Sovjet-Unie, met als hoogtepunt in 1974 de gijzeling van de Franse ambassade in Den Haag, hieraan bij.

3.2.2 Druk vanuit BuZa

Welke veranderingen voerden de Nederlands autoriteiten na 1974 door op het gebied van ambassadebeveiliging? Zoals eerder al in dit hoofdstuk genoemd, werden in 1972 al verdergaande maatregelen getroffen om alle diplomatieke vertegenwoordigingen in Nederland aan te sluiten op een alarmnet, die hen in directe verbinding bracht met de lokale politie.²¹⁴ Ook werd BuZa in 1972 gevraagd de residentie van de Amerikaanse ambassadeur op het alarmnet aan te sluiten.²¹⁵ In 1974 werd het aansluiten van alle diplomatieke vertegenwoordigingen op het alarmnet volbracht.

Een andere belangrijke ontwikkeling was dat in oktober 1974 in overleg

²¹² NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr - 3015 (*Brief minister van Binnenlandse Zaken aan minister Buitenlandse Zaken, no.12386, 27 maart 1975*).

²¹³ 'Bewaking VS-ambassade verscherpt', *De Telegraaf*, 12 maart 1975

²¹⁴ GA Den Haag, Gemeentepolitie Archief, 0432-01, inv.nr. 6398 (*Procedure tot stand brengen van alarmsluitingen voor ambassades en residenties, 17 januari 1972*).

²¹⁵ NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr 25052: 'Beveiliging van de gebouwen van buitenlandse missies in Nederland 1967-1974' (*Brief minister van Buitenlandse Zaken aan minister van Binnenlandse Zaken en Justitie, 12 april 1972*).

met de ministers van Defensie, Justitie en BiZa werd besloten de losse bijstand van de KMar aan de Haagse politie te beëindigen en in plaats daarvan een semipermanente bijstandsdetachement op te richten bestaande uit 85 man.²¹⁶ Bijstand van de KMar bleef echter tot eind jaren zeventig een heet beladen onderwerp, aangezien de gemeente Den Haag constant bleef aansturen op een verhoging van de KMar. Ook nadat de Haagse politie in de jaren 1976-1979 bijstand kreeg van onder andere de politiecorpsen van Rotterdam, Dordrecht en Vlissingen, bleef zij klagen over de druk die de beveiliging van diplomatieke objecten met zich meebracht en bleef het corps, naar eigen verluidd, kampen met een structureel tekort.²¹⁷

Ter benadrukking van de noodzaak van de verhoging van bijstand van de KMar werd door de burgemeester van Den Haag in de jaren 1976-1979 de hulp van de procureur-generaal van Den Haag en de CK in Zuid-Holland ingeschakeld. En aanvankelijk leken zij de burgemeester hierin te willen bijstaan. Zo sprak de CK in een persoonlijke brief aan de minister van BiZa over de 'zware lasten' van het Haagse politiecorps en drong zij aan op een vermeerdering van het bijstandsdetachement, gezien de urgentie van de zaak.

'Als extra argument voor deze oplossing wil ik hierbij nog naar voren brengen het feit, dat het bij de bewaking van de diplomatieke objecten in feite niet in eerste instantie gaat om een gemeentelijk en nog minder om een provinciale taak, maar om een landelijke aangelegenheid, waarbij tevens de internationale betrekkingen een niet onaanzienlijke rol spelen'.²¹⁸

Ook de procureur-generaal verklaarde in een brief aan de CK eind december 1976 'het urgente karakter van de aangelegenheid te hebben beklemtoond'.

²¹⁶ NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv.nr 186 (*Brief minister Binnenlandse Zaken aan commissaris van de koningin in Zuid-Holland, nr.EA74/2391, 25 oktober 1974*).

²¹⁷ NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv.nr 192: 'Regeling van de structurele politiebijstand aan het gemeentelijk politiekorps van Den Haag i.v.m. de bewaking van diplomatieke objecten, 1975-1982' (*Brief ministerie van Buitenlandse Zaken aan commissaris van de koningin in Zuid-Holland, 14 mei 1976*).

²¹⁸ NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv.nr 192 (*Brief commissaris van de koningin aan minister van Binnenlandse Zaken, no.2072-'76, 31 mei 1976*).

BiZa zou de procureur-generaal hebben toegezegd zo spoedig mogelijk tot een oplossing te komen.²¹⁹

Dit alles leidde ertoe dat er begin 1977 tussen BiZa en de burgemeester van Den Haag overleg werd gepleegd over de mogelijkheid een afzonderlijk bewakingscorps op te richten, speciaal voor de beveiliging van diplomatieke objecten. Maar dit afzonderlijke bewakingscorps zou er nooit komen. Het geduld van zowel het Kabinet als de CK raakte eind 1978 op, nadat aan het licht was gekomen dat de organieke sterkte van het Haagse gemeentekorps in de afgelopen twee jaar was toegenomen. De minister van BiZa deelde de CK dan ook eind december 1978 mee dat er in de daaropvolgende maanden gesprekken met de burgemeester van Den Haag zouden worden gevoerd om de bijstand van de gemeentelijke politiecorpsen in ieder geval af te bouwen.

‘Dit is gebaseerd op de overweging dat, sinds met deze structurele bijstand werd begonnen, enerzijds wel een zekere taakverzwaring is opgetreden in Den Haag – meer te bewaken objecten, meer buitenlandse bezoeken met begeleiding, persoons- en objectbewaking etc. – maar anderzijds het aantal vacatures schommelde tussen 150 en 200 inmiddels tot bijna nihil is gereduceerd, terwijl toch de organieke sterkte ook die in periode enkele malen is verhoogd’.²²⁰

Hoewel het semipermanente bijstandsdetachement van de KMar ook na 1979 bleef, werd er dus vanaf eind jaren zeventig meer de nadruk gelegd op het eigen kunnen van het Haagse politiekorps met betrekking tot de beveiliging van diplomatieke objecten. Ook toen de Amerikaanse ambassade in 1981, door toenemende terreurdreiging waar ik later in dit hoofdstuk nog over kom te spreken, intensiever moest worden beveiligd, reageerde BiZa negatief op het verzoek van de Burgemeester van Den Haag om de bijstand van de KMar te verhogen.²²¹ In 1982 leek de gemeente Den Haag zich eindelijk doordrongen

²¹⁹ NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv.nr 192 (*Brief procureur-generaal Den Haag aan commissaris van de koningin in Zuid-Holland, 6 december 1976*).

²²⁰ NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv.nr 192 (*Brief Kabinet aan commissaris van de koningin in Zuid-Holland, 21 december 1978*).

²²¹ NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv.nr 192 (*Brief Kabinet aan commissaris van de koningin in Zuid-Holland, no.4890-'81, 3 december 1981*).

van het feit dat extra politie- of KMar bijstand voor ambassadebewaking niet meer mogelijk was. Zij bracht de CK in Zuid-Holland in april dat jaar schriftelijk op de hoogte dat het bewakingsdetachement op haar volle sterkte was gekomen.²²² De CK reageerde hier positief op, door te stellen dat dit het einde betekende van 'een jaren durend structureel tekort bij Uw gemeentelijke politiekorps om aan deze specifieke taak te kunnen voldoen'.²²³

BuZa leek niettemin weinig vertrouwen te hebben in dit 'eigen kunnen' van de Haagse politie. Zo drong BuZa in 1974 bij BiZa en Justitie aan op het stellen van strengere voorwaarden voor het houden van demonstraties bij diplomatieke vertegenwoordigingen en eiste het ministerie in 1977 zelfs van de burgemeester van Den Haag dat alvorens het verlenen van een vergunning voor een demonstratie met een 'buitenland politiek karakter' dit eerst overlegd moest worden met BuZa. Dit was volgens BuZa noodzakelijk om een 'meer diepgaand beeld te kunnen vormen van de consequenties, welke een dergelijke demonstratie kunnen hebben voor de betrekkingen met de regering van het land waartegen gedemonstreerd wordt'.²²⁴ Het voorstel van BuZa luidde als volgt:

'Alvorens een vergunning aan personen, die een verzoek tot het houden van een demonstratie met een buitenlands politiek karakter indienen, te verlenen, zal de betrokken functionaris van de Haagse politie of van Uw Kabinet eerst overleg plegen met een ambtenaar van de Directie Kabinet en Protocol van het ministerie van Buitenlandse Zaken teneinde zich een meer diepgaand beeld te kunnen vormen van de consequenties, welke een dergelijke demonstratie kunnen hebben de betrekkingen met de Regering van het land waartegen gedemonstreerd wordt'.²²⁵

²²² NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv.nr 192 (*Brief burgemeester Den Haag aan commissaris van de koningin in Zuid Holland, no.KZ 482570, 28 april 1982*).

²²³ NL-HaNA, Kabinet CdK ZH, 3.02.42, inv.nr 192 (*Brief commissaris van de koningin in Zuid-Holland aan burgemeester Den Haag, no.1743-82, 29 juni 1982*).

²²⁴ GA Den Haag, Gemeentepolitie Archief, 0432-01, inv.nr 6097, inv.nrs 6097-6099: 'Stukken betreffende het houden van toezicht van de politie op meetings en optochten, 1966-1994' (*Brief van P.H. Kooijmans aan de burgemeester van Den Haag, no.935B, 10 januari 1977*).

²²⁵ GA Den Haag, Gemeentepolitie Archief, 0432-01, inv.nr 6097 (*Brief van P.H. Kooijmans aan de burgemeester van Den Haag, no.935B 10 januari 1977*).

Het antwoord van de hoofdcommissaris van politie van Den Haag hierop was kort maar krachtig. Volgens de hoofdcommissaris werd BuZa altijd op de hoogte gesteld van een aanvraag van een vergunning voor een demonstratie met een buitenlandpolitiek karakter. Soms ontstonden demonstraties echter vrij spontaan en dan had de hoofdcommissaris van politie – mits akkoord van de burgemeester – de bevoegdheid om mondeling toestemming te geven. Kortom, er zouden volgens de hoofdcommissaris altijd situaties blijven dat BuZa niet tijdig op de hoogte kon worden gesteld.²²⁶ BuZa liet het hier echter niet bij zitten. In november 1977 stuurde het ministerie een telegram naar alle diplomatieke missies in Den Haag, met het verzoek aan de ambassades dat wanneer zich een gevaarlijke situatie of dreigingen voordeden, zij hier direct BuZa van op de hoogte moesten stellen.

‘Contacting the local police only, as has sometimes been done in the past, may interfere with efficient coordination and implementation of the appropriate measures. To avoid the chance of any obstacle to cooperation in the future, the ministry requests the missions to report every alleged danger in the first instance to the Protocol Department of the Ministry’.²²⁷

3.2.3. Dreiging in binnen- en buitenland

Ook bij de Amerikanen bouwde het ongenoegen over de wijze waarop de Nederlandse politie met de demonstraties en protestacties omgingen zich eind jaren zeventig steeds meer op. Dit blijkt wel uit een interview met Dunnigan, die in 1978 terugkeerde naar Den Haag als tweede man naast de Amerikaanse ambassadeur. Hij typeerde de Nederlandse politie als ‘overly tolerant’.²²⁸ Ook volgens het afdelingshoofd van de politieke afdeling van de Amerikaanse ambassade, Martin van Heuven, was het ‘typical Dutch’ om een zo tolerant mogelijke houding tegenover de demonstranten in te nemen: ‘the Dutch don’t

²²⁶ GA Den Haag, Gemeentepolitie Archief, 0432-01, inv.nr 6097 (*Brief hoofdcommissaris van politie Den Haag in reactie op voorstel Kooijmans, 25 januari 1977*).

²²⁷ GA Den Haag, Gemeentepolitie Archief, 0432-01, inv.nr 6398 (*Brief minister van Buitenlandse Zaken aan alle buitenlandse diplomatieke missies in Den Haag, no.305407, 29 november 1977*).

²²⁸ *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview Thomas J. Dunnigan, 1978-1981, Deputy of Mission, The Hague, blz. 141-143.

like to be too tough on demonstrators. They never have been'. En dit was voor Van Heuven onbegrijpelijk, aangezien volgens hem de demonstranten in Nederland steeds agressiever werden in hun manier van protesteren.²²⁹

Toen in februari 1981 het Amerikaanse consulaat-generaal in Amsterdam voor publiek tijdelijk moest worden gesloten door vernielingen (25 ruiten werden ingegooid en het consulaat werd beklad met verf) leek de maat voor de Amerikanen vol.²³⁰ Zo drong het consulaat-generaal en de Amerikaanse ambassade in de daaropvolgende weken aan op betere bescherming en werd de Nederlandse ambassadeur van Nederland in de Verenigde Staten, Dr. J. Lubbers, op het matje geroepen. In Washington had Lubbers een persoonlijk gesprek met de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, waarin hij verklaarde de gebeurtenissen zeer te betreuren.²³¹

In 1981 moest Lubbers wederom op het *State Department* uitleg geven over protestacties in Nederland, ditmaal over incidenten bij een massale *sit-down* actie bij de Amerikaanse ambassade op 10 augustus 1981.²³² Dunnigan had naar verluidt zelf de Haagse politie moeten instrueren de demonstranten weg te halen, omdat deze te dicht bij het gebouw kwamen en bezoekers en personeel het gebouw nauwelijks nog konden bereiken.²³³ Nog geen dag later werd Lubbers in Washington door de *Deputy Secretary of Europe*, Tom Niles, uitgenodigd voor een gesprek, zo blijkt uit een telegram van de ambassade van Washington aan BuZa. Niles zou, nadrukkelijk 'low-key', het volgende naar voren hebben gebracht:

(...)hoewel er geen geweld had plaatsgevonden en geen schade was aangericht bij de jongste demonstratie voor de Amerikaanse ambassade in Den Haag, er mede in het licht van de gebeurtenissen van februari j.l. in Amsterdam een zeker nervositeit bestond m.b.t. demonstraties voor VS vertegenwoordigingen in Nederland. Uit de rapportage uit Den Haag had men op State de indruk

²²⁹ *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview Martin van Heuven, 1975-1978 Political Counselor, The Hague, blz. 111-112.

²³⁰ 'Nare blaam', *Leeuwarder Courant*, 7 mei 1982.

²³¹ NL-HaNA, Diplomatieke posten USA, 2.05.263, inv.nr. 380 (*Codebericht DNP aan Nederlandse ambassade Washington, 8 februari 1981*).

²³² Zie bladzijde 45-46 van dit onderzoek voor toelichting *sit-down* actie op 10 augustus 1981.

²³³ NL-HaNA, Diplomatieke posten USA, 2.05.263, inv.nr 380 (12 augustus 1981 *Krantenkniptsel Washington Post: 'Dutch Protest move on bomb in The Hague'*).

gekregen, dat de politie minder snel was opgetreden dan men voor wenselijk had gehouden, aangezien de toegang tot de ambassade en daarmee het normaal functioneren gedurende geruime tijd “encumbered” was geweest. Het voornaamste oogmerk op mij uit te nodigen voor een gesprek was evenwel geweest, dat men enigermate “concerned” was over de toekomst, wanneer zich opnieuw demonstratie zouden voordoen en dan wellicht met ernstigere gevolgen. Men zou willen hopen dat de “response” van de politie dan iets sneller zou zijn’.²³⁴

Het feit dat de Nederlandse ambassadeur in de Verenigde Staten tot twee keer toe op het matje werd geroepen, geeft naar mijn mening wel aan dat de Amerikanen bovenop ontwikkelingen in Nederland zaten. Zo zou er begin jaren tachtig steeds vaker vanuit de Amerikaanse ambassade zelf om extra beveiliging gevraagd. Zo verzocht op 8 februari 1980 een Amerikaanse beveiligingsambtenaar BuZa om statische beveiliging, zo mogelijk 24 uur per dag, omdat de Amerikaanse inlichtingendienst over informatie zouden beschikken dat een groep militante Iraniërs een bezetting van een Amerikaanse ambassade zou plotten.²³⁵ Vanaf 1981 zou het normale functioneren van de ambassade door demonstraties, geweldplegingen en bedreigingen, steeds meer ontregeld worden. Met name de jaren 1982 en 1983 waren veelbewogen, met veel demonstraties en de reacties van de Amerikanen waren hierover op zijn zachts gezegd niet mild.

Wat voor de Amerikanen vooral niet te begrijpen was waarom de demonstranten in Nederland zo dicht bij de diplomatieke vertegenwoordigingen mochten komen. Zo zou de Amerikaanse ambassadeur Dyess op 23 maart 1982 aan een medewerker van DKP hebben verklaard dat hij geen moeite had met demonstraties, iets dat volgens hem ‘in zijn land veel voorkwam, zo niet daar verzonnen was’. Waar hij moeite mee had was dat de Nederlandse autoriteiten de demonstranten niet op dusdanige afstand van de diplomatieke objecten hielden, dat zij het geen schade konden toebrengen,

²³⁴ NL-HaNA, Diplomatieke posten USA, 2.05.263, inv.nr 380 (*Codebericht Nederlandse ambassade Washington aan ministerie van Buitenlandse Zaken, no.971, 11 augustus 1981*).

²³⁵ NL-HaNA, Diplomatieke posten USA, 2.05.263, inv.nr 380: ‘Stukken betreffende de bescherming van de Amerikaanse consulaten te Amsterdam, Rotterdam en Den Haag in verband met anti-Amerikaanse demonstraties 1981 - 1984’ (*Memorandum sous-chef DKP aan chef DKP, nr.72, 8 februari 1980*).

dan wel het functioneren van de gebouwen negatief beïnvloedden.²³⁶ Diezelfde dag nog had DKP ook een gesprek met tweede man naast de ambassadeur, de heer Boggs, die ook verklaarde dat de ‘Amerikanen zich ernstige zorgen maakten over het toenemende geweld tegen de Amerikaanse vertegenwoordigingen en in Amsterdam in het bijzonder’. BuZa nam de opmerkingen van Dyess en Boggs serieus en drong er bij BiZa op aan dat deze ontwikkelingen de volledige aandacht van de Nederlandse regering moesten hebben, omdat zij de Nederlands-Amerikaanse betrekkingen negatief konden beïnvloeden.²³⁷

Maar de Amerikaanse ambassade stond in deze periode niet alleen op scherp door ontwikkelingen in Nederland zelf. Naar mijn mening leidde ook de toegenomen terreurdreiging en gebeurtenissen elders in de wereld, zoals de gijzeling van de Amerikaanse ambassade in Teheran en de aanslagen bij de Amerikaanse ambassade in Koeweit in 1983, er toe dat de positie, van louter een diplomatieke vertegenwoordiging naar een potentieel terreurdoelwit, en de beveiliging van de Amerikaanse ambassade in deze jaren veranderde. Volgens Loeffler ging de knop bij de Amerikanen pas echt om na de gijzeling in Teheran in 1979. Het vertrouwen in de lokale autoriteiten om voor effectieve bescherming en beveiliging van de Amerikaanse diplomatieke objecten te zorgen was weg.

‘The threat of terrorism forced a fundamental change in the thinking about U.S. embassies, which were viewed until the 1970s as prominent and accessible public buildings to be seen, used, visited, and admired by American citizens and their foreign hosts. Furthermore, until the hostage crisis in Teheran, they were viewed as inviolate’.²³⁸

Zo zou de toenmalige chef van de Amerikaanse buitenlandse dienst, Harry Barnes, de situatie na de gijzeling van de Amerikaanse ambassade in Teheran

²³⁶ NL-HaNA, Diplomatieke posten USA, 2.05.263, inv.nr 380 (*Memorandum plaatsvervangende chef DKP aan minister van Buitenlandse Zaken, no.103, 23 maart 1982*).

²³⁷ NL-HaNA, Diplomatieke posten USA, 2.05.263, inv.nr 380 (*Memorandum plaatsvervangende DKP aan minister van Buitenlandse Zaken, no.103, 23 maart 1982*).

²³⁸ Loeffler, *The Architecture of Diplomacy*, 237.

‘zorgelijk’ hebben genoemd en verklaarde hij dat Amerikaanse diplomaten een ‘bijzonder gevaarlijke groep’ was.²³⁹

Uit een technische evaluatie van de Amerikaanse ambassade kwam in januari 1982 naar voren gekomen dat het militair personeel van de Verenigde Staten als potentieel doelwit van een terroristische aanslag was.²⁴⁰ Het leidde er toe dat het *State Department*, naast de nodige assistentie van de Haagse politie, ook Amerikaanse mariniers inschakelde voor de beveiliging van de ambassade, iets waar overigens al in 1975 mee werd begonnen.²⁴¹ Zo zou Dyess zich altijd hebben verplaatst met twee mariniers in een gepantserde wagen.²⁴² En bij het gebouw aan het Lange Voorhout werden in 1983 ook de nodige maatregelen genomen. Zo werden er betonnen ‘Amsterdammertjes’ (korte palen in de grond) geplaatst om bescherming te bieden tegen voertuigen die met bommen de ambassade konden rammen.²⁴³ Ook zouden er vanaf begin jaren tachtig steeds strengere toegangseisen voor bezoekers worden ingevoerd.²⁴⁴

De demonstraties en bedreigingen werden volgens Martin Heuven pas echt ‘nasty’ in 1983, onder het ambassadeurschap van Paul Bremer. Zo leidde de grote vredesdemonstratie van 29 oktober tot een verscherpte bewaking van de Amerikaanse ambassade. Ook waren het in 1983 wederom ontwikkelingen in internationaal verband die van de Amerikaanse ambassade in Den Haag een potentieel terreurdoelwit maakte en zelfs tot een verregaande persoonsbeveiliging van Bremer leidde. De Amerikanen werden in 1983 ruw opgeschrikt door twee aanslagen bij Amerikaanse ambassades in het Midden-Oosten, namelijk 18 april bij de ambassade in Beiroet en 12 december ging het verkeerd bij de ambassade in Koeweit. De Haagse politie verscherpte na de laatstgenoemde aanslag de bewaking van de Amerikaanse ambassade.²⁴⁵

²³⁹ ‘Diplomaat is vogelvrij’, *De Telegraaf*, 16 februari 1980.

²⁴⁰ NL-HaNA, Diplomatieke posten USA, 2.05.263, inv.nr 380 (*Memorandum DKP aan plaatsvervangende secretaris-generaal van BuZa, no.23, 27 januari 1982*).

²⁴¹ Loeffler, *The Architecture of Diplomacy*, 236-237

²⁴² *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview William J. Dyess, 1981-1983 Ambassador, The Netherlands, blz. 158-161.

²⁴³ NL-HaNA, Diplomatieke posten USA, 2.05.263, inv.nr 380 (*Memorandum chef DKP aan plaatsvervangende secretaris-generaal van Buitenlandse Zaken, 23 december 1983*)

²⁴⁴ Galema, *Bouwen aan diplomatie*, 70-71

²⁴⁵ ‘Bewaking VS in Den Haag verscherpt’, *Leeuwarder Courant*, 14 december 1983.

Op 15 december 1983 deelde de Amerikaanse ambassade BuZa mee dat zij een inlichtingenrapport uit Washington had ontvangen met daarin de boodschap dat Syrische terroristen mogelijk een bomaanslag op de Amerikaanse en Franse ambassade in Nederland zou plotten. De Amerikanen stonden op scherp en namen qua de intensiteit van beveiligingsmaatregelen niet genoeg met minder. Zo zou Bremer Van Heuven hebben verteld dat hij BuZa echt het mes op de keel zou hebben gezet om tot betere beveiliging te komen.

‘Jerry later told me that he put the choice to the Dutch foreign ministry. He told him, “Either you give us good protection or we close the place.” That was more than the Dutch government was willing to stomach, so they provided better protection’.²⁴⁶

De gemoederen in Den Haag omtrent de beveiliging van de Amerikaanse ambassade zouden ook na 1983 hoop oplopen, zo blijkt uit een telegram van de chef directie westelijk halfrond (DWH) aan het directoraat-generaal politieke zaken (DGPZ) van 8 mei 1984. De chef DWH verklaarde grote moeite te hebben met de Nederlandse opstelling ten aanzien van de beveiliging van de Amerikaanse ambassade. Volgens de chef zouden de Nederlandse autoriteiten gewoon niet zo geloven in ‘al dat opgewonden gedoe rondom ambassades’, terwijl deze volgens DWH wel degelijk ernstige vormen kon aannemen. De chef DWH vond het gerechtigd zich hiermee te bemoeien, omdat het volgens de directie ‘bij een uitstek een kwestie is die de bilaterale betrekkingen tussen de Verenigde Staten en Nederland kan vertroebelen’.²⁴⁷ Deze correspondentie bewijst naar mijn mening dat de problematiek rond de positie en beveiliging van de Amerikaanse ambassade na 1983 dus nog zeker niet van tafel was.

²⁴⁶ *Frontline Diplomacy*, Country reader: Netherlands. Interview Martin van Heuven, blz. 111-112.

²⁴⁷ NL-HaNA, Diplomatieke posten USA, 2.05.263, inv.nr 380 (*Brief chef DWH aan DGPZ, nr.69, 8 mei 1984*).

Conclusie

Dit onderzoek heeft zich gericht op de verschillende demonstraties die in het 'protest decennium' (1968-1983) bij de Amerikaanse ambassade in Den Haag hebben plaatsgevonden en welke invloed deze demonstraties hadden op het gebruik, de positie en beveiliging van deze Amerikaanse diplomatieke vertegenwoordiging en of de demonstraties een probleem voor de Amerikaanse en/of Nederlandse autoriteiten werden. Het is duidelijk geworden dat in deze periode de Amerikaanse ambassade regelmatig het object van demonstratie was. Er werden verschillende protestacties gehouden, uiteenlopend van stille tochten tot massale *sit-down* acties, die het dagelijks functioneren van de ambassade negatief konden beïnvloeden. Ook het gebouw zelf werd schade toegebracht, met (verf)bommen, rookbommen, verf en stenen.

De protestacties bij de Amerikaanse ambassade kunnen grofweg in drie fases worden ingedeeld, namelijk (1) de Vietnambetogingen (1968-1973), (2) ongenoegen over verschillende sociale, culturele en politieke kwesties (1976-1983) en (3) reacties op de ontwikkeling van de neutronenbom en de plaatsing van kruisraketten met een nucleaire lading (1977-1983). Aanvankelijk leken de Amerikanen zich niet al te druk te maken om de demonstraties, maar hielden zij ontwikkelingen in het politieke en maatschappelijke landschap in Nederland wel nauwgezet in de gaten.

De Vietnambetogingen leidden wel tot enige nervositeit bij de Amerikaanse autoriteiten, echter, dit had meer te maken met het 'inadequate' optreden van de Nederlandse politie, die volgens de Amerikanen de demonstranten te dichtbij hun diplomatieke vertegenwoordigingen lieten komen. Dit laatste bleef een zorg- en aandachtspunt van de Amerikanen. Waar de Amerikaanse ambassade zich verder druk over maakte, waren de persoonlijke bedreigingen aan het adres van hun personeel en ambassadeurs.

Maar de ambassade rapporteerde over deze gebeurtenissen en escalaties aanvankelijk niet of nauwelijks aan Washington. Hier kwam pas verandering in na de tijdelijke bezetting van het Amerikaanse consulaat-generaal in Amsterdam in januari 1973.

Deze gebeurtenis zette de Amerikanen voor wat betreft de beveiliging van hun diplomatieke objecten in Nederland pas echt op scherp. Pas na de bezetting leek het *State Department* oog te hebben voor, en werd zij volledig ingelicht over, de demonstraties in de Nederland. Niemand in Washington verwachtte een dergelijke actie in een zo vriendelijk ogend land als Nederland.

Onderzoek heeft uitgewezen dat de beveiliging van de Amerikaanse ambassade voor de Nederlandse autoriteiten ook al voor de bezetting van het Amerikaanse consulaat-generaal in 1973 hoog op de agenda stond. Maar ook incidenten bij andere diplomatieke vertegenwoordigingen in Den Haag leidden tot een herziening van het beleid ten aanzien van de beveiliging van ambassades. De beveiliging van diplomatieke objecten, en hoe dit het beste geregeld diende te worden, resulteerde tot vele discussies tussen de burgemeester en de hoofdcommissaris van politie van Den Haag, de commissaris van de koningin in Zuid-Holland, het ministerie van Buitenlandse Zaken en het ministerie van Binnenlandse Zaken. Hierbij konden de spanningen soms hoog oplopen en BuZa bleek vaak aan het kortste eind te trekken. Uiteindelijk werd het Haagse politiecurs in de jaren zeventig intensief bijgestaan door een semipermanente bijstandsdetachement van de KMar en/of politiepersoneel van andere gemeentekorpsen in Zuid-Holland.

Hoewel de Amerikaanse ambassade al begin jaren zeventig regelmatig het object van demonstratie was, bleek uit onderzoek dat de demonstraties en protestacties begin jaren tachtig pas echt tot een hoogtepunt kwamen. In de jaren 1981-1983 werd het functioneren van de ambassade door demonstraties, zoals *sit-down* acties, regelmatig ontregeld. Het feit dat de Nederlandse ambassadeur in Washington hierover door het *State Department* ter verantwoording werd geroepen geeft de urgentie van de zaak voor de Amerikanen aan. Ook werd in deze jaren steeds vaker vanuit de ambassade zelf om verscherpte beveiliging gevraagd en namen Amerikaanse mariniers ook een deel van de bewaking op zich.

Niet alleen de demonstraties en protestacties, maar ook de toegenomen terreurdreiging in de wereld, zoals de terreuractie tijdens de Olympische Spelen van 1972 in München, de gijzeling van de Amerikaanse ambassade in Teheran en de aanslag bij de Amerikaanse ambassade in Koeweit in 1983, leidde er toe dat de positie en beveiliging van de Amerikaanse ambassade in de lange jaren zeventig veranderde. En ook de valse bommelding bij de Amerikaanse ambassade in Den Haag op 5 augustus 1975 schudde de Amerikanen ruw wakker.

Kortom, in de loop van de lange jaren zeventig trad er bij zowel de Nederlandse als de Amerikaanse autoriteiten een bewustwording op dat Amerikaanse diplomatieke objecten door demonstraties en protestacties in Nederland, maar ook door de toegenomen terreurdreiging in de wereld, gevaar konden lopen. Van louter een diplomatieke vertegenwoordiging werd de Amerikaanse ambassade in deze jaren ook een object van demonstratie en een potentieel terreurdoelwit.

AFKORTINGEN

BiZa	Ministerie van Binnenlandse Zaken
BuZa	Ministerie van Buitenlandse Zaken
CK	Commissaris van de Koning(in)
DGPZ	Directoraat-Generaal Politieke Zaken
DKP	Directie Kabinet en Protocol
DWK	Directie Westelijk Halfrond
FBO	Office of Foreign Building Operations
IKV	Interkerkelijke Vredesberaad
KB	Koninklijke Bibliotheek
KKN	Komitee Kruisraketten Nee
KMar	Koninklijke Marechaussee
KVP	Katholieke Volkspartij
NAVO	Noord Atlantische Vredesorganisatie
NKN	Nicaragua Komitee Nederland
OSL	Oud-Strijders Legioen
PPR	Politieke Partij Radikalen
PSP	Pacifistisch Socialistische Partij
PvdA	Partij van de Arbeid
RSC	Roosevelt Study Centre
VN	Verenigde Naties
VVD	Volkspartij voor Vrede en Democratie

Literatuurlijst

Elteren, Mel van, 'Psychology and sociology of work within the Anglo-American Orbit' in: Hans Loeber e.d., *Dutch-American relations 1945-1969. A partnership. Illusions and facts* (1992) 153-178.

Galema, Wijnand en Fransje Hooimeijer, *Bouwen aan Diplomatie. De Amerikaanse ambassade in Den Haag, Marcel Breuer 1956-1959* (Gemeente Den Haag 2008).

Hellema, Duco, *Nederland en de jaren zeventig* (Amsterdam 2012).

Hellema, Duco, 'The politics of assymetry: the Netherlands and the United States since 1945', in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 579-596.

Kennedy, James C., 'Cultural developments in the Dutch-American relationship since 1945;', in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 931-948.

Krabbendam, Hans e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009).

Kroes, Rob, 'Dutch impressions of America', in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 949-959.

Loeber, Hans, *Dutch-American relations 1945-1969. A partnership. Illusions and facts* (Assen/Maastricht 1992).

Loeffler, Jane C. *The Architecture of Diplomacy. Building America's embassies* (New York 2011).

Maar, Rimko van der, 'Dutch-American Relations and the Vietnam War', in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 683-694.

Righart, Hans, *De Eindeloze Jaren Zestig* (Amsterdam 1995).

Righolt, Hans, 'Dutch-American relations during the Second Cold War' in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 706-716.

Roholl, Marja L., 'Uncle Sam: An Example for All? The Dutch Orientation towards America in the Social and Cultural Field, 1945-1965', in: Hans Loeber e.d., *Dutch-American relations 1945-1969. A partnership. Illusions and facts* (1992) 105-152.

Scott-Smith, Giles en Bert van der Zwan, 'Embassies and ambassadors in The Hague and Washington' in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 663-673.

Verbij, Antoine, *Tien rode jaren: links radicalisme in Nederland, 1970-1980* (Amsterdam 2005).

Wijngaart, Kim van der, *Bondgenootschap onder spanning. Nederlands-Amerikaanse betrekkingen 1969-1976* (Amersfoort 2011).

Zuijdam, Frank, 'Dutch Left-wing Political Parties and NATO', in: Hans Krabbendam e.d., *Four centuries of Dutch-American relations* (Amsterdam 2009) 652-662.

Geraadpleegde bronnen

Gemeentearchief Den Haag

Archief van de voormalige Gemeentepolitie van Den Haag (1827-1994)

Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Krantenarchief *Trouw* en *de Volkskrant* (microfiche)

Roosevelt Study Centre, Middelburg

Digitaal archief *New York Times*

Nationaal Archief

Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-archief 1965-1974

Archief Koninklijke Marechaussee (1945-1995)

Archief Kabinet van de Commissaris der Koningin in Zuid-Holland (1942-1986)

Archief Ministerie van Defensie; Algemene Secretarie, Beleidsterrein Politie I (1955-1980)

Nederlandse Ambassade, Consulaten, Caribische Commissie en Handelscommissariaten in de Verenigde Staten van Amerika (1889-1984)

Internetbronnen

Frontline Diplomacy: The U.S. Foreign Affairs Oral History Collection

Country Reader: Netherlands

<http://adst.org/oral-history/country-reader-series/>

Artikel "Premier Rutte wil band met de Verenigde Staten versterken" (2011)

www.elsevier.nl

Ministerie van Defensie - informatie over NAVO-dubbelbesluit

www.defensie.nl

Historische Kranten -Koninklijke Bibliotheek

<http://kranten.kb.nl>

Fotocollectie - Koninklijke Bibliotheek

<http://www.geheugenvannederland.nl>

Fotocollectie - Nationaal Archief

<http://www.gahetna.nl/collectie/afbeeldingen/fotocollectie>